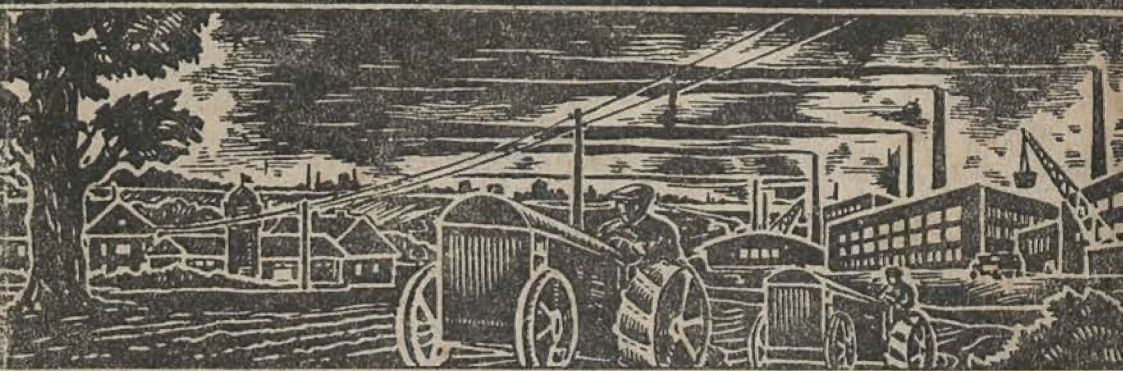

302-3
6502

ПРОЛЕТАРЫІ УСІХ КРАЁЎ, ЗАЛУЧАЙЦЕСЯ !

САВЕЦКАЯ КРАЇНА

В ГРАСЕНЬ

№9
(11)

ОРГАН ЦЭНТРАЛЬНАГА БЮРО
КРАЯЗНАЎСТВА ПРЫ
БЕЛАРУСКАЙ
АКАДЭМІІ
НАВУК

1931

2чб 5 2769

30K-3
6502
Пролетары ўсіх краўў, злучайцеся!

САВЕЦКАЯ КРАЇНА

ШТОМЕСЯЧНЫ ОРГАН

ЦЭНТРАЛЬНАГА БЮРО КРАЯЗНАЎСТВА

ПРЫ

БЕЛАРУСКАЙ АКАДЭМІІ НАВУК

ГОД ВЫДАЊНЯ ДРУГІ

Верасень

№ 9 (11)

МЕНСК — 1931

Ба 1442

Разам з ТДАавіяхэму ўзмоцнім абароназдольнасьць краіны.

Капіталістычны сьвет рыхтуецца да вайны і ў першую чаргу супроць СССР. Гэта патрабуе ад усіх працоўных нашай краіны штодзённай напружанай работы па ўзмацненьню абароназдольнасьці Саветскага Саюзу, як апоры сусьветнай пролетарскай рэвалюцыі. Асновай нашай абароназдольнасьці зьяўляецца пасьпяховае выкананьне пяцігодкі ў чатыры гады з адначасовай вайскавай падрыхтоўкай працоўных СССР. Задача вайскавай падрыхтоўкі працоўных мас асабліва востра стаіць у БССР, якая знаходзіцца на мяжы з капіталістычным сьветам і яго верным лёкаем—фашысцкай Польшчай.

Адзін з найгалоўнейшых задач краязнаўчых арганізацый зьяўляецца задача ўсямернай дапамогі ўзмацненьню абароназдольнасьці краіны. Гэта работа павінна быць шчыльна і арганічна ўвязана з усёй працай краязнаўчых арганізацый па садзейнічаньню і актыўнаму ўдзелу ў сацыялістычным будаўніцтве. Праца краязнаўчых арганізацый у справе ўзмацненьня абароназдольнасьці краіны павінна быць цесна ўвязана з працай часьцей Чырвонай арміі і арганізацый Т-ва дапамогі Авіяхэму. У гэтым кароценькім артыкуле мы маем на ўвазе паказаць тыя агульныя моманты ў рабоце краязнаўчых арганізацый і арганізацый ТДАавіяхэму, якія патрабуюць мобілізацыі сіл з боку памянёных арганізацый. Шчыльная ўвязка ў працы дасьць найбольшы эфэкт.

Якія-ж задачы абароназдольнасьці СССР павінны быць вырашаны аб'яднанымі сіламі краязнаўчых арганізацый і ТДАавіяхэму?

Перш за ўсё агульнымі момантамі ў працы краязнаўчых арганізацый і ячэек ТДАавіяхэму зьяўляецца самы актыўны арганізаваны ўдзел у выкананьні і перавыкананьні вялікага пляну сацыялістычнага будаўніцтва, у садзейнічаньні партыі і савецкай уладзе пасьпяховаму правядзеньню ўсіх асноўных гаспадарча-політычных кампаній і барацьба за генэральную лінію партыі.

Дапамога краязнаўчых арганізацый ТДАавіяхэму павінна вызіцца ў вырашэньні наступных задач, якія выцякаюць з пастаноў II Усебеларускага зьезду ТДАавіяхэму¹⁾ і стаяць перад усімі ячэйкамі:

1) вывучэньне найбольш спрыяючых умоў і найлепшых мэтодаў разгортваньня ўсіх відаў вайскавай работы на фабрыках і заводах, колгасах, саўгасах і МТС і дапамога ў арганізацыі там вайскавай работы (III разьдз. 1, а);

¹⁾ Адбыўся 10—12 лютага 1931 г.

2) вывучэнне пастаноўкі справы жывёлагадоўлі ў спецыялізаваных колгасах і саўгасах (у прыватнасці конягадоўлі) у мэтах дапамогі выкананню плянавых заданняў у гэтай справе і арганізацыі гурткоў па ваенна-кавалерыйскай справе (III, 1, г);

3) даследаванне і пропаганда ўжывання хэмічных угнаенняў і хэмічных сродкаў барацьбы са шкоднікамі сельскай гаспадаркі; арганізацыя ў колгасах і саўгасах спецыяльных брыгад, гурткоў і атрадаў па хэмізацыі с.-г. і барацьбе са шкоднікамі сельскай гаспадаркі; збор і вывучэнне найлепшага скарыстання мясцовых і штучных угнаенняў (III; 6; а, в, г);

4) шырокае разгортванне работы „ў галіне садзейнічання вывучэнню шляхоў зносін, якія маюць абароннае значэнне... вывучэння гістарычных момантаў з эпохі грамадзянскай вайны на тэрыторыі БССР, арганізацыі ваенна-турысцкай работы з навукова-даследчай мэтай, аказання дапамогі вынаходніцтву, асабліва такому, якое мае абароннае значэнне і г. д.“ (III, 19). Работа ў вызначаным у гэтым пункце напрамку павінна праводзіцца пад кіраўніцтвам Раённага Савету ТДАавіяхэму;

5) садзейнічанне ўсесаюзнаму Аб'яднанню грамадзянскай авіяцыі ў яго практычнай рабоце, па „разгортванні грамадзянскай авіяцыі“ (у падшуканні пасадачных пляцовак, аховы іх і г. д.)“;

6) арганізацыя пры ячэйках ТДАавіяхэму спецыяльных каманд брыгад па вывучэнню мясцовасці свайго раёну, па адшуканню і вызначэнню месцаў броду (для людзей, коняў), назіральных пунктаў, газаўбежышчаў; у гэту працу асабліва павінна быць уцягнута вайсковая моладзь, піонэры, вучні. Апрача таго, з боку ячэек ТДАавіяхэму і краязнаўчых арганізацый павінна быць зьвернута вялікая ўвага на арганізацыю і сыстэматычнае нясенне гідрамэтаролёгічнай службы, якая мае вялікае значэнне як у вайскавай, так і ў сельска-гаспадарчай справе.

Тут вызначаны толькі некаторыя моманты, якія маюць значэнне ў справе дапамогі ўзмацнення абароназдольнасці краіны і павінны вырашацца сумесна сіламі ТДАавіяхэму і краязнаўчых арганізацый. Такой цеснай увязкі ў працы памянёных арганізацый мы яшчэ нямаем, а яна павінна быць, мы павінны яе дасягнуць абавязкова ў мэтах большага сплачэння і консолідацыі сіл на адным з адказнейшых вучасткаў работы партыі і ўсёй рабочай класы.

Сумесная работа ТДАавіяхэму і краязнаўчых арганізацый у галіне ўзмацнення абароназдольнасці СССР павінна быць накіравана па шляху стварэння з кожнага прамысловага прадпрыемства, кожнага саўгасу, колгасу, кожнае вёскі, школы і г. д. маленькіх умацаванняў сацыялістычнай абароны.

Т. П. Кулакоў.

Колгас Комінтэрн.

(Вёска Савічы Мазырскага раёну).

Цяжка жылося бяднейшаму сялянству ў вёсцы Савічы да Кастрычнікавае рэвалюцыі. Будучы ў суседстве з былым маёнткам Ператрутавічы, памешчыка Балицкага, ды кулацтвам шляхецкіх засьценкаў—Курганы, Крывуша і Востраў, бедната была ў поўнай эаномічнай залежнасьці ад памешчыка і кулакоў. У выніку непамернай эксплёатацыі, бедната пераходзіла цэлымі сем'ямі ў батракі да памешчыка і кулакоў. Яшчэ больш пагоршылася становішча беднаты, калі ў 1912 годзе вёска Савічы, пад напорам кулацка-заможнай часткі расьсялялася на хутары па сталыпінскай сыстэме. Хутарызацыя садзейнічала ўзмацненьню кулацка-заможных гаспадарак вёскі шляхам яшчэ большай эксплёатацыі беднаты і батрацтва.

Пасьля Кастрычнікавае рэвалюцыі становішча рэзка зьмянілася. Памешчыцкая і царкоўная зямля перайшла ў карыстаньне батрацтва і беднаты, але яшчэ доўгі час заставаліся тут кулакі, якія сумелі ў пэрыод „прышчэпаўшчыны“ набыць сабе дыплёмы „культурных гаспадарак“ і пад гэтай шыльдай разьвівалі далей свае кулацкія гаспадаркі. Яны паціху эксплёатавалі батрацтва і беднату, сумелі выкарыстаць льготы, якія савецкая ўлада прызначала на дапамогу батрацкім і бядняцкім гаспадаркам. Батрацтва і бедната нутром успрынялі яскравую дырэктыву партыі, што паставіць належным чынам дробную індывідуальную гаспадарку на належную вышыню і зрабіць яе прыбыткавай нельга. Вось чаму батрацтва, бедната і лепшая частка сярдняцтва прыхільна сустрэла пастанову XVI партканфэрэнцыі аб рашучам павароце перабудовы сельскай гаспадаркі з дробна-індывідуальнай у буйную соцыялістычную гаспадарку. 19 гаспадарак вёскі Савічы, пераважна батрацкіх, бядняцкіх і часткова сярдняцкіх, рашуча сталі на шлях ажыцьцяўленьня пастаноў партыі і ўраду па перабудове сельскае гаспадаркі. 19 жніўня 1929 году 19 гаспадарак на агульным сходзе вынеслі пастанову аб арганізацыі колгасу ў вёсцы Савічы. Далі назву колгасу „Комінтэрн“ і ўзялі хадайніцтва перад был. Азарыцкім РВК аб зацьвярджэньні колгасу і землеўпарадкаваньні яго. Савіцкі сельсавет і раённыя ўстановы былога Азарыцкага раёну аказалі належную дапамогу новаарганізаванаму колгасу і колгас пачаў сваю працу. Колгасьнікі ўзяліся за сяўбу, абагулілі цягавую сілу і сельска-гаспадарчы інтвэнтар. Кулакі ды заможнікі ўсякімі спосабамі імкнуліся перашкодзіць арганізацыі колгасу. Яны разгарнулі шалёную агітацыю супроць колгасу, пусьцілі ў ход подкупы, пагрозы, падпалы.

зрывалі сходы колгаснікаў і інш. Кулакі для сваіх мэт скарыстоўвалі несъядомых беднякоў і асабліва жанчын. Распускалі чуткі аб „абагульненні ў колгасе жанчын“ аб „пячатанні“ тых, хто будзе ў колгасе, аб забойстве старых непрацаздольных колгаснікаў, называлі справу kolekтывізацыі „антыхрыстамым делам“. Пагражалі набліжэннем канца сьвету і страшэннымі войнамі.

Колгаснікі давалі рашучы адпор кулацтву і ўпарта праводзілі пачатую справу. Колгас паступова ўзрастаў. Кулакі і заможнікі бачылі, што справы колгасу паляпшаюцца, у колгас пачалі ўступаць лепшыя сяднякі, тады яны пачалі разбазарваць сваю маемасьць, рэзаць бяз меры жывёлу, гнаць самагонку ды наладжваць „пірушкі“, называючы гэта „падрыхтоўкай да ўступленьня ў колгас“.

Колгасны рух у раёне наогул і ў прыватнасьці ў вёсцы Савічы ўзрастаў шпаркімі тэмпамі. Непазбаўленьня „галавакружэньня ад посьпехаў“ раённыя ўстановы і арганізацыі Азарыцкага раёну і Савіцкі сельсавет, абвясьціўшы суцэльную kolekтывізацыю ў в. Савіч, не заўважылі як у колгас Комінтэрн пачалі прабірацца заможнікі і нават кулакі, якія чулі, што ім не здабравець, што іх песьня сыпета. Прабраўшыся ў колгас кулакі спадзяваліся падарваць яго з сярэдзіны, але дзякуючы нааўнасьці ў колгасе досыць стойкага ядра батрацтва, беднаты і лепшых сяднякоў, кулацкія пляны і тут былі біты.

У лютым 1930 году па трэбаваньню агульнага сходу беднаты 10 кулацкіх гаспадарак былі раскулачаны і частка з іх выселена з межаў вёскі. Была праведзена чыстка колгасу ад пралезлых у яго кулацкіх і варожых элементаў. У выніку чысткі ў колгасе засталася 60 гаспадарак к пачатку вясны 1930 году і пры такім складзе колгас прыступіў да працы. Вось кароткая гісторыя заснаваньня і арганізацыі колгасу Комінтэрн у вёсцы Савічы.

На 1 мая 1931 году ў колгасе было ўжо 133 гаспадаркі, з іх: батрацкіх 7, бядняцкіх 46, сядняцкіх 66 і адзіночак 14.

Лік насельніцтва ў колгасе 460 чал. з іх: мужчын 228 і жанчын 232.

Землеўпарадкаваньне колгасу праведзена ў 1930 годзе. Зямельная плошча колгасу займае тэрыторыю ў 1412 га, якая па ўгодзьдзях разьмяркоўваецца так: ральлі 650, сенажаці 550, саду 3, гароду 10, лесу і хмызьняку 70, выгану 80 і няўдобы 49.

За кароткі час існаваньня колгас здолеў прарабіць некаторыя зьмены ва ўгодзьдзях, так: раскарчавана хмызьнякоў і падлеснае плошчы 15 га і занята пад засеў лубіну да 20 га няўдобы. Вясеньня-пасеўная кампанія ў колгасе, не зважаючы на зацяжку зімы і недастачу кармоў, праведзена досыць дружна і сваечасова. Намечаныя плянавыя меркаваньні засеву выкананы поўнасьцю. У выніку было засеяна пад асобнымі культурамі:

Пшаніцы яравой	12 га	Проса	6 га
Ячменю	15 "	Канопель	4 "
Аўсу	90 "	Бабоў	5 "
Бульбы	150 "	Сілосных культур	16 "
Грэчкі	25 "	Сэрадэлі	3 "
Лёну	15 "	Лубіну	20 "
Канюшына	16 "	Табакі	2 "
Кораньплодаў	20 "	Гароду	11 "
Вікі	15 "		

Пад азiмymi культурамі занята: жыта 220 га і пшанiцы азiмай 22 га. Такiм чынам пад засевамi ў колгасе занята 667 га, гэта значыць выкарыстана ня толькi ральля, а пасеўны клiн пашыраны за рахунак раскарчо́вак і скарыстаньня закінутых зямель.

У засеве колгасу, як бачым з прыведзенай вышэй табліцы, пераважаюць зернавыя культуры, бульба і кармовыя травы, гэта вымагаецца напрамкам гаспадаркі колгасу, які вызначаны—бульбяна-зернавы з жывёлагадоўчым і свiнаводчым ухілам.

Ураджай селёта ў колгасе сярэдні, з прычыны засушлівага лета.

Значныя зьмены і паляпшэньне ўнесены колгасам як у тэхніцы палывое гаспадаркі, так і апрацоўцы глебы і падборы гатункаў рознага насення. Акрамя выкарыстаннага гною ад жывёлы, колгас скарыстаў у якасьці ўгнаеньня 27185 кілёграм фасфарытнае мукі, 416 кг супэрфасфату попелу 1350 кг, завапнавана 8 га. Усё насенне перад засевам ачышчана на трыеры і частка пратручана. Сэвазварот у гаспадарцы прыняты 5-польны і 8-польны. Апрацоўка поля праводзіцца 2-лямешным параконным плугам і жалезнымі баронамі.

Колгас мае наступны сельска-гаспадарчы інвэнтар і машыны:

Малацілак конных	5	Колы на жалезным хадзе	70
ручных	1	Плугоў	80
Жнярак	1	Бароны з жал. зубамі	60
Сеялак	1	Акучнікаў	7
Веялак	5	Драпачоў	3
Трыераў	1	Упражы	75 комплектаў.
Саламарэзак	9		

Праведзеныя лiчбы гавораць за тое, што колгас забяспечаны толькi простымi сельска-гаспадарчымi машынамі. Таму зусiм зразумела, што колгас ставiць перад сабою задачу ў хуткiм часе набыць трактар і больш складаныя сельска-гаспадарчыя машыны.

Забеспячэньне колгасу жывёлаю наступнае:

Коняй рабочых	101	Бычкоў	8
Маладняку	30	Сьвіней-матак	12
Кароў	123	Парасят	36
Нецелей	32	Сьвіней на адкорме	10
Цялят	37	Авец	56
Бугаёў плем.	2		

Як відаць з прыведзенае табліцы, колькасць жывёлы ў колгасе далёка не адпавядае зернавому-жывёлагадоўчаму яго напрамку.

Жывёла ў пераважнай большасці звычайнай мясцовай пароды. З палепшаных парод коняй ёсць 5 матак і 4 жарабцы поўардэны. Сярод маладняку ёсць экзэмпляры мяснанае пароды.

Трэба адзначыць, што ў колгасе наглядалася недаацэнка каня, так у мінулую зіму па пастанове праўленьня колгасу да 20 горшых коняй падлягалі „расстрэлу“ як нягодныя. Ёх паставілі ў асобны хлеў, дрэнна кармілі і чакалі дазволу на расстрэл ад Райколгассаюзу. Райколгассаюз, зразумела, гэтага не дазволіў і пастанову колгасу адмяніў, была праведзена адпаведная растлумачальная праца сярод колгаснікаў і коні засталіся жывымі і зараз працуюць у колгасе.

Значная частка кароў знаходзіцца яшчэ ў індывідуальным карыстаньні колгаснікаў. Сьвіньні і авечкі яшчэ зусім не абагулены, за выключэньнем толькі тых, што колгас атрымаў ад райколгассаюзу.

Утрыманьне жывёлы пакуль што не пастаўлена на належную вышыню. Прычыны гэтаму: адсутнасьць прыстасаваных памяшканьняў. Лепш справа абстаіць з утрыманьнем малядняка-цялят і парасят, для іх спэцыяльна абсталяваны памяшканьні і корм выдаецца ім па нормах.

Пытаньне па ўпарадкаваньню і паляпшэньню ўтрыманьня жывёлы ў колгасе, пастаўлена на чаргу дня. Ёсьць пэўныя пляны ў гэтым напрамку і прыступлена да выкананьня гэтых плянаў. Дрэнна толькі тое, што колгас мае слабую дапамогу з боку агрономіі. Агрономы вельмі рэдка заглядаюць у колгас. Трэба Райколгассаюзу аб гэтым сур'ёзна падумаць.

Колгас мае да 15 розных будынкаў агульнага карыстаньня, якія скарыстаны для жыллёвых і гаспадарчых патрэб. Заканчваецца будаўніцтва досыць вялікага хлява і гумна. Пабудаваны ўжо леднік і сілосная башня. Колгас мае досыць добрую кузьню пры 3 рабочых, сталярную майстэрню пры 3 рабочых і мае свайго шорніка.

Капіталы колгасу складаюцца: уступных 2.800 р., паявых 12.452 р., доўгатэрміновага кредыту ў 1930 годзе колгас атрымаў 16.540 руб., частка якога ўжо пакрыта.

Організацыя працы ў колгасе досыць важнае і цяжкае пытаньне. Гэтаму пытаньню праўленьне колгасу і агульныя сходы колгаснікаў аддаюць шмат увагі. Дапамогі з боку Райколгассаюзу па частцы інструктажу ў гэтым напрамку мала, як аб гэтым заяўляе праўленьні колгасу. У гэтым напрамку колгас выкарыстоўвае перыядычны друк, ды абменьваецца вопытам з суседняю комунаю „Шлях Саветаў“ і іншымі колгасамі. У колгасе распрацаваны, пры шырокім удзеле колгаснае масы, правілы ўнутранага распарадку. Правілы гэтыя прадугледжваюць правы і абавязкі праўленьня, загадчыкаў асобных галін гаспадаркі і кожнага радавога колгасніка.

Так згодна правіл унутранага распарадку: старшыня адказвае за агульнае кіраўніцтва гаспадаркаю, палявод—за організацыю працы на полі, загадчык гаспадаркі, ён-жа клапаўшчык, адказвае за захаваньне ўсёй маемасьці, прадуктаў і інвэнтару, загадчык жывёлагадоўчай часткі адказвае за пастаноўку работы ў частцы організацыі жывёлагадоўлі і г. д. Уся працоўная сіла колгасу разьмяркоўваецца на брыгады па асобных галінах працы. На чале брыгады становіцца старшы брыгадзір або групавод, які разам з брыгадаю выконвае фізычную працу і нясе адказнасьць за выкананьне заданьня ўсёю брыгадаю і вядзе належны вучот працы, вынікі якога перадае ў кантору колгасу. Кожны колгаснік нясе поўную адказнасьць за даручаны яму інвэнтар і жывёлу ў часе выкананьня працы, а па сканчаны працы перадае яго на склады і стайні. Паміж асобнымі брыгадамі заключаны дагаворы па сацпаборніцтву на лепшае і сваечасовае выкананьне даручаных заданьняў. У колгасе наладжана сыстэматычная праца вытворчых нарад па асобных галінах працы.

У бягучым годзе колгас перайшоў на зьдэльтшчыну, праўда, гэтае пытаньне яшчэ мае шэраг недакладнасьцяў, але-ж зьдэльтшчына садейнічае значнаму паляпшэньню працы. Асабліва гэта выяўлена ў часе

Приводзім некаторыя нормы здельных работ прынятых у кол-
гасе.

	Разрад	Норма
Ворыва 2-лямешным плугам	4	0,60 га
Баранаваньне ў 2 сьляды	3	1 "
Возка гною на адлегласьці 1 кілём.	1	10 вазоў
" " 1 ^{1/2} "	1	15 "
Раскідваньне гною на полі	3	30 "
Сяўба рукамі	4	13 га
Касьба сенажаці	5	0,25 га
Жніво рукамі	5	0,15 га

Застаецца сказаць пра культурна-асветную працу ў колгасе. У гэтых адносінах колгас мае 3-комплектавую школу, у якой у мінулым годзе навучалася 120 дзяцей. Уведзена яшчэ ў мінулым годзе ўсеагульнае навучанне дзяцей 8-9-годак. Школа прымае ўдзел разам з колгасам у правядзенні політычна-гаспадарчых кампаній і наогул у грамадзка-карыснай працы. Пры школе працавала 2 лікпункты, у якіх навучалася да 80 няпісьменныхых, акрамя таго працавала 10 культармейцаў, пераважна з колгаснікаў, якія ў індывідуальна-групавым парадку ліквідавалі няпісьменнасць сярод 35 чалавек.

Колгас мае ядрэнную хату-чытальню і клуб, апошні змяшчаецца ў будынку былой царквы. У клубе змяшчаецца да 250 чалавек. У хаце-чытальні і клубе наладжана масавая політвыхаўчая праца. Маецца ў клубе сцена, радыё-гучнагаварыцель. Хаца-чытальня і клуб значна дапамаглі ў калектывізацыі вёскі і зараз наладжана сістэматычная політыка-выхаўчая праца сярод колгаснікаў. Пры клубе ёсць драмгурток з колгаснае моладзі. Часта робяцца пастаноўкі на сцэне. Пры хаце-чытальні маецца бібліятэка, якая рэгулярна папаўняецца навінкамі, выпісваецца шмат газет і часопісаў. Наладжаны голасныя чыткі газет і літаратуры. Організаваны і працуюць ячэйкі: мопру, асавіахэму, прэч няпісьменнасць і іншыя. Пры хаце-чытальні рэгулярна—адзін раз у м-ц—выдаецца насыценгазета, якая адбівае жыццё, працу і быт колгасу.

У колгасе расьце партыйная і комсамольская праслойка: ёсьць 3 партыйцы і 12 комсамольцаў, партыйцы і комсамольская ячэйка сапраўды вядуць упартую працу па арганізацыі новага жыцця і згуртоўваюць навакол сябе колгаснікаў на выкананьне мерапрыемстваў партыі і ўраду ў галіне сацыялістычнай перабудовы сельскай гаспадаркі, правядзеньня рашучую барацьбу з кулацтвам і іншымі ворагамі сацыялістычнага будаўніцтва. Колгас перажыў цяжкі арганізацыйны

пэрыод, мае ўжо пэўную матар'яльную базу і практыку для свайго далейшага разьвіцьця і ўзмацненьня.

Батрацтва, бедната і лепшая частка сераднякоў вёскі Савічы, пад кіраўніцтвам камуністычнае партыі, на ўласнай цяжкой практыцы пераканаліся, што не сталыпінскія хутары і прышчэпаўскія хутары-пасёлкі, а буйныя калектыўныя гаспадаркі—ёсьць сапраўдны шлях палепшаньня становішча батрацкіх, бядняцкіх і серадняцкіх мас вёскі.

30/VIII-1931 г.

Комуна імя Сталіна Бярэзінскага раёну.

Уводзіны.

20 клм ніжэй мястэчка Бярэзынь на правым беразе Бярозы разь-мясьцілася ў вялікім Бярозавым парку горадзішчанская сельска-гаспадарчая комуна імя тав. Сталіна. У Бярэзінскім раёне маецца больш 80 даволі моцных колгасаў, але сярод іх комуна Сталіна больш другіх пры-коўвае да сябе ўвагу ваколільнага насельніцтва. Часта батракі, бяднякі і сераднякі прыяжджаюць у комуну за 40-50 клм, каб сваімі вачыма паглядзець на жыцьцё комуні і праверыць розныя несапраўдныя пад час чуткі. Прыяжджаюць, і тут-жа відавочна бачаць сапраўднае жыцьцё ў комуне. Яны абыходзяць поле, хлявы, сьвірны, глядзяць з вялікім здзіўленьнем, што сабраўшыся сюды батракі і бяднякі ўжо добра жывуць і хутка падымаюць вышэй свой дабрабыт... Вясёлыя і здаво-леныя комунары ім паказваюць усё, тлумачаць сваё жыцьцё, садзяць іх за стол з сабою разам есьці. Экскурсанта ад'яжджаюць вясёлыя, бадзёрыя, дзякуюць комунарам і абяцаюць, што як прыедуць дамоў, дык адразу прымуца за арганізацыю колгасу.

Гэта сьведчыць аб тым, што комуна Сталіна ўжо служыць доб-рым прыкладам для неарганізаванай на сёнешні дзень бяднячка-сераднячкай часткі вёскі, указвае верны шлях, па якому трэба ісьці, каб хутчэй пабудаваць соцыялізм.

Гісторыя комуні.

Комуна арганізавана ў былым маёнтку пана Рагоўскага. У вёсцы Гарадзішча ў 1918 годзе быў створаны камітэт беднаты, які меў цэлы ўзброены атрад з вясковай моладзі. Увесь маёнтак з маемасьцю быў у распараджэньні камітэту беднаты.

Польская окупацыя спыніла ўладу беднаты да 1921 году, пакуль на прышля Чырвоная армія і прагнала палякаў. Разам з палякамі ўцёк у Варшаву і пан, забраўшы з сабой жывёлу. У 1922 годзе ў Га-радзішчанскім двары быў створан агроўчастак на плошчы 36 га, а астатнюю зямлю разьдзялілі беднаце в. Гарадзішча. У 1925 годзе агроўчастак быў ліквідаваны і зямля гэта з усёй маемасьцю (садам і будоўляй) была здана Бярэзінскім РВК у арэнду на 12 год, але ў 1928 годзе ўмова аб арэндзе была скасавана і на гэтай плошчы была арганізавана садова-аграрная колектывная гаспадарка — Гарадзі-шчанская сельска-гаспадарчая комуна імя Сталіна. Спачатку ў ко-

муну ўвайшлі сем членаў з паявым капіталам у 360 рублёў і атрыманай ад дзяржавы маемасцю на суму 8.200 рублёў. З жывёлы мелі толькі 2 каровы і 2 сьвіньні, ня было таксама насення і продуктаў харчавання. Але камунары ня падалі духам—працавалі не пакладаючы рук. Зьмяшчаліся ўсе разам у аднэй цеснай хаце, потым атрымалі ад дзяржавы крэдыт 3.000 рублёў, набылі трое коняў, 5 кароў, патрэбны інвэнтар і насенне. Першы год сваёй працы кончылі з прыбыткам у 350 рублёў. Зямельная плошча тады была 36 га. Ка дню 2-й гадавіны ў 1930 г. комуна мела зямлі 160 га, 22 коні, 51 шт. кароў, 10 цялят, 10 сьвінаматак, 6 падсвінкаў і 50 шт. авец. Працаздольных сяброў у комуне 42 чалавекі.

Другі год працы быў скончаны з прыбыткам у 6.600 рублёў. Комуна арганізавала Богушэвіцкая ячэйка КП(б)Б. У першы год існавання комуны наглядалася значная цякучасць членаў комуны. У комуну ўступалі і выступалі, бо працаваць патрэбна было многа, а сродкаў, каб забяспечыць сваіх членаў, комуна ня мела. Вясной у 1929 годзе становішча ў комуне было пагражаючае, у комуне засталася дзеве сям'і партыйцаў. Але хутка ў комуну ўступіла яшчэ 2 сям'і, і 2 комсамольцы адзіночкі і адзін батрак з сям'ёй. З гэтага часу і пачаўся рост комуны. У гэты час да комуны далучылі Асмолаўскі двор, дзе была сельска-гаспадарчая арцель „Чырвоны Кастрычнік“, якая распалася к гэтаму часу. Пачала павялічвацца плошча комуны за кошт зямлі тых сялян, якія ўступілі ў комуну.

Акрамя таго да комуны прырэзалі 42 га пасекі. З кожным месяцам комуна расла і мацнела.

Цяпер комуна займае плошчу ў 438 га. Плошча гэта ў 3-х былых панскіх маёнтках.

Аб жыцці камунараў.

У першы год існавання комуны, значная частка камунараў былі сярэднякі. У далейшым роля батракоў і беднякоў значна павялічылася. Соцыяльны склад камунараў за ўсе гады відаць з наступнай табліцы:

Соц. групы і гады	1928 г.	1929 г.	1930 г.	1931 г.
Батракоў	1	13	22	26
Беднякоў	5	1	20	27
Сярэднякоў	7	5	21	21
Рабочых	—	—	9	11
Усіх разам	13	19	72	90

„Мне цяпер каб давалі валоку зямлі, 4 каровы, 2 коняў і ўсю гаспадарку і сказалі жыві аднаасобнікам,—я не згадзіўся-б“, кажа Фама Мотуз—няпісьменны батрак, які ўступіў у комуну ў 1929 годзе. Ён да ўступлення ў комуну не знасіў ніводнай пары ботаў. Цяпер ён мае боты, чаравікі, добрыя суконныя штаны, і наогул добрае адзенне. Жонка яго і дзеці таксама добра абуты і адзеты.

Вольны свой час камунары праводзяць з карысцю для сябе. У комуне часта бывае кіно, ёсць гучнагаварыцель. Слухаюць радыё,

робяць спектаклі, сходы вечары. У комуне ёсць і свой добры гармоністы: так што жывецца комунарам даволі весела. Партыйцы і комсамольцы ў выходныя дні і ўвесь свой вольны час скарыстоўваюць для грамадзкай працы: ходзяць у вёскі праводзіць розныя сходы, дапамагаюць у працы сельсавету і г. д. У комуне рэгулярна выходзіць насьценная газэта „Комунар“, якую чытае ўвесь сельсавет і адзін экзэмпляр якое вісіць у сельсавеце. Для разгортваньня і ў далейшым культмасавай працы ў комуне маюцца перспэктывы. Членамі камуны зьяўляюцца 6 настаўнікаў. У галіне культуры ёсць каму працаваць. Неабходна, каб на гэта звярнулі ўвагу культурныя ўстановы ў раёне. Патрэбна, каб адна з ШКМ (а іх у раёне 4) узяла шэфства па культурна-гаспадарчаму абслугоўваньню камуны. Усе магчымасьці, якія маюцца ў гэтым напрамку, патрэбна скарыстаць для павялічэньня культурнасьці камунараў.

Комуна—культурна-эканамічны цэнтар.

Комуна ў сучасны момант зьяўляецца культурна-эканамічным цэнтрам свайго раёну. Як культурна-эканамічны цэнтар, яна робіць вялікі ўплыў на акаляючае сялянства і колгасы. Гэты ўплыў значны ў галіне жывёлаводства і паляводства. Комуна ў справе паліпшэньня парод жывёл ідзе насустрач сялянству. Злучны пункт камуны па вельмі нязначным цэнам абслугоўвае ўсе вакольніныя вёскі. Комуна абменьвае гатунковае насеньне ваколічным колгасам. У 1930 годзе, напрыклад, колгасам было прададзена 35 штук палепшанай пароды свіней, абменена 800 пудоў гатунковага жыта—пэткус і 10 пудоў льнянога насеньня. Значна дапамагае комуна як колгасам, так і аднаасобнікам сваёй кваліфікаванай сілай (напр., па пчалярству і інш.).

Апрача таго, для беднаты з боку камуны аказваецца тудавая дапамога. Так, напрыклад, у 1930 г. па ініцыятыве яч. ЛКСМБ камуны, была скошана сенажаць бяднячцы в. Асмодаўкі—Рыбачэнка, сына якой, як актыўнага змагара за новае жыцьцё, забілі кулакі ў 1924 г. У сваю чаргу бедната суседніх вёсак таксама ў многім дапамагае комуне. Калі ў 1931 годзе паводкай была размыта грэбля каля млына камуны, дык на дапамогу комуне сабралася каля тысячы сялян і аднавілі грэблю.

Кіраўніцтва і ўнутраная будова камуны.

Комуна мае свой статут, прыняты агульным сходам камунараў і зацьверджаны Райземчасткай, згодна гэтага статуту сход камунараў і савет камуны, які зараз абіраецца з 5-ці членаў і 2-х кандыдатаў, вядуць усе справы камуны. На чале савету камуны стаіць абраны саветам старшыня, а на чале асобных галін гаспадаркі камуны стаяць адказныя гаспадарчыя кіраўнікі: загадчыкі гаспадаркі—палявод, садавод, жывёлавод, пчаляр і г. д. Кіраўнікі назначаюцца саветам камуны і зацьвярджаюцца агульным сходам камунараў.

Савет камуны выдзяляе з сябе яшчэ камісіі: культурную і санітарную, якія ведаюць культурнай і санітарнай справай камуны, выдзелена рэдкалегія насьценгазэты камуны.

Пры комуне маюцца ячэйкі КП(б)Б і ЛКСМБ. Пад кіраўніцтвам ячэйкі КП(б)Б наладжваецца ўсё жыцьцё камуны. Пад кіраўніцтвам ячэйкі КП(б)Б комуна перабудоўвае жыцьцё акаляючага насельніцтва.

Паасобныя галіны гаспадаркі.

Гаспадарка комуны складаецца з наступных галін: 1) паляводства, 2) садоўніцтва, 3) жывёлаводства, 4) прамысловасць, 5) гародніцтва, 6) пчалярства і 7) пабочныя промыслы.

Даходнасць кожнай галіны гаспадаркі відаць з наступнай табліцы за 1930 г. *)

Назва галін гаспадаркі	Даходнасць у рублѣх
Паляводства	12248 руб.
Садоўніцтва	3880 .
Жывёлаводства	3561 .
Прамысловасць	930 .
Гародніцтва	558 .
Пчалярства	375 .
Пабочныя промыслы	290 .
Усяго разам	21832 руб.

Паляводства.

У сучасны момант, пакуль што, паляводства займае першае месца сярод другіх галін гаспадаркі. Плошча пад рознымі культурамі ў мінулыя гады была наступнай:

Назва культур Галы	Жыта	Авіс	Бульба	Грэчка	Ячмень	Лён і канопі	Іншыя	Усяго разам
1928 год.	3 га	4 га	2,5 га	2 га	0,5 га	2 га	3,5 .	17,5 га.
1929	12 .	8 .	7 .	4 .	3 .	3 .	7,5 .	31,5 .
1930	32 .	20 .	13 .	9,5 .	5 .	3,5 .	23 .	106 .
1931	40,5 .	23 .	19 .	15 .	7 .	4 .	27,5 .	137 .

Як бачым процант зернавых культур зьяўляецца пераважным. Але ў будучыя гады ён павінен будзе ўступіць месца кармовым культурам, паколькі гаспадарка прымае жывёлагадоўчы ўхіл. Плошча пад кармовымі культурамі недастатковая. Так у 1928 годзе канюшыны было 1,5 га, у 1929 г. 2 га, у 1930 г. 4 га, кармовых буракоў 1,5 га, у 1931 г. канюшыны 7 га і карм. буракоў 2 га. Кармовыя культуры—гэта—адно з балючых месц у гаспадарцы комуны. Лік стада дасягнуў значнай велічыні—патрабуецца вялікая колькасць кармоў і іх не хапае з 32 га сенажаці. У гэтай галіне становішча гаспадаркі патрабуе поўнага, рашучага і найхутчэйшага пералому.

*) З тае прычыны, што да 1930 г. рахункаводства ў комуне не вялося, дакладных даных аб даходнасці кожнай галіны гаспадаркі за пярэднія гады даць нельга.

У сучасны момант усе культуры ў комуне зьведзены да лепшага гатунку: жыта—пэткус, аўсу два сарты—гігант і пабеда, ячмень—двох-радных, лён—даўгунец і г. д. Больш прыбытковымі культурамі ў комуне зьяўляюцца: бульба, кармовыя культуры, авёс і лён.

Збываюцца зернавыя продукты наступным чынам. 40 проц.—у спажывецкую коопэрацыю, 34 проц. абменьваецца з колгасамі і 26 проц. спажываюцца ў самай гаспадарцы. Прычым абменьваецца галоўным чынам жыта і збываецца праз спажывецкую коопэрацыю галоўным чынам жыта і авёс.

Тэхнічныя культуры ў вялікім загоне. У гэтым напрамку патрэбна зьвярнуць асаблівую ўвагу на мэханізацыю апрацоўкі тэхнічных культур. Патрэбна, каб комуна разам з другімі колгасамі набыла апрацоўчыя машыны для тэх. культур і больш пашырыла плошчу засеву пад тэхнічныя культуры.

Жывёлаводства.

Коні. Цягавую сілу ў комуне складаюць пакуль што выключна коні. Цягавай сілы ў комуне даволі, коні скарыстоўваюцца здавальняюцца. Комунай ужо даны задатак на трактар і хутка ён будзе атрыманы.

Парада коняй за выключэннем жарабца „ардэн“ простая, але коні даволі добрыя і адборныя. Коняй выгадаваных комунай няма, усе яны або куплены, або прыведзены ўступіўшымі ў комуну членамі. Пастаяннага разьмеркаваньня працы паміж коньмі няма. Кормяцца коні да гэтага часу яшчэ не па норме і гэта шкодзіць і коням і комуне. Галоўнымі кармамі для коняй зьяўляецца сена і канюшына; авёс даецца ў той час, калі коні маюць нагрузку па працы. Даглядаюцца коні такім чынам: а 6 гадзіне раніцы паяцца (з крыніцы), а 7 гадзіне даецца сена, а калі перад працай дык і авёс, а 12 гадзіне таксама—сена; а 5-6 вечара паяцца і даецца сена на ноч (па 5-6 кг). Улетку коні жывуць ад пашы і толькі днём, у час абедзенага перапынку даецца авёс. Паяцца два разы ў дзень.

Да гэтага часу кармушак для коняй няма; сена даецца ў драбнах, а авёс у скрынях і цэбрах. Стайня да гэтага часу была кельская, у часе дажджу на коняй цякла вада, пад нагамі было мокра. Цяпер комуна абарудавала новую стайню на 30 коняй, робяцца кармушкі, так што догляд за коньмі будзе значна палепшаны.

Павялічэньне коняй ішло наступным чынам:

Пароды коняй	1928	1929	1930	1931
Г а д ы				
Рабочых коняй.	3	7	22	26
Жарабят.	—	1	3	3
Усё разам	3	8	25	28

Рагатая жывёла. Павялічэнне рагатай жывёлы ішло такім чынам:

Пароды цялят	Гады			
	1928	1929	1930	1931
Цялята да 1 году	—	2	17	18
" 2	—	1	3	13
" 3	1	2	4	9
Кароў	6	19	54	62
Быкоў вытворцаў	—	1	2	2
Усяго разам	7	25	80	104

Павялічэнне ішло за лік купленых, прыведзеных уступаючымі ў комуну, выгадаваных і часткай пераданых дзяржавай ад былой Ба-жынскай арцелі.

Пераважная большасць кароў мясцовай мяшанай пароды, але па якасці даволі добрыя. Самыя горшыя каровы з стада бракуюцца ветэрынарам і здаюцца на загатоўчыя пункты. Такім чынам, засталася толькі добраякаснае стада, якое з кожным годам папаўняецца яшчэ лепшымі маладымі, выгадаванымі камунай, каровамі.

Удой кароў у 1930 г. быў вельмі малы, гэта тлумачыцца тым, што ў 1930 г. адбылося дужа вялікае павялічэнне стада, а паша засталася тая-ж самая, падкормкі не давалася. У 1931 г. удой кароў павялічыўся ў параўнанні з 1930 г. на 20 проц. У далейшым павялічэнне павінна адбыцца яшчэ большае.

З усёй малочнай прадукцыі да 60 проц. збываецца праз коопэрацыю, а астатняя частка спажываецца ў самой комуне. Комуна мае сэпаратар.

У справе палепшання рагатай жывёлы заслугоўваюць увагі мерапрыемствы: 1) вырашэнне кармавой праблемы і 2) лепшы догляд за жывёлай. Ужо ў гэтым напрамку шмат чаго зроблена. Так, напрыклад, пабудаваны хлеў на 20 кароў, пабудаваны цялятнік, вылучаны свой жывёлавод і г. д., але ўсё-ж наперадзе яшчэ больш працы ў гэтай справе. У комуне яшчэ няма ніводнай кармушкі. Няма нават цэбраў, каб даваць усім каровам паранку. Па пляну камуны ўсё гэта будзе зроблена да 1932 году.

Сьвіньні. Сьвінаводчая справа стаіць даволі добра. З усяго жывёлаводства сьвінаводства стаіць на першым месцы. Усяго сьвіней цяпер 44, акрамя малых парасят. Маецца 24 сьвіна-маткі. Рост сьвінога стада адбываўся такім чынам:

Падзея	Гады			
	1928	1929	1930	1931
Старых сьвіней	3	3	12	31
Падсвінкаў	2	3	14	11
Кныроў вытворцаў	—	1	2	2
Усяго разам	5	7	28	44

Парода свіней, галоўным чынам, ёркшырская. Кормяцца свіньні добра і таму яны буйныя і сытыя. Зімой кормяцца свіньні, галоўным чынам, бульбай—летам бульбай і зелянінай з мукой.

Кепскавата толькі, што няма добрага свінарыніка. Хоць зараз свіньні знаходзяцца і ў лепшым памяшканні як раней, але ўсё-ж наглядаецца вялікая цесната і антысанітарыя. У хуткім часе будзе пабудаваны свінарынік тады, бязумоўна, справа значна палепшыцца.

Авечкі. Авечкі заведзены ў комуну толькі ў 1930 г. Зараз старых авец 27 шт. і маладых 38. Авечкі мясцовай пароды. Знаходзяцца авечкі ў Асмолаўскай гаспадарцы. Там для іх найбольш спрыяльныя ўмовы. Аб эканомічных выгодах ад аўцаводства пакуль яшчэ гаварыць ня прыходзіцца.

Садоўніцтва.

У комуну маюцца тры сады з агульнай плошчай у 12 га. Комуны дасталіся дужа запушчанымі і разбуранымі. У часе рэволюцыі яны былі бязлітасна пашкоджаны, а значная частка была выкапана сялянамі. Ад агарожы не засталася нават і слупоў. Абрэзка і пабелка рабілася даўно. Гэтае становішча прывяло да таго, што ў 1928 г. сад Гарадзешчынскай гаспадаркі плошчай у 7 га даў усяго 400 руб. прыбытку.

Комунары з першага дня заснавання комуны звярнулі на сад належную ўвагу. У першы-ж год яны ўзяліся за абрэзку, падчыстку і спрыскванне. Калі ў 1928 годзе сад даў прыбытку 400 рублёў, дык у 1929 г. ён даў 2.800 рублёў, а ў 1930 г. 3.880 рублёў.

Акрамя таго, што робіцца дагляд старых дрэў саду, у значнай колькасці зроблена пасадка новых дрэў. Пасадка рабілася да гэтага часу на месцы страчаных дрэў. Высаджана да гэтага часу больш 300 маладых садоўных дрэў.

Садовіну комуна збывае, галоўным чынам, праз коопэрацыю. Раней у нізкай частцы комунары вывозілі яблыкі на вольны рынак, зараз-жа здаюць выключна коопэрацыі.

Гародніцтва.

Комуна арганізавалася як садова-гародная гаспадарка. Гародніцтвам меркавалася заняць усё поле, але далейшы ход такі напрамак змяніў. У першы год пад гародам плошча зямлі была нязначная, у наступныя-ж гады пачалося павялічэнне.

Усё-ж такі гародніцтва засталася як падсобная галіна гаспадаркі. Плошча пад гародам застаецца амаль адною і тою-ж ва ўсе гады.

Галоўнай гароднай культурай з'яўляецца капуста. Большая частка яе ідзе на збыт праз коопэрацыю, а астатняя ўжываецца самой комунай. Другой даволі важнай гароднай культурай з'яўляюцца агуркі. Агуркі кожны год даюць гаспадарцы значны прыбытак, але прадаваліся, галоўным чынам, прыватным асобам, бо коопэрацыя гэтым не займалася. З другіх гародных культур маюць гаспадарчае значэнне памідоры, тыква і г. д., якія ідуць, галоўным чынам, для патрэб гаспадаркі.

Пчалярства.

Пчолы заведзены ў пачатку 1930 году. Зараз налічваецца 27 сем'яў. Усе ў рамачных вульях. Дасталіся пчолы комуне ў дужа разбураным становішчы; 7 сямей былі аграблены кулакамі. Але дзякуючы сваёчасова прынятым мерам ужо ў першы год пчолы далі прыбытку 475 рублёў. Зараз пчолы ў комуне ў стадыі шпаркага развіцця. Комуна мае сваіх 2-х пчаляроў. Пчалярскімі прыладамі комуна таксама больш-менш забяспечана.

Умовы для пчалярства ў комуне даволі спрыяючыя. Комунай падсяюцца для пчол меданосныя травы, што таксама паляпшае справу і стан пчалярства.

Прамысловасць.

У комуне маецца вадзяны млын. Ён перададзены комуне ў 1930 г. Млын стары і працуе слаба. Так што прыбытак ад яго зусім незначны, за 10 месяцаў 1930 г. ён даў прыбытку ўсяго 930 руб. Мельнікаў, сваіх комуна ня мае і карыстаецца наёмнымі.

Млын перамаляе зярно выключна акаляючага насельніцтва і сваёй гаспадаркі. Млын мае заўсёды поўную нагрузку, за зярном ніколі астаноўкі ня бывае. У гэтым-жа млыне маецца крупярня і вальцы, але крупярня за недахопам вады працуе выключна для патрэб самой комуны, а вальцы разбураны былым уласнікам млыну нэпманам Сасонкіным.

Адлегласць ад шляхоў зносін і прамысловых цэнтраў штурхае комуна на развіццё сваёй пераапрацоўчай прамысловасці. Комуна праектуе побудову крухмальнага заводу, бо глеба комуны даволі спрыяючая для развядзення бульбы. Плошча засеву бульбы з кожным годам узрастае, збываць бульбу няма шляхоў, таму неабходна на месцы пераапрацаваць яе ў крухмал, а адкіды скарыстаць для жывёлагадоўлі. Есць добрая глеба для пабудовы прадпрыемства, для пераапрацоўкі produkтаў жывёлагадоўлі. Дзякуючы значнай плошчы сенажаццяў, што спрыяе развіццю жывёлы, комуна таксама праектуе пабудоваць малочны завод, для абслугоўвання як сваёй гаспадаркі, так і акаляючага раёну.

Новае жыццё—новыя людзі.

Комуна—новае жыццё. Гэта новае жыццё стварылася ў выніку дыктатуры пролетарыяту, пад кіраўніцтвам КП(б)Б. Зараз гэта новае жыццё стварае новых людзей, тых людзей якія закончаць пабудову социалізму.

Комуна з гонарам можа назваць гэтых людзей—герояў социалістычнай працы, барацьбітоў за новае жыццё, якіх яна стварыла ў процесе сваіх перамож і героічнай працы. Вось яны—героі працы, няўтомныя ваякі социалістычнага поля комуны і ўсяго СССР. Дзед Каркапіца Раман, якому ўжо 7 дзесяткаў год. Усю сваю моладасьць і здароўе ён паклаў у гэтым маёнтку на свайго крывапіўцу пана Рагоўскага. Ня гледзячы на сваю сівізну ён працуе на ўсялякай працы: з тапаром, з лапатай, ля малацілкі і ўсюды ён кіраўнік і арганізатар; усюды ён кіруе і ўсе яго слухаюць. Усе комунары ня раз гаварылі, што дзед Рамана трэба аслабіць ад працы, на што, каб ён працаваў маючы скоро 70 год. Але дзед Раман да гэтага ня прыслухоўваецца; ён знаходзіць сабе месца ў сваім новым жыцці,

як будаўнік, як змагар за гэта новае жыццё. Ён ніколі не чакае сабе нарада на працу, ён заўсёды знаходзіць яе сам: ён ведае, дзе як стаіць карова, сьвіньня, дзе патрэбна што зрабіць, пабудаваць і г. д. Ён гаспадар, ён будаўнік новага жыцця, ён—новы чалавек. Ён весь час апошні неадменны член савету комуны.

Другі герой працы—Фама Мотуз—няпісьменны батрак. Ён загадчык Асмолаўскай гаспадаркі. Ваколічнае насельніцтва глядзячы на яго гаворыць:—Гэты Фама дык як вол, мусіць і адпачынку ён ніколі ня ведае.

Уся Асмолаўская гаспадарка, знаходзячыся пад яго кіраўніцтвам, у поўным парадку. Усе яго думкі, праца і жыццё ўвязаліся з гаспадаркай комуны.

Адданыя таксама справе комуны—Махнач Марыя (больш 60 г.), Стрыгельскі Алесь (больш 60 год), Колесень Марфа і многія іншыя. якія арганічна ўраслі ў жыццё комуны і няўтомна працуюць на яе карысць.

Але прабраліся былі ў комуну і такія людзі, якія ёй толькі шкодзілі. З такімі комуна ўжо расправілася. Прадстаўніком такіх можна ўзяць Драгуна Янку. Бацька яго меў сярэдняцкую гаспадарку і яго прагнаў з дому, як гультая і хулігана. Драгун Я., праслужыўшы гады са 3, уступіў у саюз і ў комуну быў прыняты, як батрак. З першага дня прабывання ў комуне ён паказаў сябе рвачом, прагульшчыкам, хуліганам і лодырам. Комуна выключыла Драгуна ўмоўна, даўшы яму 6-ці месячны тэрмін выпраўлення сваіх памылак, але прайшло і 6 месяцаў, а Драгун як быў рвачом і лодырам, так і застаўся ім. Вясной 1931 г. ён быў зусім выключаны з комуны. Зараз у комуне няма месца гультаём і лодырам. Усе комунары дружна, як адзін працуюць на карысць комуны.

Галоўным сродкам выхавання новага чалавека зьяўляецца калектыўная праца, калектыўнае змаганьне за сацыялізм, пры належна арганізаванай працы па прынцыпу зьдзелшчыны. Комунары навучаліся працаваць па-куністычнаму і праца для большасці іх зьяўляецца прадметам „гонару, славы і геройства“. Лепшыя працаўнікі атрымліваюць прэміі, што яшчэ больш спрыяе працы комуны. Ударніцтва і соцпаборніцтва ахапілі ў працы амаль усіх комунараў.

Зьнішчаюцца ў комуне і сямейныя непаладкі, залежнасьць. Бацькі і дзеці аднолькава зьяўляюцца членамі арганізаванай грамады. Зусім малыя дзеці знаходзяцца ў яслях, большыя—на пляцоўцы, яшчэ большыя наведваюць школу, і прывучаюцца да тэй ці іншай працы па сілах дзяцей. Комуна даглядае старых, вызначае ім добрыя ўмовы існаваньня.

Колгас Чырвоны сыцяг Смалявіцкага раёну.

У Смалявіцкім раёне цяпер роўна 100 колгасаў. Людзі кінулі старынку і пайшлі калектывам будаваць новае сацыялістычнае жыццё.

Недалёка ад дарогі ля самай Смольніцы відаць, што некалькі работных будуюць свінарнік. У цішыні падвячорку рэзка чуваць пагалоскі ад удараў тапароў на пабудове. Налева вялікі сад і кусок сіняй канюшыны, наліўным яблычкам пахне сад. Там цэнтар колгасу. Адзін ганак старшынёўскай хаты вядзе ў пахучы сад. Хата нізкая і нудная, падрубы ўехалі ў зямлю. Яшчэ ніжэйшай здаецца хата, калі ўвойдзеш у яе сярэдзіну. Абстаноўка паказвае, што тут жыве дзелава чалавек. Стол завалены паперамі, партыйнымі друкаванымі органамі: „Ленінскай вучобай“, бюлетэнямі „Правды“, адчотамі Сталіна, Оржанікідзе, Молатава на XVI партыйным з'ездзе і другімі політычнымі брошурамі. Чалавек, што жыве ў гэтай хаце, займаецца самаадукацыяй.

Старшыня колгасу Антон Юшкевіч—малады мужчына, партыец. Ён арганізатар колгасу „Чырвоны Сыцяг“. Сам былы бядняк з вёскі Верхмен, потым актыўны сельскі работнік, а год назад хатнік у вёсцы Юрава.

У сакавіку месяцы 1930 г. райком партыі паслаў тав. Юшкевіча дапамагчы Забалоцкай партыяйцы арганізаваць у Смольніцы колгас. З гэтага часу ён у гэтай нізкай і нуднай хаце, што стаіць у пахучым садзе.

Сілай калектыва.

У тысяча дзевяцьсот трыццатым годзе ў Смольніцкім сельскім вучастку ў красавіку арганізаваны колгас Чырвоны Сыцяг. Першымі, хто ўвайшоў у колгас і пачаў актыўна працаваць, былі батракі, якіх эксплёатавалі мясцовыя кулакі.

Потым у колгас увайшлі чатыры бядняцкіх гаспадаркі, летам 1931 г. ў колгас улілося 23 сярэдняцкіх гаспадаркі. Зараз колгасныкі карыстаюцца 450 га пахатнай зямлі. Жывы і мёртвы інвэнтар колгасу наступны: 38 работных коняў, 6 маладняку, 33 дойных каровы, 21—маладняку, 2 быкі, 100 штук свіней; 1 касілка, 1 грабілка, 5 жніярак, 18 малатарань-чыгунак, 33 плугі, 2 сееўкі, палольнікі, 6 барон „Зіг-Заг“. З вясны 1930 году ў колгасе ўведзены васьміпольны севазварот. За першы год свайго жыцця Чырвоны Сыцяг меў вялікія дадатныя вынікі. Валавы прыбытак колгасу за год працы вызначыўся лічбай у 36 тыс. руб., які быў размеркаваны наступным чынам: на пагашэнне крэдытаў пайшло 1.500 руб., у непадзельны фонд 5.000 руб.

(непадзельны фонд колгасу вызначаўся лічбай 48 тыс. рублёў), у культурны фонд—300 рублёў, у батрацкі фонд—1.600 рублёў, для непрацаздольных—800 руб., у фонд за абагуленую маемасьць—1.100 руб., у прэміяльны фонд—730 руб. Чысты прыбытак раўняўся 19 тыс. рублям. Гэтая колькасць была падзелена сярод колгаснікаў згодна выпрацаваных працадзён. Разрады аплаты працадзён былі высокія. Калі ў некаторых колгасах раёну на першы разрад (аплата працоўнай першага разраду) прыпадала ўсяго толькі 75—80 кап., дык у колгасе Чырвоны Сьцяг аплата працадзён па разрадах была наступная:

I разрад—1 р. 08 кап., II разрад—1 р. 30 кап., III разрад—1 р. 84 кап., IV разрад—2 р. 28 кап., V разрад—2 р. 75 кап.

Напрамак колгасу свьінаводчы.

Гэтай вясной колгас распачаў пабудову свьінарніка на 67 матак, на што адпушчана 1.500 руб. Свьінарнік будуць самі колгаснікі, без наймнай працоўнай сілы.

Сярэдні дняўны ўдой малака ад кароў раўняецца 70 літрам. Каб павысіць ураджайнасьць зернавых культур, клубняплодаў ужываецца штучнае ўгнаеньне. Гэтай вясною на колгаснае поле рассыпана 30 цэнтнераў фасфарытнай мукі, 10 цэнт. тамашлаку, 40 цэнт. суперфасфату.

За 1930 год Чырвоны Сьцяг здаў дзяржаве загатоўкамі: 3.800 пудоў жыта, 4.000 пудоў бульбы, заплаціў 107 руб. падатку і 700 рублёў страхоўкі.

„Мы працуем па-ўдарнаму“.

Так заяўляюць колгаснікі з Чырвонага Сьцягу. У час уборачнай кампаніі 30 году частка колгаснікаў, у большасьці комсамольцы, ужывалі ў працы соцсаборніцтва, ударніцтва. Тады яшчэ на агульным сходзе пастанаўлялі, што на працягу 26 дзён ня будуць карыстацца выходнымі днямі, а будуць іх скарыстоўваць для працы на колгасных палёх. У веснавую пасяўную кампанію 1931 г., калі Чырвоны Сьцяг перайшоў на зьдзельшчыну, ударніцтва яшчэ шырэй разгарнулася. Былі выпрацаваны нормы выпрацоўкі, напр., ворыва адналямешным плугам—0,5 га; ворыва 2-лямешным плугам—0,7 га; касіць—0,25 га; плотнікам пакласьці 4 вянкi—гэта адзін працадзень. Усе працаздольныя колгаснікі арганізаваны ў паасобныя працоўныя брыгады. Кожнай брыгадзе на кожную пяцідзёнку даецца праўленьнем заданьне. Адзін раз у пяцідзёнку выкананьне данага заданьня правяраецца. Да кожнай брыгады прымацаваны адпаведна яе працы жывы і мёртвы інвэнтар. Адказнасьць за працу брыгады, за выкананьне данага заданьня, за дысцыпліну ў час працы, за інвэнтар ускладаецца на брыгадзіра—таму ў Чырвоным Сьцягу не наглядаецца абязьлічкі.

Можна сабе ўявіць працоўны энтузіязм колгаснікаў, калі ў час пасяўной кампаніі 1931 году агульны сход ухваліў, што на працягу 36 дзён не карыстаць выходных і аддаць іх для працы ў колгасе, каб у тэрмін выканаць плян сяўбы. Была заключана сацумова з колгасам „Ленінскі Шлях“ (в. Масьцішча Забалоцкага с/с) на тэрмін сяўба-ўборка 1931 г. была зроблена праверка выкананьня пунктаў умовы. Выявілася, што Чырвоны Сьцяг выканаў умову, Ленінскі Шлях адстаў. Некаторыя колгаснікі перавыконвалі нормы выпрацоўкі на працадзень, а выпрацоўвалі значна больш і замест вызначаных сходам 36 дзён, выпрацавалі 42 дні бяз выходных. За акуртанасьць, за сыстэматычны выхад на працу, за перавыкананьне норм

выпрацовак праўленне з фонду прэмій адпусціла 300 рублёў, якія былі размеркаваны сярод лепшых ударнікаў.

Вось ударнікі Чырвонага Сьцягу: Сымон Пуль, быўшы батрак, Стяпан Кулінковіч—быўшы бядняк; Баляслаў Заянчкоўскі; Пелагея Кулецкая; Ганна Пуль; Валерыя Мацкевіч; Марыя Альшэўская; Шулькевіч.

Ударнікі сярод колгаснікаў карыстаюцца вялікай пашанай.

Папар колгасу падымалі два трактары Смалявіцкай МТС. Яны паднялі 32 га папару.

„Пражытачны мінімум“.

Харчовае забеспячэнне ў колгасе пастаўлена добра. У харчоў нястачы няма. Колгаснік, што акуратна наведвае працу, ня робіць прагулаў па няўважлівых прычынах, атрымоўвае авансам у рахунак заробку 16 кілё мукі жытняй, кілё сала на месяц, два літры малака ўдзень, крупы, пшанічнай мукі. Агароднінай (гуркамі, буракамі, капустай) колгаснікі таксама забяспечаны.

Гаспадаркі, што нядаўна ўвайшлі ў колгас і яшчэ маюць свой хлеб, мукі не атрымоўваюць, таксама колгаснікі, што маюць сваё сала—не атрымоўваюць яго з колгасу.

Непрацаздольныя колгаснікі атрымоўваюць у рахунак сям’і, у якой маецца непрацаздольны, амаль такую норму, як і працаздольны. Дзеці атрымоўваюць 8 кілё жытняй мукі ў месяц, 1 літар малака ў дзень.

Вопратка, што вызначаецца коопэрацыяй, выкупліваецца праўленнем оптам, а потым камісія размяркоўвае сярод колгаснікаў. У першую чаргу атрымоўваюць колгаснікі-ударнікі, адчуваючыя неабходнасць у вопратцы.

Культурна-асветная праца.

Пры колгасе маецца партыйная ячэйка (сельсаветская), у якой 14 чалавек членаў і кандыдатаў КП(б)Б і комсамольская з 12 членаў. Культмасавае праца ў колгасе пастаўлена здавальняюча. Калі год назад 75 проц. колгаснікаў былі няпісьменныя, дык цяпер большасць ужо пісьменныя. З грамадзкіх масавых арганізацый пры колгасе працуе ячэйка МОПР’у, дзе аб’яднана 40 чалавек, ячэйка асаавіягэму, дзе 40 чалавек, ячэйка „Бязбожнік“ з 28 чал., жанчын-дэлегатак у колгасе 16 чал.

Калі навакольнае насельніцтва, што яшчэ жыве аднаасобна, апутана рэлігійным дурманом, суявер’ямі, забабонамі, дык колгаснікі—бязбожнікі.

Колгаснік Іван Татарэвіч, што мае 65 год ад роду, у рэлігійныя свята—у вялікдзень, сёмуху і інш.—першы выходзіць на працу і заклікае за сабою іншых. Зьнікае старое, варожае пролетарыяту, нараджаецца новае, колектыўнае, пролетарскае, бязбожнае.

Клясавая сьведомасць колгаснікаў выявілася ў тым, што яны аднагалосна падпісаліся на пазыку „пяцігодка ў чатыры гады“ ў суме 990 рублёў і на пазыку „3-га рашаючага году пяцігодкі“—у суме 1.385 рублёў.

На сходзе аднаасобнікаў.

Чырвоны куток—нізкая хата з маленькімі вакенцамі—асветлены лямпай. На сцэнах малюнкi з грамадзянскай вайны, партрэты правадыроў. Мяккія крэслы з патрапанай, але аксамітнай абіўкай. На сцэне рупар гучнагаварыцеля.

Ужо прыйшлі сяляне з в. Вадапою і Смольніцы. Галоўным пытаньнем сходу—рэалізацыя пазыкі „3-га рашаючага“ і контрактацыя малака.

Гаворыць тав. Юшкевіч. Не пасьпеў ён закончыць думкі аб значэньні контрактацыі малака і даламозе гэтым мерапрыемствам рабочым цэнтрам, як Лютаровіч, які лічыўся бедняком, стаў прэчыць контрактацыі. Трэба было шмат часу ўбіць, каб пераканаць аднаасобнікаў у неабходнасьці контрактацыі малака. Выступалі колгасьнікі і аднаасобнікі. Сход даў катэгорычны адпор вылазцы Лютаровіча і вызначаную сельсаветам на гэты вучастак контрольную лічбу малака прыняў, выбраў камісію для разьмеркаваньня гэтай лічбы на кожную гаспадарку.

Сяляне падпісаліся на пазыку „3-ці рашаючы год пяцігодкі“ з разьлікам па 25 рублёў на кожную гаспадарку, некаторыя падпісаліся і на большую суму.

Позна ноччу разыходзіўся сход. З-за лесу ішоў сваеасаблівы ранішні шум, дуў халаднаваты вецярок. Далёка за лесам пракрычэла лясная птушка. Колгасьнікі ішлі спаць у пуню ў пахучы мурог.

Барацьба за ўраджай і крязнаўцы.

Пролетарыят Савецкага Саюзу пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі вядзе ўпартую барацьбу за выкананьне пяцігодкі ў чатыры гады, за поўную пабудову соцыялізму. У сельскай гаспадарцы адной з асноўных задач кожнага колгасніка і рабочага саўгасу зьяўляецца барацьба за ўраджай. Гэтая барацьба выяўляецца ня толькі ва ўняд-рэньні тэхнікі ў сельскую гаспадарку для лепшай апрацоўкі глебы, дагляду і зьбіраньня ўраджаю, але і ў барацьбе з шкоднікамі, якія значна зьніжаюць ураджай.

Страты, якія прыносяць шкоднікі, надзвычайна вялікія. Проф. Лебедзеў падлічыў прыблізна іх, прычым ён браў не які-небудзь асобны год надзвычайнага разьвіцьця шкоднікаў, а сярэдні — і ня гледзячы на гэта лічбы надзвычайна вялікія. Па яго вылічэньнях страты дася-гаюць наступнай велічыні:

Паляводзтва	900.000.000 руб.
Садоўніцтва і вінаградарства . .	40.000.000 "
Гародніцтва	40.000.000 "
Жывёлагадоўля	150.000.000 "
Лесагадоўля	300.000.000 "
Насельнасьць ¹⁾	1.000.000.000 "

Такім чынам, толькі ад адных шасьціножак наш Саюз губляе штогод каля двух з паловай мільярдаў рублёў. Калі-ж узяць гады ма-савага разьвіцьця шкодных шасьціножак, то гэта лічба значна павя-лічыцца. Так саранчовыя ў 1923 годзе прынеслі страт на 40-50 міль-ёнаў, у 1924 годзе на 18 міль. руб.; гэсэнская муха ў 1923 толькі ў У.С.С.Р. прынесла страт на 120 міль. руб.; толькі ад гэсэнскай і швэцкай мушкі ў гэты год на Украіне загінула 150 міль. пуд. збож-жа ці 27 проц. агульнага гадавога ўраджаю. Толькі ў адной Б.С.С.Р. у 1922 г. загінула ад начніка-гамы ільну і некаторых гародных ра-сьлін 10 тысяч дзесяцін.

Ня мала сродкаў траціцца і на самую барацьбу з шкоднікамі, так згодна пастановы Саюзнага Наркамзему ў 1931 годзе барацьба з шкоднікамі павінна быць праведзена на плошчы ня менш 15 міль-ёнаў гектараў, у тым ліку толькі па адным саранчовым на плошчы ня менш 1 міль. 375 тыс. гект., з шкоднікамі бавоўны, цукровых бура-коў і інш. тэхнічных культур — на плошчы ня менш 900 тыс. га; па сусьліках на плошчы 12 міль. га.

¹⁾ Многія шасьціножкі шкодзяць непасрэдна чалавеку шляхам распаўсюджаньня роз-ных хвароб (малярыя, тифус, дызэнтэрыя і інш.).

Часта страты дасягаюць вялікіх памераў, таму што шкоднік ня бывае сваечасова ўгледжаны, і весткі аб шкодніку паступаюць тады, калі з ім ўжо позна змагацца — шкоднік усё знішчыў і знаходзіцца ў такой стадыі свайго развіцця, калі з ім цяжка змагацца. Таму асноўнай задачай краязнаўчых арганізацый зьяўляецца выявіць шкодніка ў самым пачатку яго дзейнасці, вызначыць яго, паведаміць адпаведныя ўстановы і пасьля атрымання адпаведных паказанняў (калі на месцы няма адпаведных інструкцый) правесці з ім барацьбу¹⁾.

Розныя шкоднікі патрабуюць ня толькі розных спосабаў барацьбы, але гэта барацьба павінна праводзіцца ў некаторы пэўны час; бывае, што прапусьціш некалькі дзён і змагацца з шкоднікам нерэнтабельна — сродкаў затраціш шмат, а вынікаў мала. Вось чаму надзвычайна важна ўстанавіць назву шкодніка, бо знайшоўшы яго ў справачніках можна даведацца там ня толькі чым, але і калі лепш яго знішчаць.

Зразумела, што мала ведаць адну назву, трэба таксама вывучыць і біялёгію шкодніка. Часта бывае так, што таго шкодніка, які зьявіўся ў вялікай колькасці, у наступны год чакаецца ў яшчэ большым ліку.

Часта календарныя пляны барацьбы, дзякуючы мэтаролёгічным умовам, прыходзіцца змяняць на месцы, кіруючыся назіраннямі над развіццём шкодніка, бо календарны плян дае толькі агульную ўстаноўку і паказвае калі ў сярэднім можна чакаць таго ці іншага шкодніка.

Першым этапам вывучэння шкоднікаў трэба лічыць высвятленне відавочнага складу іх, кожнай данай мясцовасці. Да сучаснага моманту гэта вялізарная праца яшчэ далёка ад свайго канца. Сетка назіральных пунктаў А.Б.Ш. (Акцыянарнага Таварыства па барацьбе з шкоднікамі) ня можа ахапіць усёй Б.С.С.Р., недастаткова, таксама, і існуючая карэспандэнцкая сетка.

У гэтым кароткім артыкуле я спынюся на галоўных шкодніках поля, саду, гароду, жывёл і чалавека, і прытым, пераважна, на шашціножках. У пералічэнні шкоднікаў я спыняюся толькі на тых момантах, якія патрабуюць выяўлення іх, бо больш падрабязна немагчыма гэтага зрабіць у часопісным артыкуле.

Фэналогічны назіранні над шкоднікамі зьяўляюцца надзвычайна важнымі. Вышэй ужо сказана аб тым, што для паспяховай барацьбы з шкоднікамі трэба ведаць ня толькі назву яго, але таксама і стадыю яго развіцця, якую лягчэй знішчыць.

Ужо адзначаючы толькі моманты масавага зьяўлення вусеняў, ці дарослага шкодніка альбо адкладку ім яечан мы робім такія нагляданні, якія потым можна выкарыстаць для практычных мэт, але, зразумела, краязнаўчыя арганізацыі павінны старацца наладзіць сталыя, сыстэматычныя фэнанагляданні над галоўнымі шкоднікамі сельскай гаспадаркі.

Гэтыя нагляданні можна весці ў трох напрамках — вывучаць 1) біяфэналогію індывіду, г. значыць развіцця асобнага экзэмпляру, якога-небудзь шкодніка, адзначаючы дакладна ўмовы яго жыцця (тэмпературу і інш.); 2) біяфэналогію сям'і — усяго патомства адной самкі.

1) Весткі аб зьяўленні шкоднікаў, а таксама і саміх шкоднікаў трэба накіроўваць у Менск, службе Вучоту А.Б.Ш., а таксама ў бліжэйшы Р.І.П. (Рэёны Істрабідельны Пункт) ці М.І.С. (Машынная Істрабідельная Станцыя).

Для гэтага неабходна ўзяць для назіранняў усю кладку ячэак, падлічыўшы іх, і кожны дзень адзначаць усе змены і паступовы ход разьвіцця лічынак, бо разьвіццё патомства адной самкі ідзе далёка няроўнамерна; 3) біофэнолёгію віду — г. зн. у прыродзе назіраць за разьвіццём не паасобных шкоднікаў данага віду, а за агульнай яго дынамікай, паколькі магчыма ўлічваючы колькасць тых ці іншых стадый.

Паралельна з назіраннямі над шкоднікамі трэба весці фэнанаглядаўні як за тымі расьлінамі, на якіх жывуць шкоднікі, так і над якімі небудзь дзікімі больш звычайнымі, і паспрабаваць увязаць тэрміны зьяўленьня шкодніка з зацвітаньнем якой-небудзь расьліны, бо на фэнолёгію культурных аднагадовых расьлін значны ўплыў мае тэрмін пасеву.

Зразумела, што аб'ём усёй працы абіраецца выходзячы з налічча сіл кожнага гуртка. Для большай паспяховасьці працы можна раіць разьбіць усіх удзельнікаў гуртка на брыгады, даручыўшы ім пэўны адзел назіранняў, напр., на галінах гаспадаркі—шкоднікаў: 1) палявых, 2) гародных, 3) садовых, 4) чалавека і хатняй жывелы; у сваю чаргу кожную з гэтых чатырох асноўных брыгад можна падзяліць на дзьве: адна вывучае фаўністычны склад, а другая фэнолёгію. Зразумела, што праца ўсіх гэтых брыгад павінна быць увязана і ўзгоднена паміж сабой, каб мэтадыка і вынікі працы адной брыгады былі вядомы ўсім іншым.

Паміж брыгадамі трэба арганізаваць соцпаборніцтва як на колькасць працы, так і на глыбіню прапрацоўкі пытанняў.

Шкоднікі выяўляюцца па тых пашкоджаньнях сельска-гаспадарчых расьлін, якія яны ўтвараюць. Часта, шкоднік знаходзіцца каля месца пашкоджаньня і тады выявіць яго зусім ня цяжка, так напрыклад, вусені бяляна-капусьніка пакрываюць у вялікай колькасці, качан капусты, які яны зьнішчаюць. Іншая справа, калі шкоднік бывае вельмі дробны і вядзе патаемнае жыццё. Часам мы бачым пасярэдзіне добрага, зялёнага збожжа „плешыны“ альбо ўсё поле пажоўкла і мае выгляд, нібы расьліны пабіты марозам ці засухай, ці, урэшце, калі жыта паспявае, многія асобныя сьцяблы яго зламваюцца недалёка ад кораня, нібы падрэзаныя ножнямі, а шкоднікаў ня відаць. У такіх выпадках прыходзіцца вышукваць прычыну пагібелі расьлін—рабіць аналіз. Для гэтага бяруцца пашкоджаныя расьліны і ўважліва разьдзіраюцца і расшчыпваюцца на часткі, каб знайсці дробных шкоднікаў, якія часта жывуць унутры сьцябла. Бывае, што ня глядзячы на самыя ўважлівыя пошукі, шкоднік не знаходзіцца ўнутры расьліны, а потым аказваецца, што шкоднік, які пашкодзіў расьліну, жыве не на самай расьліне, а ў глебе. Для выяўленьня такіх шкоднікаў прыходзіцца рабіць раскопкі—на плошчы 1 кв. мэтра вымаецца зямля на глыбіню 30 см і ўважліва праглядаецца на паперцы ці кавалку фанеры, усе знойдзеныя шасьціножкі, іх чарва і вусені выбіраюцца і захоўваюцца ў сьпірце ці на ваце.

Калі шкодзіць не дарослая форма, а вусень ці чарва, тады карысна сабраць і захаваць ня толькі вусеняў, але і выгадаваць з іх матылёў (што зрабіць змога кожны), бо дробных вусеняў цяжка бывае вызначыць, а па дарослай форме лягчэй. Калі знаходзяць кукалкі то з іх, таксама, трэба выводзіць дарослыя формы.

Далей праройдем да апісаньня спэцыяльнай мэтадыкі выяўленьня і зьбіраньня шкоднікаў, а адносна больш важных пакажу на прыметы, па якіх іх можна будзе адшукаць, а часам і пазнаць.

Паляводзтва.

Адным з асноўных метадаў зьбіраньня фаўны шкоднікаў паляводзтва трэба лічыць „кашэньне“. Сачок для гэтай мэты трымаюць за канец палкі пад некаторым вуглом да сьцяблоў расьлін і хуткімі ўзмахамі праводзяць па расьлінах. Усе шасьціножкі, якія бываюць на гэтых расьлінах зьбіваюцца і трапляюць у сачок, адкуль потым выбіраюцца ў марылку ці сьпірт.

Мэтай фаўністычных збораў павінна быць ня толькі высьветленьне якаснага, але і колькаснага складу шкоднікаў, таму пры іх зьбіраньні неабходна карыстацца пэўнымі правіламі, каб магчыма было меркаваць аб адноснай колькасьці таго ці іншага шкодніка, а значыць і аб яго эаномічным значэньні. Таму для кашэньняў выбіраюць тыповыя пасевы для данай мясцовасьці. Самае кашэньне павінна ўтварацца пры найлепшых мэаэаролёгічных умовах; зусім зразумела, што ў халодную, ці вельмі ветраную пагоду зборы будуць далёка няпоўныя і нятыповыя; таксама нельга касіць непасрэдна пасля дажджу ці ў самую сьпякоту. Найлепшым часам для кашэньня трэба лічыць час паміж 16 і 18 гадзінамі, касіць трэба ідуць па дыяганалі і ўнутранай мяжы поля, бо на краю можа пападацца шмат выпадковых шасьціножак. Кожнае „кашэньне“ складаецца з 50 узмахаў сачка, прычым кожны ўзмах павінен захваціць вугал у 90°. Памер самага сачка павінен быць стандартным: дыямэтар — 30 см, а ручка 1 мэтар даўжынёй.

Пасля зробленых 50 узмахаў увесь збор цалкам высыпаецца ў марылку, а пасля замарваньня раскладаецца на вату, а мяккія экзэмпляры ў 70° сьпірт. Прычым ня трэба выкідваць „лішнія“ экзэмпляры „звычайных“ на першы погляд, шасьціножак, альбо вельмі дробных, якія будуць пападацца ў вялікай колькасьці. Збор павінен захоўвацца *цалкам і бяз выбару*. На этыкетцы пішацца падрабязна дзе, калі, пры якіх умовах і кім утвараліся зборы. Аб глебавых раскопках ужо гаварылася вышэй.

Палявыя мышы. Выявіць іх няцяжка. Бывае, што ўся глеба на полі пакопана іхходамі і норамі. Мышы зьбіраюцца ў полі, гумнах і г. д., пры дапамозе розных пастак і капканчыкаў з іх зьнімаецца скурка і разам з чэрапам захоўваецца. Норкі ўчытваюцца (лягчэй гэта зрабіць вясной) на плошчы $\frac{1}{100}$ га (100 × 100 м). На гэтай плошчы засыпаюцца ўсе норы, а потым праз дзень падлічваюць адчыненыя (жылыя).

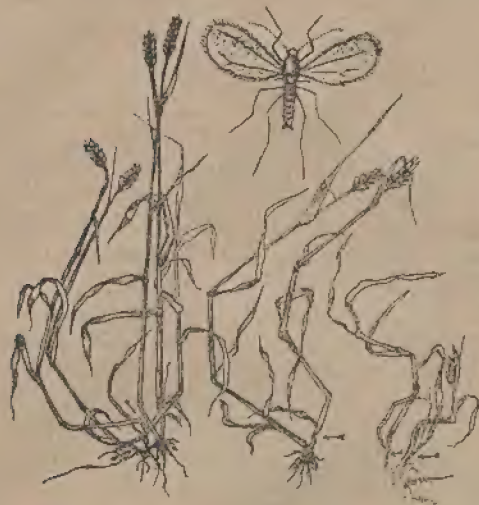
Азімы начнік (азімы чарвяк). Адзін з галоўнейшых шкоднікаў. Вусені шкодзяць азімым пасевам увосень. Для гэтага шкодніка вельмі важна высьветліць час лёту матылёў, адзначыўшы пачатак яго, пэрыод максимуму і канец лёту. У паўднёвай Беларусі можа быць два пакаленьня азімага начніка. Для вучоту матылёў (з паловы чэрвеня) на палёх ставяцца няглыбокія карытцы (дэравяныя ці бляшаныя) на падстаўках вышынёй 1-2 мэтры і ў іх наліваецца патака (можна неаачышчаную) напалову з вадой, куды дабаўляюць трохі дражжэй, каб выклікаць бушаваньне патакі. На бушуючую патаку прылятаюць матылі, якія ў ёй і топяцца. Кожны дзень раніцай на карытцах падлічваецца колькасьць утапіўшыхся матылёў.

Вучот вусеняў утвараецца шляхам раскопак—падлічваецца колькасьць іх на 1 кв. мэтар.

Начнік-гама (ільняны чарвяк). Гэтага матыля пазнаць вельмі лёгка—ён мае на пярэдніх шэрых крыльях знак белага колеру па-

добны да літары „у“. Вусень шкодзіць ільну, гароху, капусьце, бураком і інш.

Зярнёвы начнік. Вусені паядаюць калосьсе ня толькі ў полі, але і ў сьвірпах. На дзень вусені хаваюцца ў похвах лісьцяў. Для вучоту шкоды ад вусеняў трэба ўзяць 100 каласоў падрад і падлічыць колькі, з іх пашкоджана.

Мал. 1. Гэсэнская мука і пашкоджаньне ад яе (муха павялічана).

Швэцкая мушка—дробненькі шкоднік. У працягу лета бывае 3-4 пакаленьні. Шкодзіць руні яравых і азімых, а таксама зерню ў час наліваньня. Рунь пашкоджваецца ў той час, калі яна знаходзіцца ў стадыі ўтварэньня другога ліста. Чарва пашкоджвае точку росту, так што ўся расьліна не разьвіваецца, а вырасшы другі ліст хутка засыхае (глядзі мал. № 2). Для вучоту ўзяць расьліны па 1 кв. мэтру ў трох мясцох поля і падлічыць колькі пашкоджаных і непашкоджаных расьлін.

Гэсэнская мушка—пашкоджвае як усходы азімых і яравых, так і дарослыя расьліны.

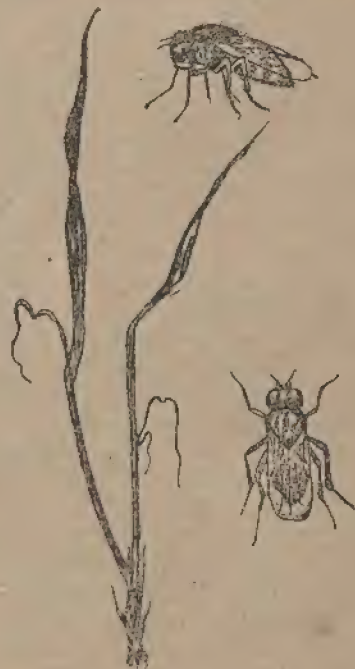
Пры пашкоджаньні ўсходаў, яны жаўцеюць і гінуць, чарву можна знаходзіць унутры сьцебляў гэтых загінутых расьлін. Калі-ж пашкоджваюцца расьліны, якія пайшлі ў трубку, то ў тых месцах, дзе ў похвах лісьцяў сядзіць чарва, сьцябло робіцца тонкім і няправільна згібаецца.

Вельмі пашкоджаныя гэсэнкай мушкэй палі маюць выгляд, нібы яны патаптаны ці пабіты градам, гэта назіраецца ў чэрвені і ліпні. Вучот гэтага шкодніка робіцца, як і папярэдняга.

Зялёнавочка—таксама невялічкая мушка. Пашкоджвае азімыя і яравыя пасевы. Чарва яе жыве ўнутры сьцебляў. Вучот утвараецца, як і папярэдніх мушак.

Хлебны пільнік.—Чарва жыве ўнутры сьцебляў, лялькуецца ў саломіне каля самага караню, падгрызаючы яе кругавым жалабком, ад чаго сьцябло ломіцца ад ветру. Падлічыць колькі сьцяблоў зрэзана на 1 кв. мэтры.

Драцянікі (чарва жукоў-кавалікаў) жывуць у глебе, для выяўленьня і вучоту іх робяць раскопкі, як паказана вышэй.

Мал. 2. Швэцкая муха і пашкоджаньне ад яе (муха павялічана)

Лугавы матыль—паядае ўсе расьліны апроч злакаў. Бывае два накаленьня, лёт матылёў першага ў маі ці чэрвені, а другога ў сярэдзіне лета.

Палявы смоўж—паядае ня толькі палявыя расьліны, але і гародніны. У полі шкодзіць руні. Для вучоту падлічваецца, колькі паедзеных і непаедзеных расьлін на 1 кв. мэтры.

Гародніцтва.

Капусная траўніца, *Прызьяўленьні* ў вялікай колькасці значна пашкоджвае капусту. Падлічыць колькі з 100 расьлін пашкоджана і адзначыць ступень пашкоджаньня.

Гародныя скачкі—пашкоджваюць капустную расаду, усходы рэпы, брукі. Адзначыць у якой ступені паедзены лісьця.

Капусная даўганожка. Чарва гэтага вялікага даўганога камара жыве ў зямлі, яна зямлістага колеру з адрасткамі на заднім канцы цела. Для вучоту іх трэба падлічыць колькі чарвы даўганожкі пад загінутымі расьлінамі.

Капусная муха. Шкодзіць чарва, якая жыве ў зямлі і паядае карэньні ці ўточваецца ў сыябло. Чарва дрэбная белая. Падлічыць, які процант расьлін загінуты ад гэтай мухі.

Бялян капусны—агульнавядомы шкоднік. Падлічыць колькі вусеняў прыходзіцца на адзін качан.

Начнік кыпусны. Вусені спачатку паядаюць лісьця, а потым уточваюцца ў качан. Маладыя жывуць адчынена на ніжняй паверхні ліста, а трохі падросшы на дзень хаваюцца, кормяцца толькі ноччу. Вучот робіцца, як і папярэдняга.

Рапсавы пільнік. Ілжэвусень яго паядае лісьця турнэпсу, рэпы, брукі, буракоў, пакідаючы, часта, толькі адны жылкі.

Мядзьведзік звычайны—жыве ў зямлі і корміцца карэньнямі розных расьлін.

Апроч пералічаных шасьціножак гародныя расьліны пашкоджваюць такія шкоднікі, аб якіх гаварылася вышэй ў аддзеле паляводзтва: лугавы матыль, азімы начнік, начнік-гама, драцянікі, палявы смоўж.

Садоўніцтва.

Добрым мэтодам зьбіраньня садовых шкоднікаў, асабліва розных слонікаў, зьяўляецца страхваньне з дрэў, яно робіцца такім спосабам: пад дрэвам расьсьцілаецца, якая-небудзь вялікая посьцілка і дрэва ўстрахваецца моцна некалькі разоў, ці па ствалу і галінам рэзка ўда-

Мал. 3.—Зялёнаўчка і пашкоджаньне ад яе (муха павялічана).

раюць дзеравяным малатком абгорнутым у трапкі ці рагожы (каб не псаваць кары). Страхваньне лепш рабіць раніцай, калі жукі маларухомы.

Зімовая пядзеніца і абдзірала. Вусені пашкоджаюць ня толькі почкі але і лісьця. Матылі-самкі ня маюць крыльляў, іх лёгка збіраць увосені пад клеявымі паясамі.

Златагузка. Вусені паядаюць почкі і лісьця. Маладыя вусені зімуюць у гнёздах, зробленых з павуціны і сухіх лісьцяў на дрэвах. Яечкі пакрыты залаціста-жоўтым лямцам.

Бялян жываплотнік. Шкодзіць, як і папярэдні. Маладыя вусені, таксама, зімуюць у гнёздах, але яны маюць трохі другі выгляд: асобныя сухія лісьця па 2—4 звязаны павуцінай і вісяць на галінках. Падлічыць колькасць гнёзд на дрэвах.

Няпарная папрадуха. Вусені паядаюць лісьця. Яечкі пакрыты жаўтавата-шэрым лямцам і часцей адкладаюцца ўнізу на ствале.

Яблыневая моль. Вусені жывуць у гнёздах з белай шаўкавістай павуціны, якой адуваюць галіны, якія аб'ядаюць. У гэтай-жа павуціне яны і лялькуюцца.

Яблыневы пладажор. Вусені пашкоджаюць плады, выядаюць семя (чарвівыя плады) і выклікаюць падаліцу. Падлічыць колькі з 100 пладоў пашкоджана.

Яблыневы пільнік. Таксама, як і папярэдні шкоднік пашкоджуе плады; адрозьніваецца ад яго тым, што чарваточына ня сухая, а мокрая і сьмярдзучая. Вучот робіцца, як і пладажора. Апроч таго, падлічыць колькі з 100 пашкоджаных пладоў папсавана пладажорам, а колькі пільнікам.

Яблыневая лістаскочка — падобна да траўніц, але можа скакаць. Сустрэкаюцца на маладых галінках, каля почак, па кветках, завязях, якія яны смочуць.

Яблыневая траўніца — высмоктвае сок з лісьцяў, ад чаго апошнія скручваюцца. Жыве колёніямі.

Яблыневы кветкажор. Жук пашкоджуе почкі. Чарва выядае пыльнікі і завязь у бутонах, ад чаго апошнія бурэюць і не расьцьвітаюць. Падлічыць колькі на 100 бутонаў прыходзіцца пашкоджаных.

Аграставая пядзеніца — шкодзіць аграсту, парэчкам. Вусені паядаюць лісьця.

Аграставы пільнік — шкодзіць аграсту і парэчкам. Ён жэ вусені пільніка паядаюць лісьця, пакідаючы толькі жылкі.

Малінны жук — паядае кветкі, чарва яго спачатку есьць, таксама, кветкі, а потым ягады (чарвівыя ягады).

Вучот ліставых шкоднікаў (дзякуючы таму, што яны няроўнамерна разьмеркаваны на дрэве) дакладна правесьці даволі складана, таму дастаткова будзе адзначыць іх колькасць на вока: 1) сустракаюцца адзінкамі, 2) у прыметнай колькасці — калі шкоднікаў даволі многа, але пашкоджаньне дрэў ня кідаецца ў вочы, 3) шкодніка вельмі многа — калі шкоду адразу відаць — расьліна мае прыгнечаны выгляд.

Паразыты хатняй жывёлы і чалавека.

Сьляпні — зьяўляюцца галоўнейшымі шкоднікамі хатняй жывёлы, укусы іх вельмі балючы. Пры зьяўленьні іх у вялікай колькасці яны аказваюць уплыў ня толькі на зьніжэньне ўдою ў кароў (да 10 проц.), а і адбіваюцца на якасьці малака. Чарва сьляпнёў жыве ў мокрай зямлі каля рэчак, луж і г. д.

Авадні — паразытуюць на конях, каровах. Ёх часта зьмешваюць з сьляпнямі, ад каторых яны лёгка адрозьніваюцца недаразьвітымі

ратавымі часткамі, а таму ніколі ня кусаюцца, як папярэднія. *Рускі авадзень*—паразытуе, галоўным чынам, у насавай поласьці коняй (часам у воку чалавека).

Падскураны авадзень—сустракаецца, галоўным чынам, на рагатай жывёле (часам у чалавека). Чарва іх жыве спачатку пад скурай, потым прабураўліваецца праз унутраныя органы, і ўрэшце па элучальнай тканцы прабіраецца да хрыбта, дзе пад скурай жыве некаторы час, утвараючы бугры і жалвакі, на якіх робіць дзірку для дыханьня. Гэты авадзень ня толькі абяссьлівае жывёлу, але і псуе скуру, робячы яе дзіравай.

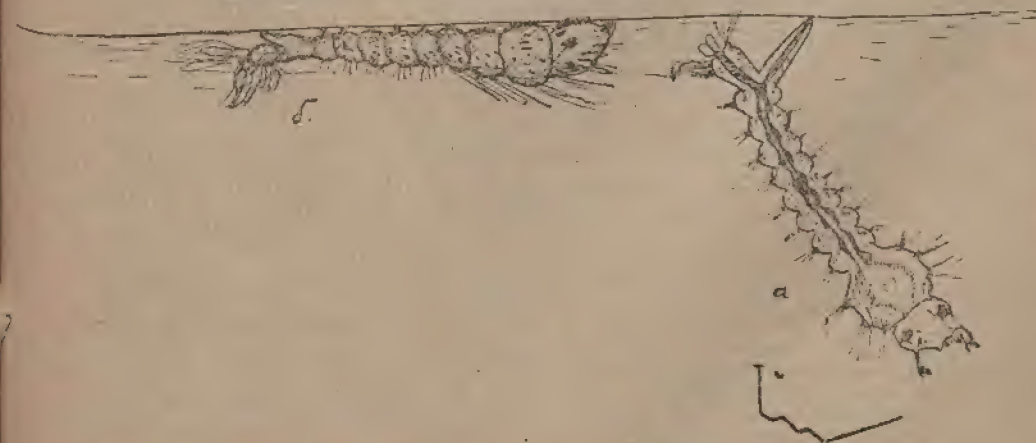
Вялікі страўнікавы авадзень—галоўнейшы паразыт каня. Авадзень гэты адкладае яйцы, прыклеіваючы іх да валасоў ног, плячэй, жывата і наогул там, дзе конь можа дастаць іх ротам. Калі конь ліжа гэтыя месцы, то чарва пападае на язык, а адтуль у страўнік, дзе і жыве, убуравіўшыся ў сыценкі яго.

Вольфартава муха—адкладае сваю чарву (жыварадзяшчая) ня толькі на жывёл, але і чалавека. Чарва жыве ў ранах, ці сама нават іх выклікае, гэтыя раны не заживаюць і гнаяцца. У чалавека часам бываюць у вушах, носе, вачох, лобнай поласьці і на дзёснах.

Камары. Апроч звычайных камароў асаблівае значэньне мае *малярыйны камар*. Адрозьніць як яго, так і чарву ад звычайнага камара лёгка пры дапамозе малюнка № 4, 5 і табліцы.

Мал. 4.—1) Галава звычайнага камара (самкі), 2) Малярыйнага камара; 3) Стай, які прымае камар у час пакою, а—звычайнага, б—малярыйнага.

Мал. 5.—Чарва камара каля паверхні вады, а—звычайнага, б—малярыйнага.

Звычайны камар	Щупікі ніжніх сківін	Палажэньне камара, які сядзіць	Я і ц ы	Чарва	Кукалка
	Карацей хабатка	Пэраўца пара- лельна роўні- цы апоры, ці канец яго пры- гнуты да яе	Адкладаюцца на ваду пласт- ком, склеены разам	Галава вялікая, накіравана ўніз, трубка для ды- ханьня доўгая	Слаба сагну- тая; рашкі для дыханьня да- волі тонкія даўгія
Маларыйны камар	Даўгія, пры- блізна, роўны хабатку	Чэраўцы пад- нята пад вуг- лом ці амаль верцікальна да роўніцы апоры, а галава накі- равана да яе	Адкладаюцца, дробнымі гру- памі	Галава малень- кая; чарва ля- жыць гарызан- тальна пад па- верхняй вады, трубка для ды- ханьня вельмі кароткая	Вельмі сагну- тая; рожкі для дыханьня кар- откія, сільна папыхаюцца да канца

Дарослых камароў трэба збіраць ня толькі ў лесе, полі і г. д., а таксама ў розных пабудовах—дамох, хлявох, прыбіральнях і інш., аглядаючы розныя цёмныя куткі. Збіраць іх трэба ў асобную ма-рыжку, бо яны лёгка псуюцца іншымі, больш буйнымі, шасьціножкамі. Важна сабраць камароў і непасрэдна на жывёлах і чалавеку; такіх камароў кладуць асобна і адзначаюць, на кім яны сабраны.

Неабходна сабраць камароў і зімой у месцах іх зімовак (скляпы, сутарэнні, стайні і г. д.).

Чарва камароў жыве ў вадзе і ня толькі ў натуральных вадаёмах, але і ў такіх як дзежкі з вадой, дуплы, студні і інш. Чарву вылаўліваюць сачком і захоўваюць у 70° сьпірце ці формаліне (1 : 20).

Каб у далейшым магчыма было павесьці барацьбу з камарамі (а асабліва з маларыйным), неабходна абсьледваць усе ваколільныя вадаёмы і ўзяць з іх спробы чарвы камароў, ад кожнага ў асобную баначку, на этыкецы абавязкова трэба напісаць характар вадаёму (лужа, канава на балочце, яма, бераг рэчкі зарослы чаротам і г. д.), і пажадана расьлінасьць. Збор дарослых камароў і чарвы трэба рабіць перыядычна, бо яны жывуць пэўны абмежаваны час, розны для розных відаў. Асабліва трэба адзначаць вадаёмы, дзе знойдзена чарва маларыйнага камара і запісаць, у якой колькасьці яна там знаходзіцца (адзінкамі, у прыметнай колькасьці, вельмі многа).

Апроч гэтых паразытаў з шасьціножак агульнавядомымі зьяўляюцца: хатняя муха, вясеньняя жыгалька, блохі, вошы, клопы, тараканы і інш.

Кляшчы. Кляшчоў ёсьць некалькі відаў—*часотачны зудзень* жыве ў скуры, ад расчосваньня яе ўтвараюцца струпы.

Звычайны кляшч—упіваецца ў жывёл і чалавека. Збіраюць кляшчоў у сьпірт ці формалін, трэба адзначаць, з якой жывёлы сабраны.

Сьпіс літаратуры для больш падрабязнага азнаямленьня з шкоднікамі.

1) Богданов-Катков, Н. — Краткий учебник энтомологии. 1931, Ц. (в перепл.) 3 р. 40 к. Разьлічан на сярэнюю школу.

2) Определитель насекомых под ред. И. Н. Филиппова. 1928, Ц. в пер. 13 р. Добры азначнік, на ім можна азначаць ня толькі найбольш звычайных дарослых шасьціножак, але і чарву некаторых.

3) Якобсон, Г. — Определитель жуков. 1927, Ц. 6 р.

4) Штакельберг, А. — Наши мухи. 1926, Ц. 1 р. 20 к.

- 5) Уваров, Б. — Саранчевые Европейской части СССР и Западной Сибири. 1925. Ц. 1 р. 50 к.
- 6) Пантелеев, А. — Справочник по борьбе с вредителями и болезнями зерновых культур в крупном с. х. 1929. Ц. 2 р.
- 7) Щербиновский, Н. — Главнейшие вредители сельского хозяйства и меры борьбы с ними. Ц. 75 к.
- 8) Богданов-Катьков, Н. — Энтомологические экскурсии на огороды. 1926. Ц. 3 р.
- 9) Троицкий, Н. — Вредные насекомые в плодовых и ягодных садах. 1926. Ц. 1 руб.
- 10) Павловский, Е. — Насекомые и заразные болезни. Ц. 1 р. 75 к.
- 11) Якобсон, Г. — Собираение и хранение насекомых и составление из них коллекций. 1921. Ц. 45 к.
- 12) Фядзюшын, А. — Кароткая інструкцыя да зьбірання і аховы зоолёгічных калекцый. 1925. Ц. 25 к.

Полімасьція¹⁾ і шматмалочнасьць у буйнай рагатай жывёлы.

Пад полімасьціяй, звычайна, разумеюць тое зьявішча, калі на вымені ў каровы, апрача звычайных 4-х саскоў, знаходзіць сябе месца пяты, шосты, а часам і большая колькасьць дадатковых саскоў.

Ужо даўно існуе народная прыкмета, па якой гэтыя полімасныя жывёлы разам з гэтым зьяўляюцца і жывёламі больш прадукцыйнымі. Полімасьція звязвалася з шматмалочнасьцю.

У сучаснай зоотэхнікі, як быццам, няма пакуль што яскравага погляду на сувязь полімасьціі з малочнай прадукцыйнасьцю. Профэсар П. І. Куляшоў у сваёй кніжцы „Выбор лошадей, скота, овец и свиней по экстерьеру“ кажа: „значэньне дадатковых саскоў застаецца пакуль што нявысьветленым, але назіраньні кажуць хутчэй за тое, што дадатковыя саскі больш бываюць у культурных малочных кароў“.

Павярхоўна закранае гэта пытаньне проф. М. І. Прыдарогін („Оценка с.-х. животных по наружному осмотру“) — „у кожнай палове (вымені—А. С.) маецца два рэдка тры саскі; першыя два маюць вывадныя каналы; трэці служыць звычайна адзнакай моцна разьвітага вымені, хоць звычайна і ня мае вываднога канала малочных залоз“.

У другой сваёй працы („Крупный рогатый скот“) ён указвае на тое, што за межамі, на бацькаўшчыне Альдэнбургскай жывёлы полімасьція лічыцца адзнакай шматмалочнасьці і на яе звяртаюць увагу нават пры запісах у племянныя кнігі, экспэртыхах, на выстаўках і г. д. Аб гэтым кажуць і Гансэн (Lehrbuch der Randerzucht) і Крэнахар (Allgemeine Tierzucht).

На другім пункце гледжаньня стаяць Л. Адамец (L. Adametz) і проф. Е. Ф. Ліскун. Першы піша: „Наяўнасьць 5-га і нават 6-га больш-менш разьвітага саска, якая разглядалася ў мінулы час, як добрая адзнака малочнасьці (пры гэтым думалі аб наяўнасьці наогул моцна разьвітай нахільнасьці да разьвіцьця залознай тканкі вымені), напэўна ня мае гэтага, раней ёй прыпісваемага, сэнсу. Вельмі праўдападобна, што мы ў даным выпадку маем проста справу з полімасьціяй, якая ў якасьці конвергентна мутацыйнай адзнакі сустракаецца даволі часта і ў чалавека. У сучасны момант полімасьція звычайна біолёгамі разглядаецца ў якасьці сапраўднай дэгенэрацыйнай адзнакі, насьцель якой, апрача ўсяго іншага, быццам уладае павышанай успрымальнасьцю да сухоткі“.

¹⁾ Полімасьція—шматсасковасьць (больш чым 4) у кароў.

і ўрэшце яшчэ адна думка. „Дадатковыя саскі і малочная лю-старка зусім няпрыгодны для вызначэння вышынй малочнай продукцыі“ (Е. Ф. Лісун—„Экстерьер с.-х. животных“).

Вось у асноўным тыя думкі, якія пануюць наконт полімасьці сярод аўторытэтных зоотэхнікаў. Погляды, як відаць самыя розна-стайныя. Але к гэтаму яшчэ трэба дадаць тое, што ніводны з гэтых зоотэхнікаў не дае сталых падстаў, на якіх ён грунтуе свой погляд. Усюды даюцца меркаваньні дапушчальнага тэарэтычнага характару. Ніхто не дае нават самага павярховага аналізу высоўваемых іх пала-жэньняў, якое грунтавалася-б на фактах, лічбах і г. д.

І ледзь толькі О. А. Іванова ў працы „О наследовании много-сосковости у крупного рогатого скота“ („Журнал экспериментальной биологии“ за 1926 год. т. II, вып. IV) дае па гэтаму пытаньню па-драбязнае тлумачэньне. На вывадах гэтага аўтара мы застановімся некалькі больш.

Распрацоўваючы матар’ялы экспэдыцыі 1929 году па вывучэньню буйнай рагатай жывёлы БССР мы адначасова з шэрагам іншых пы-таньняў прапрацавалі і над пытаньнем аб суадносінах паміж полімас-ціай і малочнай прадукцыйнасьцю ў буйнай рагатай жывёлы БССР.

З гэтай мэтай намі прапрацаваны матар’ял у адносінах да 6.686 кароў. Экспэдыцыяй было закранута тры былых акругі: Полацкая, Магілёўская і Мазырская.

Пры прапрацоўцы тэмы мы паставілі сабе мэтай адказаць на запытаньні:

1. Наколькі пашырана полімасьція сярод буйнай рагатай жывёлы БССР.

2. Корэляцыя ¹⁾ паміж полімасьціай і шматмалочнасьцю—вылі-чыць коэфіцыент корэляцыі для буйнай рагатай жывёлы БССР.

3. Даць гэтай корэляцыі нейкі колькасны выраз у выглядзе пад-вышэньня сярэдняга ўдою ў полімасных кароў.

4. Высьветліць ці спадчынна полімасьція ў буйнай рагатай жывёлы БССР ці не.

Мэтод біомэтрыкі ²⁾, скарыстаны намі пры прапрацоўцы маюча-гася ў нас матар’ялу, дазволіў нам на грунце гэтых матар’ялаў зра-біць шэраг вывадаў.

Каб адказы былі больш яскравымі і не зацямяняліся-б уплывам на малочнасьць жывёлы пароды і жывой вагі, мы ўсіх жывотных разьбілі як па пародах, так і па жывой вазе.

Аб пашырэнні полімасьці сярод кароў БССР кажа таблічка № 1.

Таблічка № 1.

Парада і жывая вага	Усяго кароў			Тое самае ў %		
	з 4 саска-мі	з 5 саска-мі	з 6 саска-мі	з 4 саска-мі	з 5 саска-мі	з 6 саска-мі
а) Мясцовая парода						
Вага да 270 кіл	1750	106	73	90,9	5,4	3,7
ад 270 да 320 кіл.	2001	124	88	90,5	5,6	3,9
320	858	54	35	90,7	5,6	3,7
больш 370 кіл.	194	34	11	81,2	14,2	4,6
Усяго	4803	318	207	90,1	6,0	3,9

1) Корэляцыя—суадносіны паміж адзнакамі, прадметамі і г. д.

2) Біомэтрыка—тэрмін уведзены Гальтонам—статыстычны мэтод у біолёгіі.

Таблічка № 1 (працяг).

Парода і жывая вага	Усяго кароў			Тое самае ў %		
	з 4 саска- мі	з 6 саска- мі	з 5 саска- мі	з 4 саска- мі	з 5 саска- мі	з 6 саска- мі
б) м. швіцы	487	49	50	83,1	8,4	3,5
в) м. сімэнталь	216	37	16	80,3	13,8	5,9
г) м. галанскія	84	13	5	83,4	12,7	4,9
д) м. каланісцка-белагаловыя .	176	29	14	80,3	13,2	6,5
е) украінскія	20	2	2	83,4	8,3	8,3
ж) м. ангельскія	122	6	6	91,0	4,5	4,5

З таблічкі відаць, што проц. полімастных жывёл даволі значны— для мясцовай жывёлы ў сярэднім каля 10 проц. і для мэтасных жывёл 15—20 проц. Гэта таблічка гаворыць за тое, што ў больш культурнай жывёлы (а сюды мажліва аднесці і мясцовую жывёлу з вялікай жывой вагой) маецца большы процант полімастных жывёл. Характэрна, што С. А. Іва нова ў сваёй кнізе „Генетика крупного рогатого скота“ знаходзіць, што найбольшы процант полімастных кароў сустракаецца ў сімэнтальскай пародзе. Аб тым-жа самым кажа і наша таблічка.

Наколькі мае ўплыў інтэнсыўнасць малочнай жывёлагадоўлі на пашырэнне полімасьці відаць з таблічкі № 2, якая паказвае проц. полімастных кароў на былых акругах. Трэба пры гэтым успомніць што Полаччына лічыцца ў нас акругай больш інтэнсыўнай жывёлагадоўлі, а Мазырычына самай адсталай (з некаторым нават мясным ухілам), Магілёўшчына займае сярэдняе паміж імі месца.

Табліца № 2 яраз і адбівае гэтыя суадносіны.

Таблічка № 2.

Назва акругі	Усяго кароў			Тое самае ў %		
	з 4 саскамі	з 5 саскамі	з 6 і больш саскамі	з 4 саскамі	з 5 саскамі	з 6 і больш саскамі
Полацкая акруга	841	73	50	87,2	7,6	5,2
Магілёўская акруга . .	2185	165	113	88,9	6,6	4,5
Мазырская акруга . . .	1777	80	44	93,5	4,2	2,3
Па 3-м акругам	4803	318	207	90,1	6,0	3,9

Лічбы цалкам падмацоўваюць высунутае проф. П. І. Куляшовым палажэнне наконт таго, што „Дадатковыя саскі больш бываюць у культурных малочных кароў“.

Каб ня быць галаслоўным пры сьцьвярджэнні, што вышэйпамянёныя акругі па ступені інтэнсыўнасці малочнай гаспадаркі размяшчаюцца, менавіта так, як мы казалі, мы даем па гэтых акругах

будзем зьвярнуцца зноў да С. А. Івановай. Апошняя ў сваёй працы даводзіць, што полімасьція зьявішча спадчыннае і выклікаецца асабістым генам (gen gule), які знаходзіцца ў аўтозома¹⁾. Ген полімасьціі адначасова зьяўляецца і генам малочнасьці, чаму і назіраецца корэляцыя паміж гэтымі дзьвюма адзнакамі, гэта значыць паміж шматсасковасьцю і шматмалочнасьцю (ген сыгналізатар).

Падкрэсьліваючы ўсё вышэйсказанае, мы павінны адзначыць:

1. Процэнт полімасных кароў сярод буйнай рагатай жывёлы БССР даволі значны.

2. Паміж шматсасковасьцю і шматмалочнасьцю ў жывёл БССР назіраецца даволі яркая корэляцыя.

3. Полімасьція ёсьць спадчыннае зьявішча.

Вывад адгэтуль—шматсасковасьць ёсьць адна з адзнак малочнасьці, з якой магчыма і трэба лічыцца. Зразумела, з таго, што тая ці іншая жывёла полімасна, яшчэ ня значыць, што яна абавязкова будзе і шматмалочнай, але-ж шансаў у яе на больш значную малочную прадукцыю будзе значна больш, чым у жывёлы з 4-ма саскамі.

Для наладжваньня масавых досьледаў па гэтаму пытаньню ў БССР аказалі-б агромную паслугу краязнаўцы. Выявіць колькасьць сустракаючыхся полімасных відаў кароў у колгасах, саўгасах і ў аднаасобнікаў, устанавіць сталы нагляд-досьлед за малочнасьцю такіх відаў кароў у параўнаньні з звычайнымі 4-сасковымі відамі—задача краязнаўцаў і краязнаўчых ячэек на мясцох. Усе гэтыя даныя праз Райбюро і часопіс „Сав. Кр.“ павінны быць даны, як матар’ял, адпаведным навукова-дасьледчым установам для іх навуковага падгульненьня і распрацоўкі.

¹⁾ Аўтозома—хромозола, ня зьвязаная з полам.

Палепшыць організацыю працы на гандлёвым пункце.

(Нагрузка і праблема падзелу працы на гандлёвым пункце).

Вялізарныя поспехі соцыялістычнага будаўніцтва, быстрыя тэмпы індустрыялізацыі краіны і соцыялістычнай рэканструкцыі сельскай гаспадаркі высоўваюць перад спажывецкай коопэрацыяй рад буйнейшых новых задач. Гэтыя новыя задачы рэканструкцыйнага перыяду патрабуюць карэннай перабудовы ўсёй работы спажывецкай коопэрацыі, новых метадаў, формы і тэмпаў работы.

Рашэнні XVI парт-зjazdu і сьнежаньскага аб'яднанага пленуму ЦК і ЦКК УсеКП(б) аб забеспячэнні і рабоце спажыўкоопэрацыі, нарэшце, апошняя адозва ЦК, СНК і Цэнтрсаюзу ад 12 мая г. г. — выразна паказваюць канкрэтныя шляхі гэтай перабудовы на падставе: шчыльнейшай увязкі справы забеспячэння з выкананнем вытворчых плянаў, першачарговага і пераважнага забеспячэння ўдарнікаў, больш гібкага манэўравання таварнымі масамі і канцэнтрацыі іх на важнейшых участках соцыялістычнага будаўніцтва. Гэтыя рашэнні паказваюць на неабходнасць далейшага няўхільнага ўмацавання строгага клясавага прынцыпу забеспячэння, далейшага палепшання і яшчэ большага павышэння работы зачыненых рабочых коопэратываў, рашучага павышэння якасці абслугоўвання рабочага і колгаснага спажыўца і ўзмацнення рабочага контролю над коопэрацыяй. Магутным вагаром паляпшэння работы спажыўкоопэрацыі павінны з'явіцца: пераход на гаспадарчы разрахунак, барацьба за дасягненне максымальнай хуткасці тавараабароту і поўнай ліквідацыі затаварвання, лепшая арганізацыя і тэхніка справы размеркавання, спецыялізацыя гандлёвай сеткі, стварэнне ўмоў матэрыяльнай зацікаўленасці работнікаў коопэрацыі ў павышэнні вытворчасці працы і якасці працы.

У сувязі з вырашэннем пастаўленых буйнейшых задач палепшання работы спажыўкоопэрацыі асабліва востра паўстае неабходнасць рашучага ўзмацнення тэмпаў рацыяналізацыі, сістэматычнага ўкаранення ў практыцы коопэрацыйных гандлёвых прадпрыемстваў і гандлёвых пунктаў усіх ужо вядомых і апраўдаўшых сябе мерапрыемстваў у галіне арганізацыі і тэхнікі гандлёвае справы і акрамя таго, сапраўды шырока пастаўленай даследчай работы па знаходжанню, распрацоўцы і даследчай праверцы новых метадаў, новых шляхоў рацыяналізацыі.

Ня гледзячы на рад дасягненняў у справе рацыянальнай арганізацыі і тэхнікі работы коопэрацыйных арганізацый і гандлёвых пунктаў, дзякуючы работам Сэктару Рацыяналізацыі Цэнтрсаюзу, „Оргстрою“ (гандлёвая брыгада), а таксама і раду нізавых коопэра-

цыйных арганізацый, усё-такі фронт рацыяналізацыі, асабліва ў галіне дробнага гандлю зьяўляецца яшчэ надзвычайна слабым, незадавальняючым тым задачам, якія перад ім стаяць.

Ня спыняючыся на шматлікіх і агульна-вядомых прыкладах гэтага адставання, прыйдзем да аднаго з самых забытых вучасткаў гэтага фронту — задачы рацыянальнай арганізацыі працы прадаўца, якая мае сваёй мэтай павысіць вытворчасць працы работніка прылаўку, а значыцца, павялічыць прапускную здольнасць гандлёвых пунктаў, палепшыць якасць абслугоўвання спажывца за кошт паскоранага водпуску тавараў, ліквідацыі чаргі і г. д., што, разам узятас, вядзе да патанення гандлёвага апарату, а таксама і да аздараўлення працы саміх прадаўцоў. Няўвага да гэтага пытання асабліва практычна шкодна таму, што ва ўмовах пакуль яшчэ надзвычайна нізкай тэхнічнай базы нашага гандлю і амаль поўнай адсутнасці механізацыі працэсаў на дробных гандлёвых пунктах, узяццё вытворчасці працы прадаўца за кошт больш поўнага скарыстання рабочага часу і рацыянальнай арганізацыі яго працы, зьяўляецца адным з найбольш істотных і рашаючых пытанняў узняцця абслугоўвання спажывцоў на новую вышыню.

Пры праверцы выявілася, што ня гледзячы на крыкі работнікаў спажывкоопэрацыі аб надзвычайнай перагрузцы прадаўцоў, нагрузка іх фактычна — зусім недастатковая.

Паводле матар'ялаў абследавання нагрузкі прадаўцоў Менскага ЦРК¹⁾, шчыльнасць рабочага дня прадаўца гастрономічнага адзялення 15-ае крамы ў 1929 г. складала ўсяго 64,16 проц. рабочага часу ў сярэднім (35,84 проц. — прастоі, у мясным адзяленні 104-й крамы ў тым самым годзе сярэдняя нагрузка прадаўца раўнялася 62,18 проц. (прастоі — 37,87).

У 1930 г. (увесну) у 6-ай краме МЦРК па гастрономічнаму адзяленню нагрузка прадаўца складала ў сярэднім усяго 54,7 проц. рабочага часу (прастоі 45,3 проц.), па мясному адзяленню 66,9 проц., у бакалейным адзяленні прадаўцы былі нагружаны на 74,7 проц. рабочага часу.

Табл. 1

Год вывучэння	Адзя- ленне і магазын	У с э к у н д а х					
		Праца		Практоі		Сяр. пражыж. раб. дня.	
		Сэк.	У % да раб. дня	Сэк.	У % да раб. дня	Сэк.	У % да раб. дня
1929	Гастрономічнае аддз. Маг. № 15	16812	64,16	9390	35,84	26202	100
	Мясн. аддз. Магаз. № 104.	17382	62,18	10572	37,82	27954	100
1930 г. Магазын № 6	Бакалейн. аддз.	21524	74,7	7276	25,3	28800	100
	Гастрономіч. аддз.	15745	54,7	13055	45,3	28800	100
	Мясн. аддз.	18998	66,0	9802	34,0	28800	100
	Галантар. аддз.	26169	90,9	2631	9,1	28800	100

Увага: Па магазынам 15 і 104 некаторыя фотографіі зроблены ў пераходныя дні дзякуючы чаму агульная сяр. пражыж. раб. дня менш 8 гадзін.

¹⁾ Вывучэнне нагрузкі і зместу рабочага дня работнікаў прылаўку МЦРК вытваралася Аддзелам Арганізацыі Працы Інстытуту Аздараўлення і Арганізацыі Працы па дагаворанасці з БКС і ЦП Саюзу Савгандальслужачых, з удзелам Менскай Канторы

Такім чынам і ва ўмовах Беларусі (Менск) нагрузка работніка прылаўку дробных продуктовых крам у 1929 і 1930 годзе была зусім недастатковай.

Зварачаючыся да аналізу прычын прастояў, мы можам гаварыць пра магчымасць іх знішчэння і канкрэтныя мерапрыемствы, неабходныя для гэтага (гл. т. 2).

Табл. 2

Аб'ект адзілення	У % ад агульнай колькасці прастояў.					
	Гастр. адз. маг. 15	Мясн. адз. маг. 104	Бакал. адз. маг. 6	Гастран. адз. маг. 6	Мясн. адз. маг. 6	Галітар. адз. маг. 6
Адсутнасць пакупнікоў	92.0	34.6	77.0	91.7	7.8	27.5
патрэбных тавараў	0.2	64.5	1.2	—	36.5	2.0
Адсутнасць рабочых струмантаў	—	—	0.2	—	0.2	—
Па віне прадаўца	0.6	0.5	1.8	0.3	5.1	21.0
Адначынак для прыняцця ежы	7.2	0.4	19.2	7.6	24.9	49.5
Інш. дробн. прастоі	—	—	—	0.4	5.5	—
Р а з а м .	100	100	100	100	100	100

У бакалейным і гастрономічным адзіленнях пераважная маса прастояў работнікаў прылаўку выклікаецца адсутнасцю ў пэўныя гадзіны работы крам пакупнікоў. Гэта група прастояў у бакалейным адзіленні 6-ае крамы складае 77 проц. ад усёй колькасці прастояў, у гастрономічным адзіленні магаз. № 15 — 92 проц., па 6-му магаз. 91,7 проц. Гэтыя прастоі ўзнікаюць у выніку няроўнамернага наплыву пакупнікоў у розныя гадзіны дня і іх можна ўнікнуць раставіўшы шмат прадаўцоў такім чынам, каб у гадзіны навалічэння наплыву ў прылаўку работала адпаведна большая колькасць прадаўцоў, і, наадварот, у гадзіны падзення крывой наплыву пакупнікоў і лік прадаўцоў, работающих у прылаўка, адпаведна памяншаўся.

Апошняга можна дасягнуць увядзеннем так званай „лентачнай сістэмы“ выхада на работу штату. Сутнасць гэтага мерапрыемства, якое лёгка дапасавецца ў дзевяно і паўтарадзённых крамах, нават пры невялікім штаце, — заключаецца ў тым, што прадаўцы выходзяць на работу не адначасова — па зменах, а ў розныя гадзіны, чым і дасягаецца канцэнтрацыя найбольшае колькасці прадаўцоў у прылаўка ў гадзіны максымальнага наплыву пакупнікоў. Гэта сістэма робіць нагрузку прадаўца роўнамернай у розныя гадзіны дня, а гэта, натуральна, ушчыльняе яго рабочы дзень, знішчаючы прастоі з-за адсутнасці пакупнікоў. Акрамя таго, лентачная сістэма аблягчае работу работнікаў прылаўку, вызваляючы яго ад асаблівага напружання ў гадзіны максымальнага наплыву, а таксама нясе з сабою вялізарныя перавагі з пункту гледжання абслугоўвання спажывцоў.

„Оргстрой“, у перыяд правядзення работы па вывучэнню эфектыўнасці рацыяналізацый гандлёвых пунктаў метадам Оргстрою. Па незалежных ад Інстытуту ўмовах работы была сковчана. Фотографіі рабочага дня работнікаў прылаўку ахапілі тры продуктовых дробных крам: 15-ю — цэнтральную, 6-ю — буйную раённую і 104-ю. Усяго было складзена 41 фотография рабочага дня. (25 толькі па магаз. — № 6).

Тая невялікая колькасць прастояў з-за адсутнасці пакупнікоў, якая можа застацца ў прадаўца і пасля ўвядзення лентачнай сістэмы, павінна быць поўнасьцю знішчана выкананнем работнікам прылаўку ў перыоды адсутнасці пакупнікоў некаторых дапаможных работ гандлёвага пункту, як, напрыклад: пабудова выставак і вітрын, прывядзенне ў парадак тавараў на рабочым месцы і г. д.

Прастоі па віне прадаўца (якія дасягаюць 1,8 проц. у бакалейным аддзяленні 6-ае крамы, у гастрономічных аддзяленнях 0,3—0,6 проц. агульнага ліку прастояў) і з-за адсутнасці струманту могуць быць зусім знішчаны. Неабходныя перыоды для адпачынку павінны быць уведзены ў норму і падпарадкаваны рацыянальнаму рэжыму.

Усё сказанае можна паўтарыць і ў адносінах галятарэйнага аддзялення.

У вивучаемы перыод прастоі прадаўцоў мясновага аддзялення на сілі сваёасаблівы характар, на 64,5 проц. па 104-й краме і на 56,8 проц. па мясному аддзяленню 6-ае крамы. Яны выклікаліся адсутнасцю патрэбнага пакупніку тавару. Але нават і гэтыя прастоі можна значна зьменшыць, уводзячы строгую плянаваць у работу забяспечваючых баз у сэнсе цвёрдай рэглямантацыі часу прывозкі і колькасці дастаўляемага ў пэўны дзень мяса, на падставе чаго заўсёды можна разлічыць патрэбны штат і гадзіны, калі ён патрэбен у краме, астатні ж час прадаўцоў мяса скарыстаць на іншых работах гандлёвага пункту, у іншых аддзяленнях. Яшчэ найбольш грунтоўным мерапрыемствам да знішчэння паказаных перапынкаў у працы і прастояў прадаўцоў — зьяўляецца ў сучасных умовах неабходнасьць увядзення ў падобных гандлёвых пунктах дастатковай колькасці дадатковых, недэфіцытных тавараў, як напрыклад: гародніна, фрукты і інш.

Акрамя „лентачнай сістэмы“, мерапрыемствам, якое ставіць пытанне аб поўным скарыстанні рабочага часу часткі дапаможных работнікаў гандлёвых пунктаў, вызваляючы іх ад залежнасці ад няроўнамернага наплыву пакупнікоў, — зьяўляецца падзел працы ў краме.

Але праблема ўкаранення дыферэнцыявання працы у работу гандлёвых пунктаў, акрамя паказанага ўжо становячага боку, нясе з сабою яшчэ цэлы рад і больш буйных арганізацыйна-эканомічных выгод.

Калі вялізарная эканомічная і арганізацыйная эфектыўнасьць падзелу працы ў прамысловасці, сезонных галінах вытворчасці і сельскай гаспадарцы зьяўляецца агульнапрызнанай і даведзенай самой практыкай вытворчай работы (бесперапынны паток у прамысловасці, функцыянальна-комплектны мэтэд работы, які з вялізарным поспехам выпрабаван ЦІП'ам у мэталапрацоўчай, тэкстыльнай прамысловасці і будаўнічай справе; брыгады на лесазагатоўках, у саўгасах, колгасах, пабудаваў на аснове падзелу працы і г. д.), то ў галіне арганізацыі працы ў дробных гандлёвых пунктах ідэя падзелу працы яшчэ не знайшла свайго шырокага практычнага дапасавання, але нават і ў сэнсе пастаноўкі адпаведных навукова-даследчых работ фактычна амаль зусім не разгорнута.

Праўда мы маем паасобныя паказанні аб паспяхоўных спробах правядзення ў некаторых рацыяналізаваных гандлёвых пунктах падзелу працы, на што, напрыклад, паказвае в. Убэрбільер у кнізе „Выдвигенец в магазине и распределителе“ (выд. 1931 г.) і прыво-

дзіць прыклад падзелу працы на апэрацыі паміж брыгадай фасоўшчыкаў з 2-3 чалавек, пры якой першы рабочы падрыхтоўвае пакет (разгортвае яго і загінае куты), другі напаяўняе пакет таварам і ўзважвае яго, трэці заварачвае пакет і кладзе ў скрынку. Пры гэтым імітуецца работа метадам бесперарывнага патоку ў прамысловасці; аналягічныя паказаныя сустракаюцца і ў бюлетэнях акцыйнага таварыства «Оргстрой» (за люты 1930 г. № 1).

Але гэтых паасобных паказанняў і доследаў, зразумела, мала, зараз павінна быць пастаўлена і вырашана практычна задача сапраўды шырокага ўкараненьня падзелу працы ў практыку дробных прадуктовых гандлёвых пунктаў і па прынцыпу выканання рознымі рабочымі розных апэрацый і шляхам спецыяльнага выдзяленьня і перадачы дапаможных работ некваліфікаваным рабочым.

Перад тым як спыніцца на выніках нашых нагляданняў у гэтай галіне, дэтальна ахарактарызуем самыя работы, выконваемыя прадаўцом у гандлёвым пункце і працаёмкасьць гэтых работ.

Шматлікія і рознастайныя работы выконваемыя прадаўцом распадаюцца на пэўныя групы, на работы, якія патрабуюць ад выканаўцы пэўнай, часта большай кваліфікацыі і работы, якія могуць выконвацца зусім некваліфікаваным работнікам. Частка работ можа выконвацца толькі ў прысутнасьці пакупніка (непасрэдны водпуск тавару), у той час як другая частка работ з бясспрэчна большым посьпехам у адсутнасьці яго (папярэдняе выважваньне, прыноск тавараў з дапаможнага памяшканьня на рабочае месца і шмат іншых); такім чынам, выходзячы з паказаных адзнак, прадстаўляецца магчымым усе работы прадаўца разьбіць на дзьве асноўныя групы: групу асноўных — «вядучых» работ, якія могуць быць выкананы толькі, калі пакупнік знаходзіцца ў гандлёвым пункце, і якія патрабуюць ад выканаўцы кваліфікацыі (веданьне тавараў і іх асаблівасьцяў, цэн, уменьне хуткага падліку ў розуме, уменьне даць пакупніку патрэбную даведку, растлумачэньне і г. д.), патрабуюць таксама пры сваім выкананьні ад прадаўца адносна большага нервова-мазгавога напружаньня; і другую групу — дапаможных работ, якая не патрабуе для выкананьня кваліфікацыі і якія могуць у пераважнай колькасьці выпадкаў выконвацца ў адсутнасьці спажыўца.

Да першай групы намі аднесены процэсы непасрэднага водпуску тавара спажыўцу, які складаецца з наступных асноўных элементаў: прыём заказу (пытаньне пакупніка ці кароткая гутарка з прадаўцом, выпіска ордэру, прагляд і адзнака картачкі), выкананьне заказу (адшукваньне і прыноск на пярэдні прылавак патрабуемага тавару, паказ тавару пакупніку, тлумачэньні ў момант агляду і выбару тавару пакупніком і г. д.), водпуск тавару (аддзяленьне і ўзважваньне тавару, упакоўка, прыём ордэра, выдача тавара пакупніку); дзелавае гутарка з пакупніком і дача даведак па пытаньнях, зьвязаных з водпускам тавараў, падлік, каштоўнасьці купляемых тавараў дзеля запісу сумы ў чэк, ўзважваньне начынья, калі гэта неабходна для водпуску, дадатковая упакоўка разам некалькіх купленых адразу тавараў, зваротная адноск на задні прылавак паказанага пакупніку, але ня купленага ім тавару, таксама аднесены да першай групы работ.

У тым выпадку, калі ў вивучаемым аддзяленьні ёсьць ручная каса, намі, як асноўная работа, ўлічвалася таксама: атрыманьне грошай (заклуччы рабочы прыём водпуску), падлік выручкі ў канцы

змены і перадача яе загадчыку крамай ці касіру. Да асноўнай работы павінны быць аднесены і операцыі праверкі і адзнакі ў кніжцы, картэцы і г. д.

Дапаможнымі работамі ў гандлёвым пункце мы лічылі: фасоўку хаджэнне на склад і прыноску тавараў на рабочае месца, прыёмку тавараў прывезеных у краму і выдачу тары для адвозкі яе з гандлёвага пункту, разборку і раскладку тавараў на паліцах і прылаўках, падрыхтоўку паковачнай тары, падрыхтоўку струмантаў (точка нажэй і г. д.) і неабходнага для работы абсталявання, службовыя гутаркі, прыбіранне памяшкання. Да гэтай самай групы намі былі аднесены і паасобныя меўшыя месца выпадковыя і пабочныя работы, як, напрыклад, падборка чэкаў, прымацаванне пайнікаў да гандлёвага пункту, выдача абонэмантаў.

У выніку апрацоўкі даных фотографій рабочага дня прадаўцоў 6-ае крамы¹⁾, паводле прыведзенай класіфікацыі высветлілася наяўнасць вельмі вялікай колькасці дапаможных работ. У работнікаў прылаўку розных аддзяленняў дапаможныя работы аднімаюць ад 11,3 проц. да 31,4 проц. рабочага часу (гл. табл. 4).

Табліца 4.

Назва аддзяленняў	У с э к у н д а х							
	Асноўная работа		Дапаможная работа		Прастоі		Усяго	
	Абсол.	Проц.	Абсол.	Проц.	Абсол.	Проц.	Абсол.	Проц.
Бакалейнае	12847	44,6	8677	30,1	7276	25,3	28800	100
Гастрономічнае	6718	23,3	9027	31,4	13055	45,3	28800	100
Мясное	11978	41,6	7020	24,4	9802	34,0	28800	100
Галынтарэйнае	22920	79,6	3249	11,3	2631	9,1	28800	100

Працатныя суадносіны асноўных работ да дапаможных паказваюць, што ў адносінах да мяснага аддзялення 6-га магазynu, якое мае 5 рабочых, мы павінны 3 паставіць на „водпуск“, астатніх на дапаможную работу. У бакалейным аддзяленні з 4-х маючыхся рабочых 3-х мэтазгодна паставіць на „водпуск“, аднаго выдзеліць на дапаможную работу, даўшы яму ў дапамогу 1 рабочага, які працуе ў магазыне ў падсобным памяшканні і г. д.

Спынімся некалькі больш падрабязна на характарыстыцы асаблівасцяў і ўдзельнай вагі паасобных асноўных і дапаможных работ прадаўца.

У табліцы 5 прадстаўлены ўсе віды і ўдзельная вага асноўных работ.

¹⁾ У перыод правядзення даследаванняў (1930 год) крама МЦРК № 6 зьяўлялася буйной раённай крамай (знаходзілася ў рабочым раёне) з аддзяленнямі: бакалейным, гастрономічным, пасудна-гаспадарчым, мясным і галынтарэйным. Крама працавала 2 змены (толькі мясное аддзяленне 1½ змены). Лік прадаўцоў, уключаючы загадчыка крамай, вучняў і дапаможнага рабочага, быў 20 асоб.

Табліца 5

НАЗВА АДДЗЯЛЕННЯ		Непазданы водпуск пакупнікоў	Гутаркі з пакупнікмі па справе лагч давадак у сувязі з водпускам тавараў і г. д.	Падлік	Дадатковая ўпакоўка некалькіх купіленых тавараў разам	Узвешчаныя пасуды	Зваротная пераноска тавараў на задні прылавак	Атрыманыя грошай (пры пааўнасыці рупной касы)	Усяго асвоўнай работы
Бакалейнае	Сэк. . . .	8636	1767	474	26	36	55	1853	12847
	Проц. . . .	67,2	13,8	3,7	0,2	0,3	0,4	14,4	100
Гастрономічнае	Сэк. . . .	6054	102	—	14	3	—	545	6718
	Проц. . . .	90,1	1,5	—	0,2	0,1	—	8,1	100
Мясное	Сэк. . . .	9123	385	75	—	—	—	2395	11978
	Проц. . . .	76,2	3,2	0,6	—	—	—	20,0	100
Галантарэйнае	Сэк. . . .	18352	2753	43	553	—	—	1219	22920
	Проц. . . .	80,1	12,0	0,2	2,4	—	—	5,3	100

Увага: Даныя пра дапаможныя работы прадстаўлены ў табліцы № 6.

Мы бачым, што па бакалейнаму аддзяленьні найбольш буйнымі групамі дапаможных работ зьяўляюцца: фасоўка (41,7 проц.), хаждзеньне ў склад і падноска тавараў на рабочае месца (17,6 проц.), прыбіраньне памяшканьня і рабочага месца (12,8 проц.), прычым гэтыя работы таксама, як і ўсе астатнія больш дробныя работы, дапаможнага характару: падрыхтоўка ўпаковачнай тары (2,1 проц.), разборка і раскладка тавараў па паліцах (2,7 проц.), прыёмка тавараў (2,0 проц.) і інш.—бязумоўна, амаль поўнасьцю могуць выконвацца дапаможнымі работнікамі.

Па гастрономічнаму аддзяленьню дапаможнымі работамі, на якія прадаўцы затрачвалі максымум часу, зьяўляліся: фасоўка (84,7 проц.), што тыпова іменна для вывучаемай крамы, дзе, дзякуючы ўзаемадапамозе і колектыўнай рабоце, работнікі гастрономічнага аддзяленьня часта выконвалі гэту падрыхтоўчую работу для бакалейнага аддзяленьня; апошнія абумоўлівалася і адносна невялікай нагрузкай прадаўцоў гастрономічнага аддзяленьня ў вывучаны пэрыод, дзякуючы чаму былі магчымы падобныя камбінацыі.

Прыбіраньне рабочага месца і памяшканьня займае 17,8 проц. ад усяго часу, затрачываемага на дапаможныя работы; потым ідзе прыёмка тавараў (10,8 проц.) і іншыя больш дробныя работы. У адносінах усіх памянёных работ можна паўтарыць тое самае, што ўжо сказана пра бакалейнае аддзяленьне.

Дапаможныя работы прадаўцоў у мясным аддзяленьні характарызуюцца значна большымі затратамі часу на разборку і падрыхтоўку тавараў да продажы (31,9 проц.), што выклікалася неабходнасьцю камбінаваць пры выдачы спажывцом лепшыя і горшыя часткі мяса; потым ідзе папярэдняя падрыхтоўка і разважваньне тавараў да продажы

Таблица 9.

НАЗВА АДЗЯЛЕННЯ	Фасоўка (папярэдняе ўваж- ванне тавараў)		Разборка, раскідка тавараў на паліцах, падрыхтоўка тавараў да продажы.		Падрыхтоўка ўпаковачнай тары		Падрыхтоўка інструментаў і абсталявання		Службовыя траты		Прыватка тавараў		Хаджэнне ў скарт і паднос- ка тавараў		Прыбіранне памышканняў і рабочага месца		Работа з чэкамі і г. д.		Адпраўка тары		Выдача абонаментаў (выпакко- вая работа)		Прыгатаваныя да крамы		Іншыя дробныя дапаможныя работы		Усяго дапаможных работ	
	Сэк.	Прол.	Сэк.	Прол.	Сэк.	Прол.	Сэк.	Прол.	Сэк.	Прол.	Сэк.	Прол.	Сэк.	Прол.	Сэк.	Прол.	Сэк.	Прол.	Сэк.	Прол.	Сэк.	Прол.	Сэк.	Прол.	Сэк.	Прол.	Сэк.	Прол.
Бакалейнае	3619	41,7	233	2,7	182	2,1	37	0,4	609	7,0	174	2,0	1527	17,6	1106	12,8	366	4,2	—	—	—	—	—	—	824	9,5	8677	100
Гастрономічнае	5841	—	4	—	281	—	—	—	175	—	975	—	116	—	1612	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—	—	9027	100
	64,7	—	0,1	—	3,1	—	—	—	2,0	—	10,8	—	1,3	—	17,8	—	—	—	0,2	—	—	—	—	—	—	—	100	
Мясное	900	12,8	2237	31,9	—	—	46	0,7	812	11,5	250	3,6	—	—	675	9,6	—	—	—	—	—	—	2100	29,9	—	—	7020	100
Галантэрыйнае	—	—	108	—	32	—	20	—	21	—	—	—	1160	—	1548	—	—	—	—	—	360	—	—	—	—	3249	100	
			3,3	—	1,0	—	0,6	—	0,7	—	—	—	35,7	—	47,6	—	—	—	—	—	11,0	—	—	—	—	—	100	

(3,6 проц.); вельмі вялікі час затрачваецца на службовыя гутаркі (11,5 проц.). Надзвычайна многа часу, у перыяд абсьледваньня крамы, у прадаўцоў мяснота аддзяленьня ўходзіла на пабочную, нясталуую па свайму характару работу — прымацаваньне пайнікаў да крамы (29,9 проц.).

Абсалютная большасьць дапаможных работ прадаўцоў галёнта-рэйнага аддзяленьня таксама могуць выконвацца ў адсутнасьці пакупнікоў і дапаможным работнікам.

Такім чынам, пры самым павярховым вывучэньні, робіцца відавочнай магчымасьць выдзяленьня большай часткі дапаможных работ у асобную групу, для выкананьня спецыяльным дапаможным штатам.

Прыведзеныя лічбы і аналіз характару выконваемых прадаўцамі ў гандлёвым пункце работ, сьвявяджаюць поўную магчымасьць практычнага правядзеньня дыфэрэнцыяцыі працы ў крамах, што павінна даць надзвычайна вялікі эканамічны і арганізацыйны эфэкт, бо падзел працы на гандлёвым пункце вядзе да:

1) Павялічэньня вытворчасьці працы работнікаў прылаўку і палепшаньня абслугоўваньня спажыўцоў.

2) Памяншэньня затрат на ўтрыманьне штату гандлёвых пунктаў, бо для выкананьня дапаможных работ ужо ня будуць патрэбны кваліфікаваныя прадаўцы. Ёх будуць рабіць менш кваліфікаваныя ніжэй аплатаемыя рабочыя. Магчыма і непасрэднае скарачэньне штату прадаўцоў за кошт агульнага падвышэньня вытворчасьці працы, у сувязі з падзелам працы.

3) Да лепшага скарыстаньня ўшчыльненьня рабочага часу ўсіх дапаможных работнікаў гандлёвага пункту, бо калі яны ня будуць звязаны і залежаць ад наплыву пакупнікоў, яны ня будуць менш галоўнай прычыны прастояў, — прастояў з-за адсутнасьці пакупнікоў.

4) Зьмякчэньня вострага недахопу ў кадрах кваліфікаваных работнікаў прылаўку.

5) Да меншай нэрвовасьці і напружнасьці прадаўца, бо ўжо ня трэба будзе так раскідвацца ў рабоце, раз-по-раз пераходзіць ад адной работы да другой.

Трэба асабліва падкрэсьліць, што пастаўленьня намі і далёка яшчэ нявырашаныя практычныя пытаньні, вельмі шчыльна звязаны з цэлым наборам найактуальнейшых задач у галіне рацыяналізацыі працы ў гандлёвым пункце: выпрацоўкай мэтодаў нормаваньня працы прадаўца, выпрацоўкай сыстэмы аплаты працы (пераход да зьдзельшчыны і прэміяльна-прогрэсыўных форм аплаты), рацыяналізацыйнай абсталяваньня, мэханізацыяй, новымі мэтадамі абслугоўваньня спажыўцоў, як, напрыклад: папярэднія заказы, дастаўка прадуктаў на дом і г. д.

Усе гэтыя пытаньні, правільнае вырашэньне якіх абяцае рашучае палепшаньне работы спажыўкоопэрацыі, зьдзешаўленьне гандлёвага апарату, наданьне яму патрэбнай чоткасьці і гібкасьці ў рабоце, патрабуюць да сябе значна большай увагі, чым тая, што звярталася на іх да самага апошняга часу, патрабуюць разгортваньня адпаведнай і сыстэматычнай дасьледчай работы і шырокага абгаварэньня.

Уся рабочая грамадзкасьць павінна забясьпечыць рашучы пералом да новых тэмпаў на гэтым участку рацыяналізацыі.

Пастаўленыя пытаньні асабліва пасьпяхова могуць і павінны распрацоўвацца і ўжывацца ў ЗРК—гэтых сапраўдных „цэхах забесьпячэньня“, найбольш забясьпечаных удзелах і ўвагай рабочай грамадакасьці. ЗРК павінны першымі рашуча перабудоўваць сваю работу і паляпшаць яе якасьць усімі вядомымі ў галіне тэхнікі і арганізацыі гандлёвае справы мерапрыемствамі.

Вось чаму пытаньне рацыяналізацыі гандлёвай сеткі зьяўляецца пытаньнем, якому краязнаўчыя ячэйкі павінны ўдзяліць максимум увагі. Асабліва актуальна гэтае пытаньне для краязнаўчых ячэек саміх коопэрацыйных арганізацый гораду і вёскі.

Фэнолэгічны агляд па БССР за 1930 г.

За ўвесь 1930 год ЦБК атрымала з месц 395 фэнолэгічных назіраньняў. У параўнаньні з 1928 годам гэта складае толькі 16 проц.

Зусім нязначная колькасьць паступіўшых матар'ялаў, няроўнамерны ахоп імі ўсёй тэрыторыі БССР (адсутнічаюць весткі з цэнтральнай і паўднёва-ўсходняй часткі) і вельмі неакуратная дасылка назіраньняў у розныя поры году пазбаўляе мажлівасьці даць поўны малюнак ходу фэнолэгічных процэсаў на абшарах Беларусі за 1930 г. Вось чаму фэнолэгічны агляд за гэты год будзе досыць кароткі і далёка няпоўны.

Зіма 1929-30 г. была цёплая і маласьнежная, з прычыны чаго рана пачынаюць выяўляцца адзнакі наступаючага пад'ёму жыцьцёвых зьяў. Так, у канцы студзеня (Барысаў) і пачатку лютага (Касьцюковічы, Горкі) назіральнікі адзначаюць першую поўную песьню сініцы вялікай (*Parus major*) і шлюбныя гульні крумкачоў (*Corvus corax*).

5 сакавіка ў паўднёва-заходняй частцы БССР (Мілашэвічы, Мазырышчына) зьявіліся першыя шпакі (*Sturnus vulgaris*), прасоўваньне якіх на поўнач закончылася к 22 сакавіка. Адначасова з прылётамі шпакоў засьпявала жаўраіка звычайная (*Alaudra arvensis*).

У апошняй дэкадзе сакавіка зьявіліся белая пліска (*Motacilla alba*), бусел (*Cusonia alba*) і засьпяваў зяблік (*Fringilla coelebs*).

Паміж 11 (Мілашэвічы) і 29 красавіка (Езярышчы, Віцеб.) закукавала зязюля (*Cuculus canorus*). У другой дэкадзе красавіка зьявілася ластаўка звычайная (*Hirundo rustica*) і ў апошняй дэкадзе—засьпяваў салавей.

Калі прыняць працяжнасьць пэрыодаў орнітолэгічных зьяў 1928 г. (Н. К. № 12, 1929 г.) блізкімі да сярэдніх, то можна бачыць, што аналёгічныя зьявы 1930 г. прайшлі на 6—8 дзён раней.

У расьлінным сьвеце ход веснавых зьяў працякаў у наступным парадку. 5 сакавіка пачаўся рух соку ў бярозы на поўдні (Мілашэвічы) і 1 красавіка на поўначы (Езярышчы, Віцеб.). Зеляненьне бярозы і чарэмхі адзначана па ўсёй тэрыторыі Беларусі ў апошняй дэкадзе красавіка, а зацвітаньне чарэмхі ў першай дэкадзе мая. Самае раньняе (30-IV) цвіценьне яе адзначана па Мазырышчыне і самае позьняе (12-V) у Віцебшчыне. Такім чынам, сярэдняя сутачная хуткасьць прасоўваньня гэтай зьявы з поўдня на поўнач вызначаецца ў 43 клм.

З веснавых с.-гаспад. зьяў наглядаліся наступныя. Ворка пад прыну пачалася на поўдні (Мазырышчына) 21 сакавіка, у цэнтральнай Беларусі 10—15 красавіка і на поўначы (Віцеб.) 28 красавіка. Сяўба

аўсу і бульбы пачалася ў большасьці раёнаў у другой дэкадзе красавіка. У першай дэкадзе мая зацвілі вішня, ігруша і ў другой—яблыня.

Першая навалыніца па ўсёй БССР адзначана паміж 17 і 20 красавіка, а на Мазыршчыне нават 13 красавіка.

Мэтэаролёгічныя ўмовы для разьвіцьця жывой прыроды з пачатку вясны былі спрыяючыя. Красавік месяц быў досыць цёплы з дастатковай колькасьцю атмасфэрных ападкаў. Спачатку мая, па вестках некаторых назіральнікаў, устанавілася сухмень, якая працягвалася амаль да апошняй дэкады чэрвеня і кепска адбілася на агульным стане яравых і азімых хлябоў. У канцы мая адзначана пахаладаньне. Ноччу з 3 на 4 і з 5 па 6-е чэрвеня былі замаразкі, якія папсавалі крыху маладыя ўсходы бульбы, гуркоў, фасолі, памідор.

Лета характарызуецца найбольш відавочна, пры дапамозе параўнаньня ходу пасьпяваньня розных пладоў.

Па прыкладу мінулых гадоў прывядзем даныя аб пасьпяваньні жыта і некаторых лесавых ягад, як напр., суніц (*Fragaria vesca*). Трэба адзначыць, што колькасьць назіральнікаў аб пасьпяваньні пладоў і наогул летніх фэнозьяў абмяжоўваецца адзінкамі, а таму і немагчыма дакладна вызначыць ход летніх фэнолёгічных процэсаў.

Назіраньні аб працяжнасьці пасьпяваньня жыта маюцца з 4 фэнопунктаў, прычым адсутнічаюць весткі з паўднёвай і паўночнай часткі БССР. На падставе гэтых матар'ялаў відаць, што зацвітваньне жыта назіралася паміж 1 (Чырвоная Слабада) і 12 чэрвеня (Горкі), а першае жніўе паміж 16 і 24 ліпеня. Такім чынам, у сярэднім пэрыод пасьпяваньня жыта ў гэтым годзе вызначаецца ў 42 дні (табл. 2).

Пэрыод пасьпяваньня суніц замыкаецца ў межах ад 23 дзён да 37 дзён, а ў сярэднім ён дае лічбу ў—32 дні. (табл. 3).

Для характарыстыкі восені магчыма скарыстаць толькі некаторыя фэнозьявы. Так зацвітваньне верасу (*Caluna vulgaris*) назіралася паміж 27 ліпеня (Барысаў, Горкі) і 12 жніўня (Чырвоная Слабада).

Пачатак афарбоўкі лісьцяў у клёна ў Чырвонай Слабадзе адзначаны 9 жніўня, а поўнае агаленьне яго ад лісьцяў—14 кастрычніка. У Касьцюковічах гэтыя зьявы адзначаны 24 верасьня і 10 кастрычніка.

Адлёт у вырай ластавак назіраўся ў Езярышчах 11 верасьня, у Чырвонай Слабадзе 21 верасьня. Першыя адлётныя стаі жоравав заўважаны ў Барысаве 4 верасьня, у Езярышчах 11 верасьня і ў Чырвонай Слабадзе 26 верасьня.

Першы васеньні замаразак, які пабіў гуркі, бульбоўнік, адзначаны 20 верасьня (Барысаў, Езярышчы) і 3 кастрычніка (Чырвоная Слабада) і выпадак першага сьнегу—1-3 кастрычніка (Горкі, Барысаў, Чырвоная Слабада).

У заключэньні неабходна застанавіцца на агульным стане фэнолёгічнай працы ў БССР. Аб важнасьці і значэньні фэнолёгіі ў справе вывучэньня біоклімату пісалася ўжо шмат. Прыпыняцца на гэтым ня будзем.

На жаль, прыходзіцца констатаваць, што гэты від краязнаўчай працы ў 1930 г. зусім заняпаў. Калі ў 1928 г. фэнолёгічная сетка па ўсёй Беларусі складалася з 53 фэнопунктаў і матар'ялы сыстэматычна дасылаліся ў ЦБК, то ў 1930 г. такіх пунктаў налічвалася ўсяго каля 10, і весткі ў абмежаванай колькасьці паступалі вельмі неакуратна

Магчыма, што некаторыя фэнопункты, праводзячы назіраньні ў сябе, не дасылалі іх у ЦБК.

У нас ёсць пункты, якія працуюць з 1924 г. (ня кажучы ўжо аб назіраньнях Главацкай, якая вядзе іх з 1895 г.). ЦБК неабходна ўзяць іх на вучот і прыняць адпаведныя меры, каб праца вялася без перапынку і надалей. У свой час на старонках часоп. „Савецкая Краіна“ (б. „Наш Край“) многа пісалася аб фэналогічнай працы, але канкрэтная ў справе арганізацыйна-мэтодычнага наладжваньня яе зроблена зусім мала. У выніку—праца спынілася.

Трэба наладжваць гэту работу і пакончыць з кустаршчынай і самацёкам, якія да гэтага часу назіраліся. Фэноцэнтар павінен ведаць, хто персональна адказвае за пастаноўку работы на тым ці іншым пункце. У нас часта бывае так, што ў якім-небудзь месцы работа добра вядзецца падрад некалькі гадоў. Потым назіральнік ад'язджае і не застаецца ніякіх слядоў папярэдняй работы. Гэтага не павінна быць. Копіі назіраньняў абавязкова павінны захоўвацца пры раённым т-ве.

Далей трэба прызнацца, што якасьць нашых фэналогічных назіраньняў пакуль што досыць нізкая. Некаторыя назіральнікі, дзякуючы непадрыхтаванасьці, слаба разьбіраюцца ў тых аб'ектах і зьявах, якія ляжуча ў мінімальным праграмах па фэналогіі. Напрыклад, назіральнік запісвае: „зацьвіла алешына“ (Езярышчы, Мілашэвічы), „зацьвіла смародзіна“ (Мілашэвічы), але ня ўказвае, якая алешына—чорная ці шэрая, якая смародзіна—чорная ці чырвоная. Ёсць такія недакладнасьці. Назіральнік (Тураў) за 1929 г. адзначае: 25 красавіка—„прыляцелі зязюля і ластаўка“. 27 красавіка—„прыляцелі салавей і жаўранка“.

Зразумела, што адначасовага прылёту салаўя і жаўранкі сапраўды ня бывае. Салавей, прылятае значна пазьней, чымся жаўранка, а апошняя раней, чымся зязюля і ластаўка. Па-другое, пад тэрмінам „прыляцелі“ што трэба разумець? Ці сапраўды толькі прылёт (што ня так лёгка і заўважыць, як напр., прылёт салаўя ці зязюлі) ці першую іх песьню. Урэшце, ёсць і такія запісы: 22 сакавіка—„перад маім вакном да скварэшні прыляцеў шпак“. 19 мая—„крычыць івалга“, 20 мая—„крычыць кукушка“, 24 мая „пыліць сасна“, 12 чэрвеня „цвіце жыта“ (Горкі).

Бязумоўна, што такая рэгістрацыя зьяў ня зусім дакладная і не адпавядае запатрабаваньням інструкцыі аб вядзеньні фэналогічных назіраньняў. Як разумець: „крычыць кукушка“? Першы гэта яе крык ці яна ўжо і раней крычала. „Цвіце жыта“, таксама ня відаць, што гэта пачатак зьявы. Пры апрацоўцы фэноматар'ялаў важна ведаць ці пачатак ці канец зьявы, а яшчэ ляпей, калі даецца і пачатак і канец.

Задача фэнакамісіі выправіць усе гэтыя недахопы. Неабходна дабівацца адзінаства ў методах назіраньня; дакладна, ясна і чотка весьці запісы; падвысіць кваліфікацыю слаба падрыхтаваных назіральнікаў, прапусьціўшы іх праз кароткатэрміновыя курсы; лепш наладзіць арганізацыйна-мэтодычнае кіраўніцтва; часьцей скарыстоўваць жывы інструктаж; выдаць масавую агульна-даступную літаратуру па фэналогіі; на старонках часоп. „Савецкая Краіна“ часьцей друкаваць фэналогічны бюлетэнь.

Бяроза і Чарэмха.

Табліца 1.

№	Месца наглядання	Бяроза (<i>Betula verrucosa</i>)			Чарэмха (<i>Prunus Padus</i>)		
		Пачатак руху соку	Зеля- ненне	Лік дзён	Зеля- ненне	Зацві- танне	Лік дзён
1	Мілашэвічы	5-III	—	—	19-IV	30-IV	11
2	Тураў	13-III	22-IV	40	—	29-IV	—
3	Чырвоная Слабада	23-III	22-IV	30	22-IV	4-V	12
4	Булгары	15-III	20-IV	35	20-IV	30-IV	10
5	Менск	—	24-IV	—	24-IV	9-V	15
6	Барысаў	26-III	26-IV	31	21-IV	5-V	14
7	Белы	4-IV	24-IV	20	22-IV	10-V	18
	У сярэднім	—	—	31	—	—	13

Працяжнасць паспявання азімага жыта

Табліца 2.

№	Месца наглядання	Зацві- танне	Першае жніво	Працяж- насць паспявань- ня
1	Чырвоная Слабада	1-VI	16-VII	44
2	Менск	6-VI	17-VII	40
3	Барысаў	5-VI	17-VII	41
4	Горкі	12-VI	24-VII	41
	У сярэднім	—	—	42

Працяжнасць паспявання Суніц „*Fragaria vesca*“.

Табліца 3.

№	Месца наглядання	Зацві- танне	Першая ягады	Працяж- насць паспявань- ня
1	Чырвоная Слабада	9-V	31-V	23
2	Касьцюковічы	12-V	14-VI	33
3	Барысаў	8-V	12-VI	34
4	Горкі	20-V	21-VI	32
5	Белы	9-V	15-VI	37
	У сярэднім	—	—	32

Табл. 4.

Орніто-фэналогічныя нагляданьні за 1930 г.

№	Месца наглядаў	φ	λ ад Грын- віча	Зьмяшчэньне шпакі <i>Sturnus vulgaris</i>	Першая песьня жаў- ранкі <i>Alauda arvensis</i>	Першая песьня зябіка <i>Fringilla coelebs</i>	Зьмяшчэньне белай пал- скай <i>Motacilla alba</i>	Першая стаі		Прылет белай бусы <i>Cygnus alba</i>	Зьмяш- чэньне ластаўні- касаўкі <i>Hirundo rustica</i>	Першая песьня салаўя <i>Luscinia</i>	Першая кукавань- не зязюлі <i>Cuculus canorus</i>	Першы крык Драча <i>Crex crex</i>
								Гусей Anser	Жорнаў Grus					
1	Мілазэйчы . .	51°48'	27°53'	5-III	20-III	—	25-III	21-III	—	26-III	—	—	11-IV	5-V
2	Тураў	52°04'	27°04'	20-III	18-III	—	—	9-III	12-III	25-III	18-IV	—	—	—
3	Чырвоная Слабада	52°45'	27°10'	11-III	16-III	22-III	25-III	9-III	14-III	26-III	18-IV	21-IV	20-IV	2-V
4	Булгары	—	—	—	5-III(?)	—	—	15-III	15-III	20-III	—	20-IV	15-IV	7-V
5	Касцюковічы . .	53°22'	32°03'	22-III	12-III	25-III	4-IV	13-IV	—	5-IV	17-IV	25-IV	20-IV	13-V
6	Менск	53°54'	27°33'	24-III	10-III	24-III	5-IV	—	—	8-IV	7-V	—	—	—
7	Барысаў	54°15'	28°30'	10-III	10-III	22-III	20-III	—	—	24-III	18-IV	24-IV	19-IV	7-V
8	Горкі	54°17'	30°59'	22-III	21-III	29-III	—	—	—	—	—	—	—	—
9	Поліцак	55°29'	28°48'	8-III	8-III	—	—	—	—	—	—	—	—	11-V
10	Езеришча	55°50'	30°03'	21-III	11-III	—	7-IV	—	—	9-IV	—	13-IV	29-IV	—
11	Белы	55°50'	32°57'	9-III	14-III	7-IV	6-IV	10-III	24-III	—	—	23-IV	24-IV	14-V

Вясковыя фіто-фэналогіі

№	Месца наглядаўня	Ф	λ ад Грын- віча	Пачатак соку ў Бярозы <i>Betula verrucosa</i>	Зацвітаньне							Зеля- неньне	
					<i>Tussilago Farfara</i>	Прадэска блакітная <i>Anemone Hepatica</i>	Прадэска белая <i>Anemone nemorosa</i>	Шэрая алешына <i>Alnus incana</i> Willd	Лішчэна <i>Corylus Avelana</i>	<i>Loranth Caltha palustris</i>	Чарэмха <i>Prunus Padus</i>	Бяроза	
1	Мілашэвічы.	Ма- зырш.	51°48'	27°53'	5-III	—	—	—	—	—	—	19-IV	—
2	Тураў.	.	52°04'	27°44'	13-III	—	—	—	—	—	10-IV	—	22-IV
3	Чырвон. Сла- бада.	Бабр.	52°45'	27°10'	23-III	—	12-IV	19-IV	28-III	21-III	17-IV	22-IV	22-IV
4	Булгары.	.	—	—	15-III	10-III	10-III	—	—	15-III	—	20-IV	20-IV
5	Касьцюковічы	Магіл.	53°22'	32°03'	25-III	11-IV	10-IV	—	4-IV	—	26-IV	—	—
6	Менск.	Мен.	53°51'	27°33'	—	—	—	—	8-IV	—	26-IV	24-IV	29-IV
7	Барысаў.	.	54°15'	28°30'	26-III	5-IV	4-IV	12-IV	—	6-IV	16-IV	21-IV	26-IV
8	Горкі.	Арш.	54°17'	30°59'	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9	Полацак.	Пол.	55°29'	28°48'	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	Езярышча.	Віп.	55°50'	30°03'	1-IV	—	10-IV	—	—	—	21-IV	—	—
11	Белы.	Смал.	55°50'	32°57'	4-IV	13-IV	7-IV	17-IV	7-IV	8-IV	20-IV	22-IV	24-IV

Табліца 5.

ныя нагляданьні за 1930 г.

З А Ц Ь В І Т А Н Ь Н Е

Цяўэха Prunus Padus	Клён Acer platanoides	Вішня садовая Prunus cerasus	Ігруша садовая Pirus communis	Яблыня садовая Pirus Malus	Лантум Convallaria majalis	Жоўтая акацыя Caragana arborescens	Парэўка Ribes rubrum	Бэз лісьней Syringa vulgaris	Сасна Pinus silvestris	Ліна Tilia cordata	Берэза Calluna vulgaris
30-IV	22-IV	26-IV	30-IV	7-V	—	—	—	13-V	—	—	—
29-IV	—	29-IV	4-V	8-V	19-V	—	—	9-V	—	—	—
4-V	24-IV	5-V	4-V	14-V	25-V	10-V	21-V	16-V	27-V	5-VII	12-VII
30-IV	—	10-V	27-IV	15-V	—	—	—	17-V	23-V	—	—
10-V	—	8-V	8-V	15-V	26-V	—	—	20-V	19-V	—	—
9-V	24-IV	8-V	9-V	11-V	—	19-V	20-V	—	22-V	3-VII	—
5-V	26-IV	8-V	9-V	12-V	24-V	16-V	2-V	19-V	22-V	2-VII	27-VII
—	—	—	—	20-V	23-V	20-V	—	22-V	24-V	8-VII	27-VII
8-V	—	6-V	5-V	12-V	13-V	18-V	—	19-V	—	—	—
12-V	6-V	12-V	—	18-V	—	—	—	—	27-V	—	—
10-V	25-IV	18-V	—	—	18-V	21-V	6-V	21-V	23-V	6-VII	—

Програма краязнаўчае працы па гісторыі рэ- волюцыйнага руху на Беларусі.

Паясьняльная запіска.

„Гісторыя ўсяго папярэдняга грамадства ёсьць гісторыя барацьбы клясаў“. (Маркс, Ком. Маніфэст). Гэтае палажэньне Маркса абсалютна ігнаравалася старым нацыянал-опартуністычным кіраўніцтвам краязнаўчага руху ў БССР. Па гісторыі раілася краязнаўцам вывучаць усё, што толькі маглі выдумаць нацыяналістычна настроеныя кіраўнікі і мэтадысты,—толькі ня гісторыю клясавай барацьбы. Вялізарная ўвага зварачалася на вывучэньне „свой мінуўшчыны“—археалёгіі, палеонтолёгіі, гістарычнай этнографіі; старанна вышуквалася „ў глыбі вякоў“ усё, што падкрэсьлівала нацыянал-дэмакратычную „тэорыю самабытнасьці“ беларускага народу: старыя, даўно аджыўшыя звычаі і забабоны, самыя дзікія і брыдкія праявы так званай „інтэлектуальнай культуры беларуса“, як напр., усе віды і выразы лаянак, сродкі „народнай мэдыцыны“, як ужываньня ў якасьці зельля людзкога і жывёльнага навозу і г. д. У цэнтры ўсіх гістарычных досьледаў стаялі рэлігійныя помнікі—царкоўныя рэчы, рэлігійныя абрады і г. д. Над гэтымі пытаньнямі працавалі краязнаўчыя арганізацыі БССР ў сваёй большасьці ў працягу шэрагу гадоў. Наадварот, ніякіх ука-заньняў па дасьледваньню клясавай барацьбы, рэвруху на Беларусі ня было.

Зараз становіцца краязнаўчай працы,—яе мэтадолёгія, аб'екты вывучэньня, тэматыка, мэтавы ўстаноўкі і інш.,—павінна быць караным чынам зьменена. Вывучэньне гісторыі рэволюцыйнага руху павінна зрабіцца асноўнай галіной краязнаўчае працы кожнага краязнаўчага аб'яднаньня—гуртка, раённага таварыства, гістарычнай сэкцыі і інш.

Усюды, дзе толькі ёсьць краязнаўчыя аб'яднаньні—у школе, на заводзе, у колгасе і г. д. абавязкова павінна быць вылучана група сяброў для вывучэньня рэвруху на данай тэрыторыі, хоць-бы самая невялічкая, у залежнасьці ад колькасьці сяброў усяе арганізацыі і ад колькасьці ўзятых арганізацыяй тэм для вывучэньня. Але трэба памятаць кіраўніцтву кожнай арганізацыі, што прынцып дабраахвотнасьці ўдзелу сяброў у арганізацыі не азначае таго, што кожны краязнаўца абірае сабе любую тэму для досьледу, ня лічачыся з агульным плянам працы арганізацыі. Каб не аднаўляць прынцыпаў працы старога краязнаўчага кіраўніцтва, калі кожны краязнаўца абіраў сабе

тэму па свайму выбару і ў выніку або нічога не рабіў, або працаваў над тэмамі нікому непатрэбнымі або шкоднымі (напр., у Магілёве 2 краязнаўцы вывучалі тэмы: „Геральдыка дваран Магілёўшчыны“, „Відныя людзі з Магілёўшчыны“, прычым апошнім збіраліся біяграфіі былых царскіх чыноўнікаў), а плян працы Таварыства ў выніку ня выконваўся ні на 1 проц.,—трэба выходзіць у індыўідуальных заданьнях асобным краязнаўцам з агульнага пляну і толькі звыш пляну сябры. арганізацыі могуць распрацоўваць і інш. тэмы па свайму жаданьню А ў плане гістарычнай працы краязнаўчай арганізацыі цэнтральнае месца павінна займаць вывучэньне гісторыі рэвалюцыйнага руху. Няма чаго даводзіць, што тое краязнаўчае аб'яднаньне прынясе карысьць пазнаньню нашага краю, якое будзе працаваць па пляну, пад адзіным кіраўніцтвам ЦБК, над тэмамі, якія патрабуе распрацаваць сучасны перыод соцыялістычнага будаўніцтва.

Вывучэньне гісторыі рэвалюцыйнага руху патрабуе максымальна магчымай точнасьці і закончанасьці досьледу. Так, напрыклад, калі гуртку вядома, што ў данай вёсцы ў Кастрычніку 1917 года пэўная група сялян была асабліва актыўнай у барацьбе з панамі, трэба закончыць свае досьледы, даведаўшыся, хто яны такія па свайму соцыяльнаму становішчу, па партыйнасьці, узросту, полу і г. д.

Калі Вы ведаеце, што вёска N гарача адгукнулася ў 1918 г. на заклік сав. ўлады і куністычнай партыі ўступаць у Чырвоную гвардыю, або ў Чырвоную армію, і абсалютная большасьць вясковай моладзі пайшла дабраахвотна ў армію, абавязкова дасьледуйце, якая частка моладзі і чаму—не пайшла; калі не пайшла вядомая частка частка моладзі і чаму—не пайшла; які на яе зрабіла ўплыў куляцкая данай вёскі. Калі Вы ўзналі, што ў 1905 (або якім іншым годзе) у вёсцы выступаў з анты-монархічнай прапагандай мясцовы селянін, укажыце ізноў-ткі, хто ён па свайму соцыяльнаму становішчу, ці зьяўляўся сябром партыі і якой менавіта, ці карыстаўся аўторытэтам сярод сялянства і насколькі, сярод якіх колаў сялянства быў найбольш аўторытэтны і г. д. Наогул трэба не абмяжоўвацца толькі зьбіраньнем адных голых фактаў, а даваць ім адпаведную клясавую характарыстыку. Абавязкова патрэбна заўсёды ўзнаваць соцыяльна-клясавы становішча асоб, дзейнасьць якіх дасьледчык апісвае. Калі дасьледчык-краязнаўца ўзнае аб фактах паводзінаў беднаты, якія сьведчаць аб кулацкім уплыве на іх, трэба выявіць, насколькі гэта будзе магчыма, формы і шляхі гэтага ўплыву. Таксама-ж і наадварот, патрэбна выкрыць мотывы кулака, калі ён што-коледы рабіў нібыта ў інтарэсах беднаты, паказаць яго сапраўдны твар і высветліць, да чаго вяла і да чаго давяла яго кулацкая політыка. Без такога высвятленьня дасьледваных фактаў і самае апісаньне гэтых фактаў, зразумела, губляе сваю каштоўнасьць. Наогул, досьледы па гісторыі рэвалюцыйнага руху патрабуюць самага точнага і пільнага клясавога аналізу.

Для сталай, закончанай і сыстэматычнай распрацоўкі па гісторыі рэвалюцыйнага руху раіцца толькі адна асноўная тэма: Кастрычніцкая рэвалюцыя. У гэтым разрэзе, як падрыхтоўчы этап да яе, трэба разглядаць і ўсе іншыя гісторыка-рэвалюцыйныя падзеі ранейшага часу. У якасьці спэцыяльных падтэм да гэтае агульнае тэмы праграма раіць распрацоўку пытаньняў гісторыі фабрык і заводаў, гісторыі колгасаў і гісторыі партызанскага руху і грамадзянскай вайны на данай тэрыторыі.

Да тэмы — „Кастрычніцкая рэвалюцыя“ адносіцца таксама, з аднаго боку, уся гісторыя грамадзка-політычнага жыцця ад 1917 г. да сучаснага моманту (грамадзянская вайна, асобныя этапы нэпу, як яны адбіваліся на ўсім процэсе эканомічнага і культурна-політычнага жыцця данае мясцовасці) і ўвесь падрыхтоўчы перыяд да Кастрычніка (прыблізна ад 1900 да 1917 г., а ў горадзе яшчэ раней — ад першых рэвалюцыйных гурткоў). Гісторыя рэвалюцыйнага руху павінна вывучыць таксама і эканомічныя падставы рэвалюцыйнасьці мясцовага насельніцтва, яго клясавую дыфэрэнцыяцыю, яго маемаснае і прававое становішча, каб высветліць тыя карані, з якіх вырасталі неадпаведныя працоўных мас старым ладам, і адкуль вырастаў рэвалюцыйны рух, які падрыхтаваў перамогу рэвалюцыі ў Кастрычніку 1917 г. Эканомічныя падставы і высвятленне клясавога складу насельніцтва і яго дынамікі таксама дадуць магчымасць уразумець глыбіню клясавай барацьбы паміж асобнымі групамі данага насельніцтва (беднаты з кулакамі ўнутры сялянства да рэвалюцыі і г. д.) і параўнаць клясавы склад насельніцтва да рэвалюцыі і зараз для высвятлення ранейшых і цяперашніх тэндэнцый эканомічнага развіцця. Разгляд эканомічных падстаў пажадана пачынаць ад 1861 г., калі пачынаецца шпаркае капіталістычнае развіццё ўсёй краіны, хуткі рост пролетарыату і пролетарызавання сялянства пад уплывам прасякнення капіталізму ў вёску.

З прычыны асаблівае важнасці і шырыні гэтае тэмы, яе немагчыма вывучыць усю адразу адной асобе, або хоць-бы і цэламу гуртку ды ў кароткі час. Таму праграма падзяляе гэтую тэму на шэраг раздзелаў і пунктаў, якія вывучаюцца краязнаўчай арганізацыяй паступова, не абавязкова ў хронологічным парадку. Пры наліччы самай малейшай магчымасці краязнаўчае аб'яднанне павінна паставіць сваёй мэтай вывучыць усю гэтую тэму ў адзін год. У вывучэнні гэтае тэмы лепш было-б ісці „ад блізкага к далёкаму“ (праграма ў мэтах большай сістэматызацыі складзена па прынцыпу хронологічнай паступовасці).

Мэтодычныя заўвагі да праграмы.

Па гісторыі рэвалюцыйнага руху трэба сабраць і па магчымасці апрацаваць мясцовымі сіламі наступны матар'ял: а) фактычныя даныя аб гістарычных падзеях, б) тэорытычны і вытлумачальны матар'ял аб умовах і падставах даных падзей (статыстычныя веды, офіцыйны матар'ял таго часу — законы і распараджэнні, публіцыстыка і г. д.). Так, напр., для вывучэння 1905 году ў данай мясцовасці трэба сабраць: а) факты аб рэвалюц. масавых выступленнях рабочых данага заводу або сялян данай вёскі ў 1905 г. або адзінак — рабочых і сялян; фотографіі ўдзельнікаў; перапіску таго часу, у якой абмалёўваюцца даныя факты; розныя матар'яльныя помнікі аб 1905 г. (рэчы, якія ўжываліся выступаўшымі — рэвольвер, сыцяг, каса, тапор і г. д., або царызмам — нагайка, пуля, якая засела дзе-небудзь пры абстрэле паўстанцаў і інш.), б) статыстычныя даныя аб клясавай дыфэрэнцыяцыі ў данай мясцовасці ў 1905 г., аб размерах землеўладання, аб колькасці перасяленцаў у інш. часткі Расіі і г. д., а таксама законы царскай улады, загады губарнатараў, земскіх начальнікаў, спраўнікаў і інш., якія маюць якое-колечы (непасрэднае ці ўкоснае) дачыненне да ходу даных рэвалюцыйных падзей, в) матар'ял аб 1905 г. на Беларусі і суседніх з ёю частках Расіі для па-

раўнаньня і вытлумачэньня сутнасьці сваіх падзей. Гэты матар'ял тым больш патрэбны таму, што бывае, часам, у літаратуры апісаны такі факт (па дакумэнтах Цэнтральнага Архіву СССР), аб якім на месцы няма ніякіх матар'ялаў і ўспамінаў (напр., пасылка сялянскім зьездам Магілёўшчыны ў 1905 г. пэтыцыі Пецярбурскаму Савету рабочых дэпутатаў).

Старыя краязнаўчыя праграмы абмяжоўваліся паказаньнем на тое, які матар'ял у сырым выглядзе павінны прадставіць краязнаўчыя „нізы“ для распрацоўкі навуковым „вярхам“. Мы ў сваіх праграмных меркаваньнях выходзім з таго, што масавыя дасьледчыкі краязнаўцы могуць (і павінны) ня толькі зьбіраць матар'ялы, а і апрацоўваць іх, па меры магчымасьці, на месцы, падрыхтаваўшы да друку навуковы досьлед (монографію) аб якой-коледы падзеі.

Вось з гэтае прычыны праграма вызначае задачай краязнаўцаў зьбіраць ня толькі фактычны матар'ял, а і ўсякі іншы матар'ял, патрэбны для поўнага і закончанага высьвятленьня гістарычнага зьявішча або цэлага перыяду. Зразумела, што асобныя краязнаўцы ня здолеюць вывучыць якой-небудзь тэмы настолькі поўна і ўсебакова, каб выдаць па гэтаму пытаньню навуковую монографію; тады яны павінны дасылаць свой матар'ял на распрацоўку ў ЦБК. Калі-ж краязнаўчыя арганізацыі на мясцох і асобныя краязнаўцы імкнуцца дасканала вывучыць якую-небудзь гістарычную тэму, дык ЦБК акажа ім поўную дапамогу ў гэтай працы. Даная праграма ў асноўным выходзіць з тае ўстаноўкі, што краязнаўцы будуць ня толькі зьбіраць гістарычны матар'ял, а і па магчымасьці апрацоўваць яго на месцы.

Найлепшым спосабам дасьледчай працы над гістарычным матар'ялам зьяўляецца калектыўная праца. Было-б пажадана, каб распрацоўку тэмы ўзяла на сябе пэўная група чалавек у 5-10. Для непасрэдна дасьледчае працы тэму трэба падзяліць паміж сябрамі гістарычнай групы па асобных пунктах і разьдзелах. Кожны ўдзельнік гэтае групы (брыгады) мае сваё індывідуальнае заданьне, за выкананьне якога нясе адказнасьць перад усім гуртком. Але апрацоўка фактаў, праверка іх і вытлумачэньне павінна адбывацца калектыўна.

Фактычны матар'ял аб гістарычных падзеях можа быць вусны і рэчавы. Вусны матар'ял — гэта апавяданьні і ўспаміны ўдзельнікаў, або пераказы чутага ад удзельнікаў. У зьбіраньні такога матар'ялу трэба апірацца на паказаньні найбольш соцыяльна-блізкай нам групы насельніцтва — рабочых, батракоў, колгаснікаў, беднякоў-адзінаасобнікаў і г. д. У асобных выпадках, калі па паказаньнях большасці можа даць цікавыя ўспаміны аб данай падзеі прадстаўнік варожае нам групы — кулак, поп, лішэнец і інш., трэба апраціць і іх. Але апавяданьні і ўспаміны аддзельных асоб ня можна прымаць на-веру і абмежавацца імі. Соцыяльна-блізкая нам група ўдзельнікаў можа пераблытаць шмат чаго ў сваіх успамінах дзякуючы таму, што забыліся асобныя дэталі падзеі за прайшоўшы ад яе час. Соцыяльна-варожая група можа сьведома даць няправільныя, непраўдзівыя адказы. Таму кожны расказаны факт трэба імкнуцца правярыць у гутарках з як-мага большай колькасьцю іншых соцыяльна-блізкіх асоб, прычым большая праверка патрэбна для тых фактаў, аб якіх дасьледчыку апавядала соцыяльна-варожая асоба. Добрым спосабам зьбіраньня і адначасовай калектыўнай праверкі фактычнага матар'ялу па данай падзеі зьяўляецца правядзеньне агульнага сходу рабочых заводу або сялян данага колгасу ці вёскі. На сходзе зборшчыкам ставіцца маленькі даклад аб данай падзеі наогул, у якім

закранаецца некалькі момантаў ходу данае падзеі, па магчымасці, найбольш спрэчных. Гэтым даецца прысутным канва для спрэчак, і спрэчкі ў такіх выпадках праходзяць звычайна даволі жыва. Зборшчык коротка фіксуе для сябе іх паказанні, прычым звярочвае ўвагу на тое — выказваецца непасрэдным удзельнік падзеі або са слоў іншых удзельнікаў, і на соцыальное становішча выказваючага ў спрэчках. Калі ход падзеі ў агульных рысах для краязнаўца-зборшчыка вядомы і праверкі патрабуюць толькі асобныя дэталі — можна ў вольны час, калі сабралася дзе-небудзь група старых рабочых ці сялян, завесці гутарку непасрэдна на гэтых спрэчных момантах. У кожнай асобы, якая дала цікавыя і верагодныя паказанні, трэба запытаць, хто яшчэ мог-бы што-колічы расказаць аб гэтым факце.

Адначасова з распытваннямі аб гістарычным факце, трэба ў тых-жа асоб запытаць аб розных рэчах, якія ўжываліся як-небудзь у той час і іх месцазнаходжанні. Выяўляць матар'яльныя помнікі гістарычнай падзеі трэба выходзячы з таго, наколькі даная рэч характэрная для гэтай падзеі і наколькі яна была-б каштоўная для ілюстрацыі яе ў мясцовым музеі. Так, напр., калі ўдзельнік рэвалюцыйнай падзеі паказвае даследчыку, у якой вопратцы ён быў у той час — гэтую вопратку нельга лічыць ілюстрацыйным помнікам. Калі-ж, напрыклад, гэтая вопратка была прастрэлена, акрываўлена, зразумела, што гэта будзе каштоўны музейны экспонат. Надзвычайна каштоўным рэчавым матар'ялам трэба лічыць фотографічныя здымкі і перапіску ўдзельнікаў руху паміж сабой і з сваякамі і наогул перапіску аб данай падзеі, хоць-бы і ня ўдзельнічаўшых у ёй.

Тэорытычны і вытлумачальны матар'ял, дзеля параўнання здабываецца выключна з літаратурных крыніц. Статыстычныя даведнікі былога земства і інш. устаноў, загады і распараджэнні мясцовай улады і інш. павінны быць (па магчымасці) сабраны і скарыстаны для вытлумачэння сабраных фактаў. Так, напрыклад, калі вядома, што N раён быў на 1-м месцы ў Беларусі па перасяленню ў Сібір, трэба эканомічнымі лічбамі статыстычнага даведніка давесці, якія асаблівасці (малаземелье, рэзкая соцыальная дыферэнцыяцыя і інш.) данага раёну выклікалі такі рост перасялення. Наогул, статыстычным матар'ялам і офіцыйнымі весткамі старой улады трэба карыстацца вельмі асцярожна. Статыстыка ў той час была пастаўлена вельмі дрэнна і, напр., падзел сялян на беднякоў, сярднякоў і заможных праводзіўся не па ўсіх адзнаках іх гаспадаркі, а толькі па некаторых (па колькасці жывёлы, машын і інш.), так што ўражанне ад буржуазнай статыстыкі застаецца такое, што ў той час беднаты амаль зусім ня было. Офіцыйныя весткі зьяўляюцца добрым вытлумачальным матар'ялам, калі іх не разумець літаральна, а падыходзіць да іх крытычна, з клясавай крытыкай. Так, напр., у 1905 г. земскія начальнікі ў жніўні-верасні месяцы раздавалі беднае хлеб. Можна-б было гэтага зрабіць вывад, што яны абраныя інтарэсы беднаты. Але калі мець на ўвазе, што ў гэтыя месяцы ў беднаты яшчэ ёсць свой хлеб, а раздача праводзілася таму, што ў гэтыя месяцы выбухнула асабліва хваля сялянскіх бунтоў, ясна будзе політыка земскіх. Клясава падыходзячы, можна добра выкарыстоўваць для вытлумачэння рэвалюц. руху нават зусім рэакцыйны матар'ял, як царкоўныя летапісы (гл. прыклад у № 4 „Сав. Краіна“ за 1931 г. ст. 22), панскія дзеньнікі („Наш Край № 23 за 1926 г. ст. 60) і г. д.

Для канчатковае апрацоўкі гісторыка-рэвалюцыйнай тэмы, або асобнага гістарычнага факту, карысна вынікі сваіх досьледаў параў-

наць з аналічнай літаратурай (марксыцка-вытрыманай) па такому-ж пытаньню. Так, напрыклад, карысна параўнаць прычыны паражэньня рэвалюцыі 1905 г. у даным горадзе або вясковай мясцовасьці з тымі прычынамі, якія ўстаноўлены Леніным для ўсяе Расіі. Такое параўнаньне, па-першае, узброіць саміх дасьледчыкаў-краязнаўцаў сьвядومымі адносінамі, разуменьнем таго гістарычнага матар'ялу, які яны дасьледуюць, па-другое, зьверне ўвагу іх на такі бок апісанага імі гістарычнага зьявішча, якое, можа быць, іначай было-б выпушчана з-пад іхняе ўвагі.

Вынікам распрацоўкі ўсяе тэмы, або якой-небудзь асобнай часткі яе павінна быць (дзе і паколькі гэта будзе магчыма мясцовымі сіламі і сродкамі) складаньне монографіі па ёй і апублікаваньне яе ў мясцовай раённай газэце, або ў спецыяльным краянаўчым зборніку. Пры немагчымасьці складаньня монографіі трэба перасылаць увесь матар'ял сваіх досьледаў у ЦБК або Гістарычны Інстытут БАН, а на месцы пастарацца па вывучанаму матар'ялу заснаваць хоць-бы самы маленькі музэй рэвалюцыйнага руху. (Адносна арганізацыі мясцовых музэяў ЦБК дасьць належныя тлумачэньні).

Толькі тады, калі перад краянаўчым аб'яднаньнем стаіць задача закончанага вывучэньня якой-коlechы тэмы, г. зн. арганізацыя ў выніку яе вывучэньня мясцовага краянаўчага музэю, або складаньне монографіі, і самая праца па вывучэньню яе ідзе звычайна больш шпарка, і энэргічна. Таму, нам думаецца, у пляне працы краянаўчага гуртка, або раённага таварыства абавязкова павінна мець месца прадугледжаньне такіх ці іншых канкрэтных вынікаў вывучэньня матар'ялу мясцовага рэвалюцыйнага руху.

Вывучэньне гісторыі сялянскага руху ў часы прыгону.

У дадатак да праграмы трэба даць некалькі заўваг па вывучэньню сялянскага руху ў XVI—XVIII ст. Вывучэньне гэтых момантаў звязана з вялікімі цяжкасьцямі для нізавога дасьледчыка, і таму гэты разьдзел праграмы для краянаўчых арганізацый можна лічыць неабавязковым. На той выпадак калі знойдуцца на месцы адпаведныя матар'ялы для вывучэньня гэтага пэрыоду і жаданьне асобных краянаўцаў трэба вызначыць некаторыя асаблівасьці вывучэньня рэвалюцыйнага руху і гэтага часу.

Асноўным матар'ялам па вывучэньню гэтага пэрыоду зьяўляюцца архіўныя матар'ялы асобных архіваў Беларусі, напр. „Істодыко-юрыдыцескія акты Витебской и Могилевской губ.“, „Акты Юго-Западной России“ і інш., а таксама кнігі магістратаў асобных гарадоў Беларусі ў XVI—XVIII стаг. і летапісы (як Баркалабаўскі, хроніка Трубіцкага і інш.). Усе гэтыя матар'ялы можна знайсці толькі ў архівах і навуковых бібліятэках. Частка гэтых матар'ялаў выкарыстоўвалася гісторыкамі Беларусі ў дарэвалюцыйны час і нацыянал-дэмакратамі-гісторыкамі пасля кастрычніка. Але, зразумела, ні тыя, ні іншыя ня браліся за вывучэньне цікавейшага матар'ялу са ўсіх гэтых дакумэнтаў—матар'ялу аб сялянскім рэвалюцыйным руху. Так, напр., профэсар, які чытаў у БДУ спецыяльную дысцыпліну—політычная гісторыя Беларусі XVI—XVIII стаг. у досьць вялікай праграме ніводнага слова не гаварыў аб сялянскіх паўстаньнях гэтага часу абмежаваўшыся толькі характарыстыкай каралёў гэтага часу і іх законадаўства. А за гэты час на Беларусі адбылося 7 буйнейшых сялянскіх паўстанняў і цэлы шэраг дробных, прычым 4 паўстаньні аб-

хоплівалі амаль усю Беларусь. Беларусь мела сваіх сялянскіх рэволюцыйных правадыроў, настолькі вядомых у свой час сялянскім масам, што нават цяпер яшчэ сустракаюцца аб іх сярод сялян успаміны (праўда, даволі легендарныя).

Документы ў паказаных матар'ялах надрукаваны на старой польскай або старой беларускай мове і таму досыць цяжкія для ўразуменьня без папярэдняй падрыхтоўкі. Але пры некаторых ведах у польскай мове ў іх можна разабрацца. Вывучаючы гэтыя паўстанні, абавязкова патрэбна высвятляць іх клясавую сутнасьць—каго грабілі паўстанцы, як адносіліся да духавенства, да польскай улады, да расійскага царызму і г. д. Трэба таксама зьбіраць успаміны аб гэтых паўстаннях, хоць яны і зьяўляюцца зусім мала верагодным матар'ялам (напр. байкі аб паўстанцы Галавацкім у Журавіцкім раёне).

Сярод сялянства запытаньнямі можна выявіць некаторыя факты рэволюцыйнага сялянскага руху ў 1812 г., калі ў шмат якіх мясцох сяляне грабілі паноў пры дапамозе адступаўшых францускіх салдат, пакінутых афіцэрамі, а таксама шэраг фактаў стихійных выступленьняў сялян супроць сваіх паноў напярэдадні 1861 г. Зразумела, і тут патрэбны асьцярожныя адносіны да паказаньняў асобных сялян і масавая праверка іх.

Увага: Па кожнаму пункту праграмы адказаць,—што было ў гэтых адносінах на даным заводзе (вёсцы) і калі было,—пісаць, як яно адбывалася.

Праграма вывученьня гісторыі рэволюцыйнага руху.

I. Эканомічныя падставы рэв. руху.

Сялянская рэформа 1861 г. Велічыня надзелаў і выкупных аплат. Дынаміка сялянскага і панскага землеўладаньня. Ход дыфэрэнцыяцыі сялянства. Праблема „адрэзкаў“. Судовыя спрэчкі сялян з панами з-за „адрэзкаў“.

Рост прамысловасьці і рабочае клясы з 1861 да 1914 г.

II. Напярэдадні 1905 году.

Народніцкія гурткі. Бундаўскія арганізацыі. Касы ўзаемадапамогі пры заводах і майстэрнях. „Іскраўскія“ арганізацыі. Весткі аб забастоўках.

Сялянскія выступленьні супроць паноў і дзяржавы ў 1900—1904 г. Удзел насельніцтва ў расійска-японскай вайне. Адносіны да яе.

III. 1905 год.

Рэволюцыйныя гурткі, падпольныя партыйныя арганізацыі. Праца бальшавікоў, меншавікоў, эсэраў і інш. партый. Профсаюзнаыя арганізацыі 1905 г. Забастоўкі, мітынгі, дэманстрацыі ў 1905 г. Спробы ўзброеных спатычак з поліцыяй і войскам.

Сялянскі рух 1905 г., формы яго. Захоп панскай зямлі. Зруйнаваньне маёнткаў. Адмаўленьне ад выплаты падаткаў. Адмаўленьне ад рэкруцкай павіннасьці.

IV. 1905—1917 гг.

Праявы рэакцыі. Кары ўдзельнікаў рэв. выступленьняў. Праца „чорнай сотні“. Пагромы. Зачыненне парт. і профэсійных арганізацый. Захаваньне ліквідатарскіх легальных арганізацый.

Сталыпінская рэформа. Як яна ажыццяўлялася ў данай вёсцы.

Ажыўленьне раб. руху з 1912 г. Удзел рабочых у мітынгах і дэманстрацыях пратэсту. Забастоўкі. Якія ўзьніклі легальныя рэвалюцыйныя арганізацыі на заводзе. Бальшавікі і меншавікі і іх уплыў. Пашырэнне бальшавіцкага і меншавіцкага друку. Лік насельніцтва вёскі, прызванага ў армію. Дэзэртыры і дэзэртырскі рух. Узброеныя спатычкі дэзэртыраў з поліцыяй.

V. Лютаўская і Кастрычніцкая рэвалюцыя.

Першыя весткі аб перавароце. Зьмена старой улады. Мітынгі, маніфэстацыі і выступленьні прадстаўнікоў розных партый. Рэв. друк. Склад новай улады.

Зарплата, рабочы дзень, адносіны да фабрыканта на заводзе. Зямельнае пытаньне. Дзейнасьць зямельнага камітэту. Самавольны захоп панскай зямлі і яго вынікі. Узварот салдат з фрону. Салдаты-бальшавікі і іх пропаганда. Барацьба партый. Водгукі карнілаўшчыны. Выбары ў Земскія Управы, у Устаноўчы Сойм. Выбары ў гарадзкі Савет. Рост уплыву бальшавікоў. Падрыхтоўка да Кастрычніка.

Кастрычнікавы пераварот. Арганізацыя сав. улады і першыя яе мерапрыемствы. Становішча рабочых пасля перавароту на заводах. Беспрацоўе. Контр-рэвалюцыйныя выбухі. Дзеячы і кіраўнікі пролет. перавароту, мясцовы савецкі і несавецкі друк.

Разгром панскіх маёнткаў, яго ход, вынікі, удзельнікі. Вырашэньне зямельнага пытаньня. Першая сав. ўлада ў вёсцы і яе мерапрыемствы.

VI. Грамадзянская вайна.

Рабочыя атрады Чырвонай гвардыі. Удзельнікі грамадз. вайны. Партызанскія атрады, удзельнікі. Становішча рабочых у часы польска-нямецкай окупацыі і пасля яе. Зарплата, паёк. Прадукцыйнасьць працы.

Партызанскія атрады ў вёсцы. Бальшавіцкія ячэйкі. Спатычкі з окупантамі. Удзельнікі. Кары окупантаў. Удзел насельніцтва ў грамадзянскай вайне.

Эконом. маюнак абнішчання гораду (вёскі) за гады грамадзянскай вайны. Харчовая разьвёрстка і адносіны сялянства. Скарачэньне пасяўной плошчы.

Становішча мясцовасьці і насельніцтва пры 2-ой польскай окупацыі. Сустрэча чырвоных войск. Дзейнасьць мясцовай бальшавіцкай арганізацыі.

VII. Пэрыод НЭПу.

Жыцьцё парт. арганізацыі, яе склад. Рост ячэйкі. Склад бюро. Комсамольская арганізацыя, яе рост. Піонэры. Парт. і грамадзкая праца сярод работніц (сялянак). Дэлегацыя сходы.

Дзейнасьць мясцовага Савету. Удзел мас ў выбарах. Клясавы, лічбовы і інш. склад сяброў. Профсаюзы, іх рост. Мясцовая сетка нар. асьветы. Мясцовы друк.

Аднаўленьне пэрыод НЭПу. Коопэраваньне насельніцтва. Клясавая барацьба і яе формы.

Рэканструкцыйны пэрыод. Элемэнты індустрыялізацыі на даным заводзе (горадзе, раёне). Новыя формы клясавай барацьбы. Дынаміка соц. дыфэрэнцыяцыі. Ход калектывізацыі.

Пэрыод наступленья соцыялізму па ўсім фронце. Клясавая барацьба. Рост калектывізацыі. Саўгасы. Уздым сельскай гаспадаркі. Рост культурных устаноў. Сувязь з горадам (шэфства і інш.). Рэлігійнасьць і антырэлігійная пропаганда на заводзе (у горадзе).

Гісторыя фабрык і заводаў.

Вывучэньне гісторыі фабрык і заводаў зьяўляецца састаўной часткай вывучэньня гісторыі рэвалюцыйнага руху. Але яно мае і сваю асаблівую тэматыку і сваю, уласцівую яму, мэтодыку. Па-першае вывучаць гісторыю фабрык і заводаў зусім немагчыма без уцягненьня ў гэтую справу шырокіх рабочых мас данага прадпрыемства. Па-другое, гэтае вывучэньне няухільна пойдзе, у большасьці выпадкаў, па лініі вывучэньня і апісаньня асобных малюнкаў ранейшага жыцця фабрыкі і заводу. Гэта трэба кіраўніком нізавых краязнаўчых арганізацый і гістарычных сэкцый пры іх (калі такія арганізаваны) мець на ўвазе. (Сказанае аб гісторыі фабрык і заводаў адносіцца і да гісторыі колгасаў і саўгасаў).

Мы раім распрацаваць у краязнаўчых гуртках па фабрыках і заводах і раённых таварыствах, у раёнах якіх ёсьць прамысловыя прадпрыемствы, ніжэйпаданую праграму. Распрацоўваць можна ня толькі ўсю тэму разам, а і па асобных пытаньнях, ня спыняючыся перад тым, што асабліва цяжка, можа быць, і ня ўдасца распрацаваць некаторыя пытаньні. Пачынаць трэба з вывучэньня больш вядомых фактаў і падзей, як, напр., 1905 год на фабрыцы, Кастрычніцкія дні, і г. д. Мобілізуйце ўвагу рабочых заводу да гэтага вывучэньня, зьбярыце ўсе даныя, якія толькі можна, аб вывучаемай зьяве і зараз-жа ў выглядзе монографіі або сырога матар'ялу перасылайце ў ЦБК. А потым, калі рабочыя, асабліва старыя рабочыя гэтага заводу ўжо прыцягнуты да працы, лягчэй будзе наладзіць вывучэньне і далейшых пытаньняў праграмы.

Асноўныя моманты гісторыі фабрыкі і заводу, якія мы раім для распрацоўкі, наступныя:

1. *Заснаваньне данага прадпрыемства.* Калі заснавана (год, месяц, дзень). Адкуль і колькі набрана першых рабочых. Ёх нацыянальны, узросны і родавы склад. Як праведзена адчыненне заводу (прысутнасьць поліцэйскага начальства, духавенства, прамовы да рабочых, абяцанкі і пагрозы фабрыканта і г. д.).

2. *Дынаміка складу рабочых ад часу заснаваньня прадпрыемства да Кастрычніка* па ўзросту, роду, нацыянальнасьці. Прынцыпы адбору рабочых з беспрацоўных („чорныя сьпіскі, поліцэйскія даведкі, рэкомэндацыі духавенства і г. д.). Пэрыоды масавага званьнення рабочых з прадпрыемства (калі, колькі чалавек, за што, характарыстыка звольненых, каго прынялі на месца звольненых). Склад рабочых у часе вайны.

3. *Эканомічнае становішча рабочых на прадпрыемстве.* Заработная плата, яе памеры, рост або зьніжэньне, номінальная і рэальная зарплата (наколькі забясьпечвала рабочых). Умовы працы, велічыня працоўнага дня. Формы зарплаты. (Падзе́нная, зьдзельная, іх пашыранасьць). Удзел рабочых у прыбытках фабрыканта (прэміі, узнагароды, каму, за што і ў якім памеры выдавалася). Аплата майстроў, тэхнікаў і інжынэраў. Пашыранасьць штрафаў.

4. *Эканомічная барацьба рабочых.* Стачкі, характар іх, запатрабаваньні рабочых. Ініцыятары і арганізатары стачак. Формы і мэтоды іх правядзеньня. Тэрмін працягу стачак. Вынікі іх. Ператварэньне

тварэнне эканомічных стачак у політычныя (падрабязнае апісанне таго, як гэта праходзіла). Час стачак. Асаблівасці стачак да 1905 г., у 1905 г., у часы рэакцыі, у часы ўздыму, у часе вайны.

5. *Політычная барацьба*. Удзел рабочых у політычных дэманстрацыях і стачках. Стачкі солідарнасці. Мітынгі і паёўкі. Узброеныя спатычкі з поліцыяй. Спробы пабудовы барыкад. Кіраўнікі і ініцыятары. Час і дэталёвае апісанне падзеі і яе вынікаў па перыодах: да 1905 г., 1905 г., 1906-1910; 1911-1914 год.

6. *Эканомічныя і культурныя арганізацыі рабочых*. Профсаюзы, стачачныя касы, касы ўзаемадапамогі, страхавыя касы. Школы для дарослых, клубы (ці існавалі, як працавалі, хто кіраваў імі).

7. *Праца соцыйал-дэмакратычных арганізацый*. Барацьба паміж бальшавікамі, меншавікамі, бундаўцамі і інш. партыямі на даным прадпрыемстве. Адносіны да нацыянальных соцыйалістычных партый (Б. С. Грамада, „Белая Русь“, беларускія эсэры і інш.). Уплыў бальшавікоў і меншавікоў на легальныя і паўлегальныя рабочыя арганізацыі. Аформленне клясавай свядомасці рабочых пад уплывам бальшавікоў (факты).

8. *Малюнкi героічнага змагання рабочых мас*. Падрабязнае апісанне асобных фактаў стачак, дэманстрацый, спатычак з поліцыяй, арганізацыі барацьбы з пагромашчыкамі і г. д. (з паказаннем прозвішчаў і адрасоў расказчыкаў гэтых фактаў). Факты сувязі рабочых з сялянамі. Выдатныя ў гісторыі данага прадпрыемства факты з эпохі рэакцыі і ўздыму, часу вайны і з 1917 году.

9. *Рост клясавай свядомасці рабочых*. Адносіны да бальшавікоў, меншавікоў, бундаўцаў і інш. партый. Пашырэнне партыйнага друку і рэвалюцыйнай падпольнай літаратуры сярод рабочых. Падпіска на бальшавіцкія выданні „Звязда“ і „Праўда“. Популярынасць іх у раб. масах. Пашыранасць меншавіцкага друку і рэагаванне рабочых на яго. Адносіны рабочых да вайны.

10. *Лютаўская рэвалюцыя*. Як адбыўся лютаўскі пераварот. Удзел у ім рабочых. Жыццё і барацьба рабочых у часе ад Лютаўскай да Кастрычніцкай рэвалюцыі. Бальшавізацыя рабочых, нарастанне рэвалюцыйнасці мас, удзел рабочых у Саветах рабочых дэпутатаў, разаблачэнне дробна-буржуазных партый. Адносіны да карнілаўшчыны. Барацьба супроць кераншчыны.

11. *Кастрычніцкая рэвалюцыя і грамадзянская вайна*. Падрыхтоўка да Кастрычніка, удзел у рэвалюцыі. Першыя дні рэвалюцыі на заводзе. 1-я польска-нямецкая окупацыя. Рабочы рух, падпольныя рэв. арганізацыі гэтага часу. Удзел рабочых у грамадзянскай вайне. Становішча прадпрыемства ў часы вайны. 2-я польская окупацыя. Удзел рабочых у будаўніцтве савецкай улады.

12. *Сучасны перыод*. Характар прадпрыемства. Тэхнічнае абсталяванне. Рэканструкцыя і рацыяналізацыя на заводзе. Праца жанчын. Вучні-падросці. Культурная праца. Санітарныя ўмовы і ахова працы. Нацыянальнае пытанне на заводзе — адносіны паміж нацыянальнымі рабочымі. Жыльлёвыя ўмовы.

(Па кожнаму пункту пастарацца параўнаць з дарэвалюцыйным часам).

Гісторыя колгасаў.

Трэба пачаць складанне і гісторыі колгасаў, што саслужыць у будучым вялікую службу. Можна параіць па гэтаму пытанню наступную невялікую схэмку:

Калі арганізаваўся колгас? Ініцыятары і арганізатары яго. Клясавая барацьба ў вёсцы пры арганізацыі колгасу (абавязкова на фактах). Дынаміка складу колгасу — уваходы, выходы, паўторныя ўступленьні ў яго. Тэхніка-эканамічны рост колгасу. Спецыялізацыя. Даходнасьць (у параўнаньні з ранейшай даходнасьцю адзінаасобнікаў). Культурна-політычная праца ў колгасе. Клясавая барацьба з колгасам і ўнутры яго зараз. Рэлігійныя і антырэлігійныя настроі.

Гісторыя партызанскага руху.

Клясавы і нацыянальны склад мясцовых партызанаў. Пачатак белапольскай окупацыі ў данай мясцовасьці. Настрой рабочых і сялянскіх мас. Дзейнасьць окупантаў. Пачатак арганізацыі партызанскіх атрадаў. Як яны ўтвараліся. Сувязь партызанскіх атрадаў з партыйнымі арганізацыямі бальшавікоў.

Барацьба партызанскіх атрадаў з окупантамі бела-палякамі і немцамі. Структура партызанскіх атрадаў. Раён іх дзеяньня. Арганізаванасьць і дыцыпліна ў атрадах. Барацьба з „партызанамі“-бандытамі. Кіраўнікі партызанскіх атрадаў. Адносіны мясцовага насельніцтва да партызанаў.

Кіраўніцтва партызанскім рухам і сувязь з часткамі Чырвонай арміі. Сувязь паміж паасобнымі партызанскімі атрадамі. Харчовае становішча і здавальненьне абмундыраваньнем і зброяй. Бойкі партызан з белымі. Малюнкі асобных боек. Героічныя выпадкі змаганьня з белымі партызанскіх атрадаў і асобных партызан. Формы і віды барацьбы партызан з белапалякамі (стратэгія і тактыка партызанскай барацьбы). За што змагаліся партызаны. Як яны ўяўлялі сабе клясавыя задачы барацьбы з белымі.

Маладзё і партызанскі рух. Удзел жанчын — работніц і сялянак у партызанскім руху. Кулацка-шляхецкі шпіёнаж і провокатары ў шэрагах партызан. Выпадкі правадаў партызанскіх атрадаў. Расправа окупантаў з партызанамі і насельніцтвам, якое падтрымлівала іх. Уцягненьне сялянства партызанамі ў актыўную барацьбу з белапалякамі.

Партызанскі рух у часе другой бела-польскай окупацыі (восень 1919 і вясна 1920 гг.). Партызанскія атрады на чырвоных франтах. Дзейнасьць вайсковых разьдзелаў Чырвонай арміі, складзеных з былых партызан. Разлажэньне бела-польскіх войск і ўдзел у гэтым партызан. Партызаны ў пэрыод адступленьня белапалякаў.

Біяграфіі асобных герояў-партызан. Кары партызан. Партызаны ў турме і на катарзе. Высылка партызан углыб Польшчы.

Партызанскі рух і клясавая барацьба на вёсцы. Барацьба партызан з рэакцыйнымі элемэнтамі і ўнутраной контррэвалюцыяй.

Лічбовы склад партызанскіх атрадаў.

Популярызацыя шкодніцкіх ідэй у плянаванні.

Б. Д. Архангельский. *Укрупненная БССР. С предисловием председателя Госплана БССР т. Карпа. Издание редакционно-издательского отдела Госплана БССР. Минск, 1927 г. ст. 82.*

Гэтая праца ўяўляе сабою прыклад таго, як шкоднікі папулярызавалі сярод працоўных мас БССР сваю „плянавую“ дзейнасць на рэстаўрацыі капіталістычнага ладу.

Тагочасным старшынёю Дзяржплану т. Карпам кніжка шкодніка Архангельскага гарача раіцца, як „першая спроба даць эканомічны агляд народнае гаспадаркі БССР пасля ўзбуйнення“ (1926 г.). Прадмова т. Карпа зьяўляецца выразным адбіткам опартуністычных адносін да шкодніцкае дзейнасці аб'яднанага лягеру капіталістычных рэстаўратараў.

Так, у сваёй прадмове т. Карп кажа: „прапануемая кніга ўяўляе вялікі інтарэс для ўсіх, вывучаючых Беларусь і цікавячыхся яе эканомікай. На раду з данымі па эканомічнай географіі БССР у нарысе вызначаюцца асноўныя рысы далейшага эканомічнага развіцця нашай маладой рабоча-сялянскай Рэспублікі. Савецкая Беларусь, як частка Саюзу ССР, мае ўсе падставы для соцыялістычнага будаўніцтва (?!). Узмацненне энэргіі і саюзу рабоча-сялянскіх мас (якіх сялянскіх мас?) і далейшае вывучэнне дынамікі народнае гаспадаркі дадуць магчымасць камуністычнай партыі і савецкаму ўраду правільна плянаваць і кіраваць эканомічным і культурным будаўніцтвам рэспублікі.“ (ст. 3, курсіў мой—М.).

Мы, пакуль што, звяртаем увагу чытачоў толькі на адзін момант з гэтае цытаты, г. зн. на падначальванне плянавання дынаміцы народнае гаспадаркі. Гэты момант зьяўляецца асабліва важным. Вядома, што тэорыя рэвалюцыйнае наступовасці ў развіцці народнае гаспадаркі ляжала ў аснове рэстаўратарскае тэорыі буржуа, аб „прогнозе“ ў плянаванні, аб „рацыяналізатарскім“ прыстасаванні ўсёе політыкі дзяржавы да эвалюцыйнага працэсу. Гэтаю тэорыяй прыстасавання да эвалюцыйных працэсаў шкоднікі імкнуліся падмяніць плян-дырэктыву, як свядомую дзейнасць пролетарскае дзяржавы па рэвалюцыйнай перабудове народнае гаспадаркі. Гэтая тэорыя ляжала ў аснове шкодніцкае дзейнасці ў плянавых органах аб'яднанага лягеру контр-рэвалюцыйнагаў на БССР (у выглядзе беларускіх нацдэмаў, меншавікоў і інш.).

Па колькасці ахопу розных пытанняў і характару іх разгляду гэтая кніжка напамінае сабою эканом.-геаграфічныя выданні XVIII

сталецця з іх даведачнымі весткамі аб усіх галінах гаспадаркі дзяржавы. У падачы гэтых вестак, за завесаю траскучае „рэволюцыйнае“ фразэолёгіі (якая, пэўне, была разьлічана на ўсыпленне опартуністаў), шкоднікам Архангельскім усялякім спосабам зьніжаецца значэньне рабочае клясы ў БССР праз адзначэньне яе нязначнае колькасьці, слабага разьвіцьця прамысловасьці і таго, што гарады на Беларусі „невялікі і слабы“. Услед за гэтым высоўваецца на вядучую ступень сельская гаспадарка, мотывуючы гэтую вядучасьць „суадносінамі паміж сельскім і гарадзкім насельніцтвам“ (ст. 24).

Пры даведачным разглядае сельскае гаспадаркі БССР, Архангельскі опэруе скрозь „сярэднімі“ вялічынямі „на душу“ ды „на двор“. Праўда, адчуваючы, што за такія „вучоныя“ прыёмы яму можа ўляцець, ён агаварваецца і нават прыводзіць дзьве табліцы (ст. ст. 31, 38), у якіх групуеца сялянства па засеву і жывёле, але соцыяльна-экономічны „аналіз“ прывядзеньнем гэтых табліц (таксама, як відаць паданых ім для адводу вачэй) абмяжоўваецца.

Дарэволюцыйныя ўмовы жыцьця беларускага сялянства, з яго капіталістычнай дыфэрэнцыяцыяй і нацыянальным уціскам, шкоднік Архангельскі разглядае, як разбурэньне сялянства наогул пад уплывам малых надзелаў, нізкай ураджайнасьці і г. д. (ст. 25), змазваючы гэтымі „тэхнічнымі“ разважаньнямі соцыяльную сутнасьць адбываўшыхся процэсаў у дарэволюцыйнай беларускай вёсцы.

Пры разглядае дарэволюцыйных форм землекарыстаньня на БССР, Архангельскі зазначае аб характары разьвіцьця і сутнасьці хутарской і адрубной форм землекарыстаньня толькі тое, што яны „паступова накапляліся“ (ст. 28). У выніку якой палітыкі „накаплялася“ гэтая форма землекарыстаньня і як адбівалася яе „накапленьне“ на асноўных масах сялянства — шкоднік ня кажа ні слова. Перайшоўшы-ж да разгляду пасьлярэволюцыйных форм землекарыстаньня, ён дае рэзка адмоўную характарыстыку падворнай праспалосіцы, вьстаўляе барацьбу з гэтай формаю землекарыстаньня, як адну з „галаўнейшых задач земляўпарадкаваньня“ (ст. 29). Адначасова Архангельскі націскае на тое, што „накапленьне“ хутароў, адрубоў і пасёлкаў ідзе даволі хутка, адзначаючы „накапленьне“ гэтых форм як прогрэсыўнае зьявішча. Адносна існаваньня колгасаў Архангельскі знаходзіць неабходным зазначыць скрозь зубы і толькі тое, што гэтая форма землекарыстаньня „не атрымала яшчэ вялікага распаўсюджаньня“ (ст. 29).

Разглядаючы шляхі зносін, а таксама паасобныя галіны сельскае гаспадаркі, Архангельскі бачыць магчымасьць і пэрспэктыву іх разьвіцьця „па меры ўмацаваньня і пашырэньня гандлёвых сувязяў з замежжамі“ (ст. ст. 24, 41). Другіх шляхоў для шкодніка ня існуе; ён не зацікаўлены папулярызацыяй соцыялістычных шляхоў разьвіцьця народнае гаспадаркі, гэта не ўваходзіць у яго рэстаўратарскую праграму.

Задачы, якія ўскладае Архангельскі на саўгасы, вельмі нязначныя. Так, ён кажа: „на саўгасы ўскладаецца рад мерапрыемстваў па падняцьцю культуры сельскае гаспадаркі, як: забеспячэньне насельніцтва палепшаным насеннем, утрыманьне заводзкае жывёлы і заводзкіх расаднікаў для палепшаньня сялянскае жывёлы і г. д.“ (ст. 42) і ўсё. Аб сутнасьці саўгасаў, як пасьлядоўна соцыялістычных гаспадарак, аб іх вядучай ролі ў соцыялістычнай рэканструкцыі гаспадаркі — ні слова.

У апісаньні прамысловасьці па відах Архангельскі, па-першае, ставіць яе ў падначаленае становішча да сельскае гаспадаркі і нават формальна разглядае, як адну з апошніх галін народнае гаспадаркі.

2, па-другое, гаворыць аб прамысловасці „наогул“ і ніводнага слова адносна характару яе складу, адносна суадносін вырабу сродкаў вытворчасці і прадметаў спажывання.

Не застаўліваючыся на ўсіх момантах шкодніцкае ідэалёгічнае асновы Архангельскага ў падачы ім даведачных вестак аб БССР, пераходзім да яго вызначэння „асноўных рыс далейшага эканамічнага развіцця“.

Перш за ўсё Архангельскі зазначае, што „пэрспектывы развіцця сельскае гаспадаркі ў першую чаргу прыкавалі да сябе ўвагу плянавае работы“ (ст. 76). Пры вызначэнні-ж пэрспектывы для сельскае гаспадаркі ён арганічна ўввязвае іх з дарэволюцыйным „прогрэсам“, зумысля зводзячы апошні да тэхнічнага зместу. Так, адзначыўшы, што дарэволюцыйнае „сялянства (зноў-ткі сялянства наогул) задыхалася ў цісках малазямелья... прадзедаўскіх спосабаў земляробства... забытанасці (!) землекарыстання і адсутнасці агрыкультурнай дапамогі“ (!), Архангельскі кажа: „Але і пры такіх умовах у земляробстве адчуваўся прогрэс: зярнёвыя культуры ўступалі сваё месца тэхнічным, пачало развівацца травасеянне, *землекарыстанне пачало спрашчацца і ўдакладняцца* (г. зн. пачалі развівацца хутары і адрубывы—М.). На раду з земляробствам, на першы плян у сельскай гаспадарцы высуналася жывёлагадоўля і, асабліва, такія яе формы, як сьвінагадоўля“ (ст. 75) і іншае ў гэтым родзе.

Падводзячы-ж вынікі разгляду паслярэволюцыйнага стану ў сельскай гаспадарцы, Архангельскі дае яму наступную характарыстыку: „Як відаць з усяго нарысу, сельская гаспадарка Беларусі змяшчае ў сабе вялікую колькасць момантаў, не задавальняючых прад'яўленых да яе запатрабаванняў (кім прад'яўляемых і якіх запатрабаванняў?—М.). *Малазямелье* выклікае неабходнасць усімі сіламі імкнуцца да павялічэння плошчы, выкарыстоўваемай пад сельскую гаспадарку; *забытанасць і нязручнасць* (!) землекарыстання прад'яўляюць вялікі попыт на землеўпарадкаванне; нізкі ровень паасобных галін прымушае думаць аб інтэнсіфікацыі ўсяе гаспадаркі“ (ст. 42, падкр. мною—М.).

Як бачым, абедзве гэтыя цытаты зусім падобныя адна да другой; характарыстыкі запатрабаванняў з боку сельскае гаспадаркі як у дарэволюцыйнай, так і ў паслярэволюцыйнай часы фактычна не адрозніваюцца,—эволюцыйная паступовасць у вызначэнні пэрспектывы забяспечана цалкам. І ў інтарэсах „паступовага ажывання ўсіх паказаных недахопаў“, Архангельскі пачынае выкладанне пэрспектывы развіцця сельскае гаспадаркі па нацдэмаўскай аграрнай праграме—пэрспектывунаму пляну Прышчэпава, запазычваючы характарыстыку гэтага пляну ў свайго пабраціма па шкодніцкай дзейнасці ў плянавых органах—Бонч-Асмалоўскага (ст. 78). Згодна гэтае характарыстыкі, у аснову пэрспектывы развіцця сельскае гаспадаркі пакладзены наступныя прыяцыпы: „1. найвялікшае развіццё вытворчасці сельскае гаспадаркі; 2. пашырэнне сувязі паміж сельскаю гаспадаркаю і прамысловасцю і 3. павялічэнне таварнасці яе“ (с.-г.-кі. М., ст. 76). Развіццё таварнасці сельскае гаспадаркі ставіцца ў залежнасць ад развіцця рыначных адносін—як унутраных, так і ўнешніх. „Сувязь з прамысловасцю“ расцэньваецца таксама як складанне рынку для сельскае гаспадаркі ў форме развіцця сельска-гаспадарчае індустрыі. Развіццё-ж „вытворчасці ў сельскай гаспадарцы“, згодна „пэрспектывы“ Архангельскага, „апрача недастатковай арганізаванасці рынку

(арганізаванасць разумеенца шкоднікам, як шырокае разьвязваньне рыначных сувязяў—М.), упіраецца ў наступныя праблемы: 1. аграрная перанаселенасць БССР; 2. нерацыянальная арганізацыя зямельнае плошчы і яе забалочанасць; 3. адсутнасць капіталаў у сялянства; 4. агрономічная адсталасць сялянства" (ст. ст. 76-77).

Пад прыкрыццём разважанняў наогул аб сялянстве, наогул аб інтарэсах сельскае гаспадаркі і г. д., Архангельскі працягвае, як бачым, нацдэмаўскую праграму капіталістычнага разьвіцця ў сельскай гаспадарцы,—праграму, у якой усе праблемы зумысьля „тэхніцызаваны“ і якую не адмовіцца напісаць на сваім сьцягу ні адзін буржуа ў любой капіталістычнай дзяржаве. При гэтым Архангельскі зазначае, што „барацьба з аграрным перанасяленьнем зьяўляецца цэнтральным месцам усяго пляну“ (ст. 77) яго і Ко капіталістычна-рэстаўратарскіх пэрспэктыв у разьвіцці сельскае гаспадаркі. Так званая „аграрная перанаселенасць“ зьяўлялася сапраўды цэнтральным пунктам усіх разважанняў контррэволюцыйнае своры нацыянал-дэмакратызму з іх хаўруснікамі на шляху рэстаўрацыі капіталізму. На гэтую „проблему“ нанізваліся ўсе астатнія іх разважання, з ёю было звязана ўсё астатняе“ (ст. 77).

Ідэолёгі капіталістычных элемэнтаў не жадалі і слухаць таго, што так званая іх „аграрная перанаселенасць“ зьяўляецца іманэнтнай законамернасьцю капіталістычнага разьвіцця ў сельскай гаспадарцы з затрыманьнем дакапіталістычных перажыткаў у вёсцы, што „аграрная перанаселенасць“, як спадчына ад гэтага разьвіцця, зьнішчаецца разам з перамогаю соцыялістычнага будаўніцтва ў сельскай гаспадарцы, для якога ніякай праблемы „аграрнае перанаселенасці“ ня існуе, што даведзена яшчэ Марксам ды Леніным і практычна сьцьверджана пераможным соцыялістычным будаўніцтвам. Ідэолёгі капіталізму не жадалі гэтага бачыць і слухаць. Яны зумысьля рабілі з так званай праблемы „аграрнага перанасяленьня“ фокусны момант у сваіх „абстракцыях“ ад умоў канкрэтнае соцыяльна-эканамічнае формацыі з уласьцівымі ёй супярэчнасьцямі і клясавай барацьбой; падмянялі клясавую барацьбу на барацьбу з „аграрнай перанаселенасцю“, а сродкі гэтае барацьбы вызначалі, орыентуючыся на капіталістычны ўмовы разьвіцця. Адсюль у іх сельская гаспадарка, як вядучая галіна, адсюль пэрспэктывы яе разьвіцця ў разгортваньні рыначных сувязяў з падкопам пад монопалію замежнага гандлю, адсюль разгаворы аб інтэнсыфікацыі сельскае гаспадаркі „наогул“, адсюль пропаганда пасялковых, адрубных і хутарскіх форм землекарыстаньня, адсюль і той зашчытны „тэхніцызм“, які надаецца гэтымі шкоднікамі праблеме інтэнсыфікацыі праз разгаворы аб лепшай апрацоўцы зямлі, аб угнаеньні, засеве і г. д.

Закончыўшы свае разважання і аб „пэрспэктывах“ разьвіцця сельскае гаспадаркі, шкоднік Архангельскі зазначае, што „калі ў сельскай гаспадарцы агульныя прынцыпы ясны і не спаткаюць супярэчання (?!), то ў галіне прамысловасьці яны выглядаюць ня так выразна“ (ст. 79). Прычыну такой „нявыразнасьці“ ў галіне прамысловасьці Архангельскі бачыць у тым, што тут, па-першае, плян „знаходзіцца яшчэ ў стадыі распрацоўкі“, а, па-другое, „ён больш звязаны з агульнымі прынцыпамі разьвіцця гаспадаркі“ (ст. 79). Гэта ёсьць прызнаньне шкодніка ў меншай пасяляховасьці свае работы ў прамысловасьці, чым у сельскай гаспадарцы, прызнаньне ў тым, што рабіць падкоп пад пролетарскую крэпасць больш цяжка і небясьпечна, чым пад тагочасную вёску.

Пасля такога прызнання, Архангельскі дае „пэрспектывы“ і для прамысловасці, якія лёгічна выводзяцца ім з цэнтральнае „проблемы“ барацьбы з „аграрнай перанаселенасцю“. Прамысловасць разглядаецца як галіна, якая абслугоўвае сельскую гаспадарку. Пры гэтым разгавор ідзе зноў-такі наогул аб прамысловасці, а пад гэтым разгаворам „наогул“ проектуецца прамысловасць выключна па вырабу прадметаў спажывання і ні слова аб вырабе сродкаў вытворчасці.

Такавы даведкі і пэрспектывы шкодніка Архангельскага, якія з лёгкай рукі т. Карпа папулярызуюцца аж з 1927 году сярод „вывучаючых Беларусь і цікавячыхся яе эканомікай“.

ОФІЦЫІНЫ АДДЗЕЛ.

Пастанова Савету Народных Камісараў БССР ад 23 жніўня 1931 году.

Пра геолёга-разведачную справу.

1. Адзначыць, што адсутнасць адзінага кіраўнічага органу па геолёга-разведачнай справе выклікае няўвязку работы паміж арганізацыямі, якія праводзяць геолёгічныя, геолёга-разведачныя і буровыя работы на тэрыторыі БССР і што каштоўныя матар'ялы па геолёгіі і гідролёгіі БССР вельмі мала альбо зусім не скарыстоўваюцца, у звязку з тым, што яны раскіданы па розных арганізацыях.

2. Для ўзмацнення тэмпаў геолёга-разведачных работ, правядзення іх у адпаведнасці з шпаркімі тэмпамі развіцця народнай гаспадаркі і сацыялістычнага будаўніцтва, а таксама для знішчэння маючыхся недахопаў у гэтай працы, лічыць неабходным арганізаваць на падставе пастановы Савету Працы і Абароны Беларускай Геолёга-Разведачнай трэст „Белгеолёгаразведка“ ў складзе Усесаюзнага Геолёга-Разведачнага аб'яднання з перадачай яму ўсіх геолёга-разведачных работ, кадраў і абсталявання.

Планы работ „Белгеолёгаразведка“ ўзгадняцца з рэспубліканскімі органамі, у прыватнасці з НК Земляробства, ВСНГ, Дзяржпланам і выконваюцца па зацверджанні Усесаюзнага Геолёга-разведачнага аб'яднання.

3. Даручыць Дзяржплану разам з „Белгеолёгаразведкай“, Беларускай Акадэміяй Навук, Горным Кіраўніцтвам ВСНГ і НК РСІ прапанаваць і ўзгадніць узаемаадносіны па-

між Беларускай Акадэміяй Навук, Белгеолёгаразведкай і іншымі органамі, якія праводзяць геолёгічную работу.

4. Для падагульнення вынікаў усёй праведзенай працы за мінулыя гады і сваечасовага скарыстання вынікаў адпаведнымі арганізацыямі ў звязку са складаннем 2-й п'ятгодкі, абавязваць Геолёгічны Інстытут Беларускай Акадэміі Навук і Горнае Кіраўніцтва ВСНГ ужыць патрэбныя захады да паскарэння апрацоўкі матар'ялаў, сабраць усе падрыхтаваныя да друку і надрукаваныя ўжо матар'ялы да 1 кастрычніка, а па праведзеных досьледах у бягучым годзе сыстэматызаваць усе матар'ялы да пазней 1 студзеня 1932 г.

У далейшым вышкі работы за мінулы год павінны друкавацца не пазней пачатку новых экспедыцыйных работ.

5. Даручыць Прэзідыуму ВСНГ і Прэзідыуму Дзяржплану паставіць пытанне перад ВСНГ СССР аб пасылцы ў БССР неабходнае колькасці спецыялістаў па геолёгічнай, гідра-геолёгічнай, геохімічнай і геолёга-разведачнай справе і выдзяленні адпаведных матар'яльных і грашовых сродкаў.

6. Улічваючы, што пасыпховае і сваечасовае правядзення геолёгічных і геолёга-разведачных работ у значнай ступені затрымкоўваецца з-за адсутнасці транспартных сродкаў перасоўвання і абыходзіцца вельмі дорага, паколькі работа праводзіцца па вялікіх абшарах, прапанаваць Дзяржплану пры разьмеркаванні транспартных сродкаў забяспечыць патрэбы геолёга-разведачных арганізацый.

7. Паставіць пытанне перад Праўленнем Усесаюзнага Аб'яднання „Геолёгаразведка“ аб устаўленні сыстэмы снабжэння спе-

циальним абсталяваньем і інструментарьем геолога-разведничих організацій на території БССР.

8. Пропанавать Народнаму Камісарыату Снабжэньня забесьпечыць харчаваньнем як рабочых, так і тэхперсонал геологічных і горна-разведничих органаў, згодна пастанове НК РСІ СССР, выдзеліць па заяўках геологічных і геолога-разведничих органаў поўнасьцю адпаведныя фонды па вызначаных нормах і разам з Белкоопсаюзам даць катэгорычнае распараджэньне месцам аб выкананьні гэтых норм.

9. Надаючы вялікае значэньне геолога-разведничым работам у сучасны момант, звярнуць увагу ўсіх раённых выканаўчых камітэтаў і раённых РСІ на неабходнасьць ўсебаковага аказаньня дапамогі геологічным і геолога-разведничым органам на мясцох (прадстаўленьне рабочай сілы, сродаў перасоўваньня, памяшканьня і інш.)

Усім організацыям Т-ва пролетарскага турызму і экскурсій, усім краязнаўчым організацыям

Аб супольнай працы ТПТЭ і ЦБ Краязнаўства

Пролетарскі турызм і краязнаўчы рух ставяць перад сабой у асноўным адну і тую самую задачу — удзел у сацыялістычным будаўніцтве. Адным з важнейшых элемэнтаў турыскіх падарожжаў і экскурсій ёсьць вывучэньне мясцовых асаблівасьцяў свайго раёну, краю і перад усім — яго вытворчых сіл у інтарэсах сацыялістычнага будаўніцтва, гэта значыць — у пролетарскім турыскім руху віднае месца займаюць элемэнтны краязнаўства.

Краязнаўцы ў мэтах вывучэньня асаблівасьцяў данага краю для патрэб сацыялістычнага будаўніцтва ня могуць абмежавацца статыстычнай працай і робяць экскурсійную і экспэдыцыйную працу, карыстаючыся, такім чынам мэтамі ТПТЭ.

Значны лік пунктаў сутыку ў дзейнасьці абедзьвюх організацый няўнікінена ставіць пытаньне аб іх плянавым супрацоўніцтве. Пытаньне аб узаемаадносінах краязнаўчых і турыскіх організацый было прадметам асобнага абмеркаваньня на Х студзеньскім пленуме ЦБК, прычым па дакладу старшыні Таварыства пролетарскага турызму і экскурсій т. Крыленкі пленум ухваліў наступную пастанову, якая ў асноўным разьвізвае высьунутую разьвіццём абедзьвюх організацый задачу:

1. Выходзячы з супольнасьці асноўнай задачы ўцягненьня мас у сацыялістычнае

будаўніцтва і блізкасьці наасобных мерапрыемстваў, форм і метадаў працы, якія ставяць перад турыскімі і краязнаўчымі організацыямі, прызнаць неабходным максымальнае контактаваньне працы абедзьвюх організацый як у кіруючых цэнтрах, гэтак і ў нізавых ячэйках.

2. Даручыць прэзыдыуму ЦБК, супольна з саветам ТПТЭ ў найкарацейшы тэрмін усебакова распрацаваць пытаньне аб формах узаемаадносін турыскіх і краязнаўчых організацый і даць выстарчальныя дырэктывы ў гэтым пытаньні.

3. Прызнаць неметазгодным організацыю краязнаўчымі ячэйкамі паралельнай працы на фабрычна-заводскіх прадпрыемствах на лініі экскурсійна-турыскага руху і прапанаваць нізавым краязнаўчым аб'яднаньням праводзіць гэту працу праз адпаведныя ячэйкі ТПТЭ.

На падставе гэтай рэзолюцыі прэзыдыум ЦБК і Цэнтральны Савет ТПТЭ лічаць неабходным правесці наступныя канкрэтныя мерапрыемствы, накіраваныя на ўзаемнае супрацоўніцтва краязнаўчых організацый і організацый пролетарскага турызму:

1. Цэнтральнае Бюро Краязнаўства і Цэнтральны Савет ТПТЭ, а таксама мясцовыя краязнаўчыя і турыскія організацыі ўзаемна ўзгадняюць плыні свае працы ў частцы, датычнай функцыі другой організацыі.

2. Краязнаўчыя організацыі прымаюць актыўны ўдзел у зборы матар'ялаў, характарызуючых тыя ці іншыя раёны для ўкладаньня маршрутаў турыскіх падарожжаў і экскурсій праз гэтыя раёны. Даюць матар'ялы, характарызуючыя раён у адносінках са будаўніцтва, вытворчых сіл, нацыянальна-культурнага будаўніцтва і гістарычна-рэвалюцыйных адносінках — мясцовым організацыям ТПТЭ для скарыстаньня імі пры распрацоўцы маршрутаў і дачы турыстам заданьняў па грамадзка-політычнай, дасьледчай працы і г. д.

3. Усе краязнаўчыя організацыі павінны ўзяць актыўны ўдзел у ўсесаюзным дасьледчым пошуку турыстаў па адшуканьню сыравіны для станкоў пяцігодкі.

Краязнаўчыя організацыі праводзяць наступную працу для дапамогі дасьледчай паходу:

а) распрацоўка заданьняў па досьледу прыродна-вытворчых сіл;

б) удзел у падрыхтоўцы турыстаў па дасьледчай працы (консультацыі, кіраваньне краязнаўчымі гурткамі і сэмінарамі, вучэбныя вылазы за горад, у музэі і г. д.);

в) удзел у працы наасобных брыгад і груп турыстаў, якія накіроўваюцца з дасьледчымі мэтамі ў тыя ці іншыя раёны.

З свайго боку ўсе організації ТПТЭ садзейнічаюць краязнаўчым організацыям як у галіне пропаганды краязнаўчай працы і прыцягнення сваіх членаў і праз ячэйкі ТПТЭ шырокіх мас да краязнаўчай працы, так і непасрэдна робяць дапамогу краязнаўчым організацыям у тых ці іншых відах іх працы.

ЦСавёт ТПТЭ і ЦБК падкрэсліваюць неабходнасьць праводзіць усю працу па прынцыпах узаемиага супрацоўніцтва краязнаўчых організацый і організацый ТПТЭ.

Старшыня ТПТЭ—Крыленка.

Старшыня ЦБК—Канчэеў.

Х Р О Н І К А.

Вынікі правядзення „Краязнаўчай пяцідзёнки“

У мэтах шырокай папулярызаванні задач савецкага краязнаўства, рашучага выкрыцця і барацьбы з контррэвалюцыйным нацыянальным дэмакратызмам у краязнаўчай працы, па дырэктывах ЦК КП(б)Б па ўсёй БССР з 25 па 30 студзеня г.г. была абвешчана „Краязнаўчая пяцідзёнка“.

„Краязнаўчая пяцідзёнка“ — першая масавая кампанія за савецкае краязнаўства, якая павінна была мобілізаваць шырокія працоўныя масы гораду і вёскі на навукова-даследчую працу, для хутэйшага выканання і перавыканання нашых плянаў ва ўсіх галінах сацыялістычнага будаўніцтва. Надрыхтоўчая праца па правядзенню „Краязнаўчай пяцідзёнки“ пачалася яшчэ ў снежні м-цы 1930 г.

Цэнтральнае бюро краязнаўства складала канкрэтны плян правядзення „Краязнаўчай пяцідзёнки“, які па ўзгадненню з адпаведнымі дырэктыўнымі органамі змяшчаны ў № 1-2 (11-12) часопісу „Савецкая Краіна“ за 1930 год, быў даведзены да мясцовых краязнаўчых, партыйных, савецкіх і професійных устаноў і арганізацый.

У тым-жа нумары часопісу змяшчана ацэнка Цэнтральнага Бюро Крайзнаўства да ўсіх краязнаўчых арганізацый аб правядзенні „Краязнаўчай пяцідзёнки“.

У пачатку студзеня ЦБК выдана брошура „За савецкае краязнаўства“, дзе змяшчаны тэзісы для дакладаў на беларускай і яўрэйскай мовах і іншы інструкцыйны матар’ял па правядзенню „Краязнаўчай пяцідзёнки“. Таксама былі выданы лезунгі, і плакаты. Усім пералічанымі матар’яламі свядчасова былі забяспечаны раёны. У цэнтральным нэроўдчыным друку: „Звязда“, „Савецкая Беларусь“, „Чырвоная Змена“, „Беларускі Піонэр“ і інш. быў змяшчаны рал артыкулаў і заматак, прысвечаных насьняховаму правядзенню „Краязнаўчай пяцідзёнки“. Загадчыкам культпропаў РК КП(б)Б, якія згодна дадзенай ім дырэктывы ЦК КП(б)Б, павінны былі стаць непасрэднымі кіраўнікамі ў правядзенні гэтай працы Ц. Б. Крайзнаўства ў пачатку

студзеня г/г даслала ўвесь патрэбны матар’ял па арганізацыі райштабаў для правядзення „Краязнаўчай пяцідзёнки“. Да ўсіх Райвыканкомаў, Гарсаветаў і Райпрофсаветаў Ц. Б. Крайзнаўства свядчасова звярнулася з просьбай прыняць належныя меры для забяспечвання правядзення „Краязнаўчай пяцідзёнки“. Працаўнікі Ц. Б. Крайзнаўства выязджалі ў Віцебск, Гомель, Магілёў і ў Менску на куставыя нарады саюзу працаасветы, дзе рабілі даклады аб становішчы краязнаўчай працы ў БССР у мінулым і задачах савецкага краязнаўства ў трэцім рашаючым годзе пяцігодкі. Рад аналёгічных дакладаў зроблены сярод рабочых на прадпрыемствах у Менску і сярод студэнцтва. ЦСПСБ у сваёй пастанове ад 30/XII 1930 г. даў канкрэтныя прапановы ўсім прафсаюзным арганізацыям прыняць актыўны ўдзел як у правядзенні „Краязнаўчай пяцідзёнки“, так і ў разгортванні і наладжванні краязнаўчай працы наогул. Даны таксама адпаведныя дырэктывы з боку Колгасцэнтру БССР сваім ніжэйшачым органам.

Усё гэта, здавалася, павінна было даць пэўныя вынікі ў перабудове „Краязнаўчай працы ў БССР, улічваючы ў гэтую працу шырокія масы працоўных гораду і вёскі і сапраўды паставіць краязнаўства на службу сацыялістычнаму будаўніцтву. На жаль, рэзультаты вынікі правядзення „Краязнаўчай пяцідзёнки“, трэба сказаць, што ў пераважнай большасці раёнаў мясцовыя партыйныя, савецкія, краязнаўчыя, прафсаюзныя і іншыя арганізацыі нават і ня думалі займацца гэтай справай. Такое становішча мы маем у такіх буйных раёнах як Віцебскі, Гомельскі, Магілёўскі, Бабруйскі, Аршанскі, Полацкі, Мазырскі, Горацкі ды шмат у інш. раёнах. Няма ведама, чым тлумачыцца нежаданне мясцовых устаноў і арганізацый прыняць дырэктывы партыйных органаў у напрамку разгортвання „Краязнаўчай працы? Можна даць толькі адзін адказ — ведаацэнка краязнаўства і ня інакш. На неаднаразовыя запытанні з боку ЦБК аб стане краязнаўчай працы многія раёны зусім не адказваюць, толькі ад Рэчыцкага і Глускага райінспектароў нарасьветы нядаўна атрыманы павадмленні: „Краязнаўчай арганізацыі ў нас няма, прымеце заходы ды не арганізацыі.“

Гэта злучыць, што ў гэтых раёнах зусім і ня думалі праводзіць „краязнаўчую п'яцідзёнку“.

Зразумела, што не ва ўсіх раёнах такое становішча. Ёсць цэлы рад раёнаў, дзе мисіюныя ўстановы і арганізацыі з усёй сур'ёзнасцю аднесліся да правядзення „краязнаўчай п'яцідзёнки“ і там маюцца пэўныя вынікі і зрухі ў бок ажыўлення краязнаўчай працы, хоць яшчэ і недастатковымі тэмпамі. З гэтых раёнаў паступаюць допісы ў часопіс „Савецкая Краіна“ ад рабочых і колгаснікаў, паступае цэлы рад запытаньняў па практычнай краязнаўчай працы. Прыведзенае сведчыць аб тым, што шырокія працоўныя масы сапраўды разумеюць сутнасць і задачы савецкага краязнаўства, жадаюць працаваць у гэтай галіне трэба толькі сталае кіраванне і дапамога з боку адпаведных устаноў і арганізацый.

Вось прыблізна кароткі агляд вынікаў па правядзенню „краязнаўчай п'яцідзёнки“. Зразумела, што вынікі надзвычайна нязначныя ў параўнанні з тымі запатрабаваннямі, якія вызначаны партыйнымі, савецкімі і профсаюзнымі органамі для краязнаўчых арганізацый на сучасным этапе разгорнутага сацыялістычнага будаўніцтва.

Адсюль перад усёй савецкаю грамадскасцю і ў першую чаргу перад раённымі кіруючымі органамі і ўстановамі паўстае неадкладная баявая задача ўзяцца за арганізацыю краязнаўчай працы на мясцох і выклічаць дырэктывы партыі, ураду і профсаюзных органаў па пытанню разгортвання і садзейнічання краязнаўчай працы. Неабходна ў самы бліжэйшы час у тых раёнах, дзе яшчэ не праведзена „краязнаўчая п'яцідзёнка“, арганізаваць і правесці яе, шырока мобілізаваць грамадскую думку навакол гэтае кампаніі за савецкае краязнаўства. Трэба палажыць канец недаацэнцы краязнаўства з боку паасобных устаноў і арганізацый на мясцох і павесці рашучую барацьбу з думкамі і тэарэмі, „што чарговыя кампаніі не даюць магчымасці займацца краязнаўствам.“ Трэба дабіцца таго, каб краязнаўчая праца стала састаўной часткай усяго нашага сацыялістычнага будаўніцтва.

Т. К.

За арганізацыю і разгортванне працы раённых краязнаўчых музеяў.

Краязнаўчы музей — адзін з вялізарнейшых фактараў сацыялістычнага будаўніцтва. Оперуючы ў сваёй рабоце нагляднымі фактамі — рэчамі (а ня толькі словамі), музей можа дасягнуць у справе мобілізацыі шырокіх мас на барацьбу за сацыялізм якіхліб вынікаў, найбольшай эфектыўнасці, зразумела, што для дасягнення гэтых важнейшых мэт найлежым чынам патрэбна пабудаванне змест работы музеяў.

Работа музеяў павінна быць пабудавана

так, каб яна была дэманстрацыяй нашых дасягненняў у справе сацыялізму і ідэяў гэтага будаўніцтва на агульным фоне прыродна-эканамічных магчымасцей. Існуючыя ў нас музей розных адценняў (перш за ўсё гарадох) з'яўляюцца дасягненнем меншасці насельніцтва. Яны далёкі пакуль што ад выскокага жыцця, ад колгасніка, батрака, бедняка, яны не абслугоўваюць узрослых гаспадарчых і культурных запатрабаванняў новае колгаснае вёска, яны убакі яшчэ ад барацьбы вёскі за сацыялізм.

Разгортванне раённых краязнаўчых музеяў і будзе спрыяць яшчэ большай мобілізацыі шырокіх мас рабочых, колгаснікаў, батракоў, бедняцкіх і лепшага сярэдняства на барацьбу за хутчэйшую пабудову сацыялістычнага грамадства.

Нашы школы на пераломе. У справе політэхнізацыі іх раённым музей павінен адыграваць надзвычайную і значную ролю. Зразумела, што гэта накладвае на змест работы музеяў адпаведны абавязак, — ён сам павінен быць у меру магчымасці політэхнічным і жывым.

Краязнаўчы музей — няўхільны вынік разгортвання краязнаўчай работы, а таму разгортванне савецкага краязнаўства ў вёсцы — чарговая і баявая задача.

Тураўскае краязнаўчае таварыства арганізавала свой краязнаўчы музей (музейчык). У гісторыі гэтага апошняга яскрава вырысваюцца тры сталы: 1. Пэрыод бясплановага і вынаходкавага наахлання матар'ялаў — у выніку краязнаўчай работы. 2. Арганізацыя музеяў, існаванне і слабы рост яго а-а адсутнасці сродкаў і 3. Пэрыод каштарыснага існавання, шпаркага росту і разгортвання работы музеяў.

Яшчэ з 1925-26 г. вялася некаторая краязнаўчая работа. Гавіліся за помнікамі стара-свецтчыні. Вынікам некалькіх экскурсій актыўна і вучняў 7-годкі былі накоплены экспанаты — сьведкі дагістарычнай эпохі (накаччкі стрэл, скрабкі, чарапкі і інш.). Збіраліся монеты. Улетку 1927 г. раён наведвала экспедыцыя БДУ. Актыў прыняў шчыльны ўдзел у яе рабоце. Экспедыцыя задавала шмат матар'ялаў, але раён гэты момант прахлопаў, віною чаму была адсутнасць сталай думкі аб музей. Астаўлена было толькі некалькі фото-здымкаў і гербары.

Маленькая мисіюная мэтаролёгічная станцыя вяла ўвесь час свае назіранні і наахлання вынікі гэтых назіранняў.

У часы заняпаду ў рабоце краязнаўчага таварыства наахлненне матар'ялаў пагоршылася, толькі выпадкова часам якая маласць перападала краязнаўчаму таварыству на часці археолёгіі. Больш цікавыя рэчы былі ўвезены з раёну.

У 1930 г. Краязнаўчае таварыства перапыла арганізацыю музеяў. Першымі пацін-камі яго павіны былі з'явіцца гэтыя нешматлікія археолёгічныя рэчы. У народзе адважалі пакойчык і пачалі збор экспанатаў, упіраючы на тое, каб музей адлюстроўваў

природу, економіку і быт раёну. Справа ўпіралася ў сродкі, а іх ня было. Сіламі актыву ўдалося сёе-тое абсталяваць. Райвыканкам пайшоў насустрэчу і адпусціў 100 рублёў. Работа пайшла інтэнсывей. У кароткі час былі сумаваны ў дыяграмы і табліцы вынікі назіранняў мэтэаролёгічнай станцыі аб клімаце, і весткі аб раёне, зроблена карта раёну і плян мястэчка, набыта некалькі рэчаў — старых прылад сельскае гаспадаркі, вопраткі і быту, сабраны гатункі хлябоў раёну. Некаторыя ляснішчы далі весткі аб лесе, узоры, драўніны і пазначылі калекцыі казюлек і матылёў.

Быў выкарыстаны (праўда малы) мясцовы аматар-фотограф для новых здымкаў, а ў фотографа-профэсіянала сёе-тое набылі з яго архіву.

Медычныя працэўнікі далі некалькі экспанатаў — засьпіраваных зародкаў чалавека. Момент перадачы працоўнымі цэркваў і сынагог быў выкарыстаны для набыцця сяго-таго з „боскага“ хламу, які ў камбінацыі з антырэлігійнымі табліцамі даў сярэдні антырэлігійны куток, годны для выкарыстання ў антырэлігійных мэтах. Райкоопсаюз ператаў некалькі моделаў.

Асабліва ўзбагаціўся музэй перадачай яму мясцовага агрогабінэту. Шэраг калекцый і табліц аб дынаміцы сельскай гаспадаркі раёну паслужыў вельмі каштоўным укладам у раённы краязнаўчы музэй. Была зроблена на месцы спроба зрабіць чучалы птушак і зьвярыны, але вынікі пакуль што з гэтага вельмі слабыя.

Музэй яшчэ не разгарнуў масавае працы — ён яшчэ ў стадыі росту. Асобныя галіны гаспадаркі і культуры прадстаўлены ў ім яшчэ слаба. Асабліва недастаткова яшчэ прадстаўлена прамысловасьць і калектывізаваная сельская гаспадарка раёну. Але музэй ужо на хадзе. Ён пачынае работу, а для яе разгортваньня патрабуе пераводу яго на каштарыс РВК і вымагае адводу яму асобнага памяшканьня. Гэта дасць магчымасьць далейшага яго разьвіцьця ў сэнсе ўзбагачэньня экспанатамі і разгортваньня прапагандыскай і дасьледчай работы. Здаецца, што адносіны РВК да музэю — гарантыю гэты рост, а за дзяжурнымі тлумачамі астапоўкі ня будзе.

М. Е. Бруй.

Заўвага рэдакцыі: У данай заметцы аўтар паказвае некаторы зрух у справе экспанаваньня музэю, папаўненьня яго рэчамі сучаснасьці, але нічога не гаворыць аб перабудове ўсёй працы музэю ў мэтах яго актывнага ўдзелу ў сацыялістычным будаўніцтве. Пажадана, каб працэўнікі краязнаўчых музэяў падзяліліся сваім вопытам у справе экспазыцыйнай перабудовы музэяў, ід аснове марксыліка-ленинскай мэталёгіі, выяўленьня дынамікі разьвіцьця форм грамадзкага ладу ў сувязі з разьвіцьцём вытворчых сіл і паказу актывнага ўдзелу музэю ў сацыялістычным будаўніцтве і клясавай барацьбы ў перыод разгортваньня сацыялістычнага наступленьня на ўсю фронт.

Рэзольцыя пашыранай нарады актыву партыйных, савецкіх, профсаюзных, комсамольскіх і грамадзкіх арганізацый гор. Полацку аб стане і чарговых задачах савецкага краязнаўства ад 12 верасьня 1931 г.

Нарада лічыць, што:

1. Краязнаўства зьяўляецца адной з форм актывнага ўдзелу працоўных мас у сацыялістычным будаўніцтве СССР. У разьвіцьці індустрыялізацыі прамысловасьці, у сацыялістычнай рэканструкцыі сельскай гаспадаркі — шляхам усебаковага вывучэньня свайго раёну, — яго прыродных багацьцяў, энэргетычных рэсурсаў, арганізацыі буйнай сацыялістычнай вытворчасьці і яе рацыяналізацыі і разьвіцьця пролетарскай па зьместу і нацыянальнай па форме культуры.

2. Краязнаўчая праца ў шэрагу раёнаў БССР і ў прыватнасьці ў Полаччыне да гэтага часу не перабудавана на службу сацыялістычнаму будаўніцтву ў адпаведнасьці з дырэктывамі партыі.

3. У мэтах шпарчэйшага пераводу краязнаўчай працы і накіраваньня яе на шлях актывнай дапамогі сацыялістычнаму будаўніцтву — нарада лічыць, што практычнымі неадкладнымі задачамі раённых партыйных, савецкіх, комсамольскіх, профсаюзных і грамадзкіх арганізацый зьяўляюцца наступныя задачы, патрабуючы неадкладнага выкананьня:

а) Арганізацыя Раённага Краязнаўчага, Бюро і краязнаўчых ячэек на прадпрыемствах, у колгасах, саўгасах і пры навучальных установах; уцягненьня ў краязнаўчы арганізацыі рабочых, колгаснікаў, батракоў, бядняцка-сэрданьніцкай масы вёскі, працоўную моладзь, асьветнікаў, агрономаў, мэдыцынаўнікаў і іншых, правёўшы сярод іх шырокую папулярнасьць задач савецкага краязнаўства, рашуча выкрываючы карэньні нацыяналі-дэмакратызму ў краязнаўстве, праводзячы чыстку шэрагаў краязнаўчых арганізацый ад варожых элемэнтаў.

б) Забясьпечыць Раённае Бюро Краязнаўства і краязнаўчыя ячэйкі партыйным кіраўніцтвам і клясаво-вытрыманым складам, паставіўшы пытаньне аб максымальнай разгрузцы кіраўнікоў краязнаўчых арганізацый ад іншых грамадзкіх нагрузак.

в) Усю краязнаўчую працу ў раёне павыдаць так, каб яна выходзіла з плянавых меркаваньняў гаспадарчых і плянучых устаноў раёну, прадпрыемстваў, колгасаў, саўгасаў і г. д. Падпарадкаваўшы тэмпы краязнаўчай працы лёзунгу партыі і рабочае клясы 5-цігодка ў 4 гады.

г) Прапанаваць Раённаму Бюро Краязнаўства сумесна з раённымі кіруючымі арганізацыямі распрацаваць пізавую сетку краязнаў-

чих ячэек, мобілізаваць адпаведную колькасць працаўнікоў для правядзення ў дэкадны тэрмін папулярызаванні савецкага краязнаўства і аформлення ячэек.

д) У пачатку кастрычніка бягучага году склікаць Раённую краязнаўчую канферэнцыю, а ў лістападзе арганізаваць кароткатэрміновыя курсы для кіраўнікоў краязнаўчых ячэек.

е) Неадкладна прыступіць да карэннай перабудовы працы краязнаўчага музея, які да гэтага часу ні ў якой меры не адбівае сацыялістычнага будаўніцтва раёну, а зьяўляецца складам старасветчыны.

ж) Плян працы і справаздачы краязнаўчых арганізацый перыодычна заслухоўваць на паседжаннях раённых устаноў і арганізацый, практыкуючы дачы ім заданняў па прарэдных даследаваннях, вывучэннях і прасектаваннях тых ці іншых тэм і пытанняў.

з) Гаспадарчыя і грамадскія арганізацыі павінны аказваць матэрыяльную дапамогу краязнаўству.

к) Лічыць патрэбным перыодычна ўтвараць грамадскі прагляд працы краязнаўчых арганізацый, дабіваючыся ад іх сталага выканення плянаў працы і ўвязкі працы з задачамі дня.

л) Разгарнуць сацыялістычнае спаборніцтва і ўдарніцтва сярод краязнаўчых арганізацый на лепшую пастаноўку працы.

я) Паставіць пытанне перад ЦБК аб уяўленні платнай адзініцы для Раённага Бюро Краязнаўства.

Да ўсіх краязнаўчых арганізацый.

З 14 по 25 кастрычніка ў БССР праводзіцца „Дзень ураджая і калектывізацыі“, асноўнай задачай якога зьяўляецца „мобілізацыя мас на бальшавіцкае разгортванне работы па арганізацыйна-гаспадарчым узмацненні колгасаў, на барацьбу за высокія якасныя паказчыкі калектывнае гаспадаркі, за сапраўдную зьдзелшчыну, ліквідную абязьлічкі, за свачасовае і правільнае разьмеркаваньне даходаў і ўраджая, за завяршэньне ўборачных работ і асноўнай сяўбы, за свачасовую пераапрацоўку лёну і здачу таварнай прадукцыі дзяржаве, за далейшае ўдзягненне бядняцка-ссярдняцкіх гаспадарак ў колгасы“...

Краязнаўчыя арганізацыі павінны прыняць самы актыўны ўдзел у падрыхтоўцы

арганізацыі і правядзеньня „Дня ўраджая і калектывізацыі“, цесна ўвязваючы сваю працу з працай створаных на мясцох для гэтага мэты камісій.

Конкрэты ўдзел краязнаўчых арганізацый (райбюро, ячэйкі ў колгасах і саўгасах) павінен выявіцца:

а) у дапамозе арганізацыі раённых і куставых с.-гаспадарчых выставак;

б) у зборы і апрацоўцы матэрыялаў, якія характарызуюць працу па колгаснаму будаўніцтву ў раёне, савецка, колгасе, МТС, выкарыстаньне вытворчых плянаў, правядзеньне зьдзелшчыны, вучот і разьмеркаваньне прыбыткаў і г. д.

в) у выяўленьні лепшых колгасаў і пасобных брыгад у МТС, арганізацыі працы ў колгасах, МТС, лепшых прыкладаў пастаноўкі жывёлагадоўлі і стварэньня кармовай базы для жывёлагадоўлі;

г) у арганізацыі сумесна з арганізацыямі ТПТЭ спецыяльных мэставых экскурсій у колгасы, саўгасы, МТС.

Краязнаўчыя арганізацыі павінны сабраць увесь багаты матэрыял, які будзе прадстаўлены на выстаўках, выкарыстаць справаздачы, рэпартажы і г. д., апрацаваць і выкарыстаць для практычных мэт колгаснага будаўніцтва. „Дзень ураджая і калектывізацыі“ краязнаўчых арганізацый павінна выкарыстаць у мэтах папулярызаванні савецкага краязнаўства, арганізацыі новых ячэек у колгасах, саўгасах, МТС, і ўзмацненьня працы існуючых арганізацый. Кароткія справаздачы (з канкрэтнымі фактамі) аб удзеле ў правядзеньні „Дня ўраджая і калектывізацыі“, а таксама найбольш цікавыя даныя, апісаныя і г. д. неабходна прыслаць у ЦБК не пазьней 1/XI.

Старшыня ЦБК Серафімаў.

Навуковы сакратар Самцэвіч.

1. У Нараўлянскім раёне краязнаўчымі арганізацыямі на працягу 1930-31 г. праводзіліся досьледы па шаўкоўніцтву. Вынікі атрысаны добрыя. Раёны зямельны адзел напеміў досьледы правесыць ў масавым маштабе ў колгасах пад морву намечана засадзіць каля 36 га.

2. Праз раёны краязнаўчыя музеі за час з 1/І да 1/VI прапушчана больш 1000 экскурсантаў.

Выдавец—Беларуская Акадэмія Навук.

Рэдкалегія:

Гершэнбаўм і. Л.
Крукоўскі А. Я.
Салоўскі Ф. П.
Самцэвіч В. А.
Серафімаў В. С.
Шчарбакі В. К.

Друкарня БАН. Галоўлітбел № 2367.

Заказ № 698.

Тыр. 1000 экз. 5 арк.

Зьмест.

	Стар.
В. Самцэвіч.—Разам з ТДАвіахэму ўзмацняць абароназдольнасьць краіны.	3
Т. П. Кулакоў.—Колгас Комінтэрн.	5
Ул. Стрыгельскі.—Комуна імя Сталіна Бярэзінскага раёну.	11
Мікалай Войтка.—Колгас Чырвоны Сьцяг Смалявіцкага раёну	20
М. Дабратворскі.—Барацьба за ўраджай і краязнаўчы	24
А. Сяргееў.—Полімасьція і шматмалочнасьць у буйнай рагатай жывёлы	34
С. Н. Малінін.—Палепішчыць арганізацыю працы на гандлёвым пункце	39
С. П. Нікіфаровіч.—Фэалягічны агляд па БССР за 1930 г.	49
Матвееў.—Програма краязнаўчае працы па гісторыі рэволюцыйнага руху на Беларусі	56
М.—Популярызацыя шкодніцкіх ідэй у плянаваньні.	67

Офіцыйны аддзел.

Постанова Савету Народных Камісараў БССР ад 23 жніўня 1931 году	72
Усім арганізацыям Т-ва пролетарскага турызму і экскурсій, усім краязнаўчым арганізацыям	73

Хроніка.

Вынікі правядзеньня „Краязнаўчай пяцідзёнкі“	74
За арганізацыю і разгортваньне працы раённых краязнаўчых музэяў	75
Рэзолюцыя пашыр. нарады актыву парт., савец., профсаюзных, комсамольскіх і грамадзкіх орг. г. Полацку аб стане і чарговых задачах сав. краязнаўства ад 12 верасьня 1931 г.	76
Да ўсіх краязнаўчых арганізацый	77

ПРАЦЯГВАЕЦЦА ПРЫЁМ ПАДПІСКІ на 1931 год

— Н А —

ШТОМЕСЯЧНЫ ОРГАН
ЦЭНТРАЛЬНАГА БЮРО КРАЯЗНАЎСТВА
пры Беларускай Акадэміі Навук

„САВЕЦКАЯ КРАІНА“

„Савецкая Краіна“ — навукова-дасьледчы, навукова-папулярны марксыска-ленінскі краязнаўчы часопіс — зьмяшчае артыкулы навукова-дасьледчага, навукова-папулярнага, політычна-масавага, публіцыстычнага, апісальнага характару, а таксама краязнаўчыя нарысы, марксыска-ленінскую крытыку, рэцэнзіі і бібліяграфію.

„Савецкая Краіна“ — магутны барацьбіт за марксыска-ленінскую ідэалёгію, за дыялектычны мэтад Маркса-Леніна ў краязнаўстве і навуцы, магутны барацьбіт за генэральную лінію камуністычнае партыі.

„Савецкая Краіна“ — ваяўнічы змагар з варожымі марксызму-ленінізму плынямі ў краязнаўстве і навуцы, які ставіць задачу ваяўніча змагацца з контр-рэвалюцыйным беларускім нацыянал-дэмакратызмам, за пролетарскую навуку і культуру, за савецкае краязнаўства.

„Савецкая Краіна“ — ставіць задачай мобілізацыю шырокіх мас на дасканалае навуковае дасьледваньне вытворчых сіл БССР у інтарэсах соцыялістычнага будаўніцтва і на непасрэды ўдзел у гэтым будаўніцтве.

„Савецкая Краіна“ — за савецкае краязнаўства.

„Савецкая Краіна“ — за перабудову ўсёй краязнаўчай працы на новых вытворчых асновах. Кожны завод, кожная фабрыка, кожны саўгас, колгас, — даеш краязнаўчыя ячэйкі для вывучэньня вытворчых сіл у інтарэсах пасьпяховага соцыялістычнага будаўніцтва.

„Савецкая Краіна“ — орыентуецца на масавага краязнаўцу. Партыйцы і комсамольцы, беспартыйныя рабочыя, колгаснікі, батракі, беднота і лепшая частка сярэднякоў, студэнцтва, вучнёўская моладзь, вясковая і гарадзкая інтэлігенцыя, адданая справе соцыялістычнага будаўніцтва, актыўна пішэце ў часопіс вашы краязнаўчыя досьведы.

Часопіс „САВЕЦКАЯ КРАІНА“ выходзіць раз у месяц.

Кожны завод, кожная фабрыка, кожны колгас, саўгас, вёска, школа, тэхнікум, ВУЗ, хата-чытальня, клуб, народ, чырвоны куток, кожны фабком, заўком, мясцком, кожны профсаюз, кожны настаўнік, навуковы працаўнік, кожны рабочы, батрак, бядняк актывісты, кожны эканамісты, культасьветны, коопэрацыйны працаўнік — усе падпішэцца на 1931 год на часопіс „САВЕЦКАЯ КРАІНА“.

Умовы падпіскі:	На год . . . 4 р. — к.	На 3 м-цы . . . 1 р. 25 к.
	На 9 мес. . . 3 р. 25 к.	На 1 месяц . . . 50 к.
	На паўгода 2 р. 25 к.	Падпіска з кожнага месяца

ПАДПІСКА ПРЫМАЕЦЦА: У Бюро падпіскі БДВ (Менск, Савецкая, 79, рог Ленінскай), у рэдакцыі часопісу „Савецкая Краіна“ (Менск, рог Ленінскай і Унівэрсытэцкай, 29/35, ЦБ Краязнаўства), ва ўсіх паштовых аддзяленьнях, у раённых краязнаўчых арганізацыях і ва ўсіх кнігарнях Бел. Дзярж. Выдав. і інш.